శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్య
పరిషత్పత్రిక.

రెండునెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy)

సంపుటము ౨౦. { ప్రజోత్పత్తినామసంవత్సరము. శ్రావణ—భాద్రపదమాసములు. } సంచిక 3.

కాకినాడ:

క్రొత్తపల్లి సూర్యారావుచే బరిషత్కార్యాలయమునఁ
బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయములతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు ౦-౮-౦.

1931.

ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీరాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు, పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్వావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావు బహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

శ్రీరాణీ వత్సవాయ వేంకట సుభద్రయ్యమ్మజగపతిబహద్దరుగారు-తుని రాణీగారు.

కీ. శే. శ్రీబొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకవర్గము.

అధ్యక్షుఁడు.

జయంతి రామయ్యపంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిళాంబి రాఘవాచార్యులుగారు ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్న పంతులుగారు. ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు.

దివాన్ బహదర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి నాయుడు [illegible]

రావుసాహేబ్ డాక్టర్ వేమూరి రామకృష్ణారావుగారు ఎం. [illegible] . D.

[illegible]ాధ్యక్షులు.)

శ్రీ త్రిపురాన వేంకటసూర్యప్రసాదరావు దొరగారు.

కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

శ్రీమాన్ గొడవర్తి జగన్నాథస్వామిగారు, ఎం. ఏ., [illegible]

దర్భా వెంకటశివరామరాసుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

అకేళ్ళ వేంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

కోకా వేంకటసుబ్బారావు నాయుఁడుగారు.

ఓలేటి వేంకటరామశాస్త్రిగారు, శతావధాని.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు పంతులుగారు.

పిళ్ళారిసెట్టి రంగబ్రహ్మరావునాయుఁడుగారు.

విషయసూచిక.

పరిషత్ప్రయోజనములు.

తెనుఁగుభాషను, వాఙ్మయమును, అభివృద్ధి నొందించుటయు, ఆవిషయమునఁ బరిశ్రమ చేయువారలకుఁ బ్రోత్సాహ మొసఁగుటయు నీపరిషత్తుయొక్క ప్రయోజనములు ఈపనిని నెఱవేర్చుటకై యవలంబింపఁదగు మార్గములలోఁ గొన్ని యీక్రిందఁ బొందుపఱుపఁబడుచున్నవి:—

i తెలుఁగుభాషలోని పదములకు వ్యుత్పత్తి మొదలగువానిని నిరూపించుచు లక్ష్యసహితముగ నర్థమును వివరించు సర్వాంకష మగునిఘంటు వొకటి రచించి ప్రచురించుట,

ii తెలుఁగుభాషకు సజాతీయేతరభాషలతోఁ గలసాదృశ్యములను సాకల్యముగ నిరూపించుచు నొకవ్యాకరణము రచించి ప్రచురించుట;

iii అధునికశాస్త్రగ్రంథరచనయందుఁ బ్రయోగించుటకునై పారిభాషికపదములను నిర్ణయించి వివరించు నొకశబ్దకోశమును సిద్ధముచేయుట;

iv ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రాంశపరిశీలనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుటయు, లభ్యములైనవానిలో మిక్కిలి విశ్వసనీయములైన యాధారముల సాహాయ్యమున సవిస్తరముగాఁ దెలుఁగుదేశముయొక్కయుఁ బ్రజలయొక్కయుఁ జరిత్రమొకటి రచించి ప్రచురించుట;

v సర్వవిషయములనుగుఱించి చేయఁదగు గ్రంథరచనకుఁ బ్రోత్సాహ మొసంగుట;

vi ఆంధ్రభాషలోని మంచిగ్రంథములఁ బాఠితపరిష్కారము చేయించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రచురించుట;

vii తెలుఁగుభాషకును వాఙ్మయమునకును సంబంధించిన విషయములను జర్చించు నొక పత్రికను బ్రకటించుట;

viii తెలుఁగువాఙ్మయమునకు సంబంధించిన విషయములను గుఱించి చర్చించుటకుఁగాను వార్షికసభల నేర్పాటుచేయుట;

ix తెలుఁగు సాహిత్యవిషయమునఁ బరీక్షలఁ గావించి పారితోషికములను, సాహిత్యపట్టములను, యోగ్యతాపత్రికలను నొసంగుట;

x ఒక పుస్తకభాండాగారమును స్థాపించి సాగించుట- ఇందుఁ బ్రధానముగాఁ దెలుఁగు గ్రంథము లుండవలయును; వ్రాఁతప్రతులుగూడ నుండవలయును;

xi తెలుఁగుభాషయొక్కయు వాఙ్మయముయొక్కయు నభివృద్ధికి నుపచరించు నన్ని కార్యములను జేయుట.

ఆంధ్రసాహిత్య

పరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౦.	ప్రజోత్పత్తినామసంవత్సరము శ్రావణభాద్రపదమాసములు.	సంచిక 3.

ఆమంత్రణసంఘాధ్యక్షోపన్యాసము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసభ, విశాఖపట్టణము.

ప్రభల లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారు బి. ఏ., బి. ఎల్.

మహాజనులారా! పండితవర్యులారా!

శ్రీవిక్రమదేవవర్మ మహారాజుగారి యాహ్వానమున మా విశాఖపురికి విచ్చేసిన యాంధ్రసాహిత్య పరిషన్మండలివారికి నామంత్రణసంఘమువారియాజ్ఞ ననుసరించి మాహృదయపూర్వక స్వాగతమును నివేదించుచున్నాఁడను. పలు తెఱఁగుల నీపదవికి నేననర్హుఁడ నైనను గారణాంతరములవలనను నాపుణ్యవశముననను నీభాగ్యము నాపాలిటఁ బడినది. కానఁ గర్తవ్యంబు నొఁదల ధరించితిని. అందుముందుగ శ్రీశ్రీశ్రీ విక్రమదేవవర్మమహారాజుగా రచిరకాలమున స్వకీయమును బిత్రార్జితము నగు శ్రీజయపురసంస్థానమున రాజ్యరమాధురంధరులై పట్టాభిషిక్తులయి ఝూడ్‌ఖండబాదుషాపదవి నలంకరించి సకలసామ్రాజ్య లక్ష్మీ తేజోవిభవాయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధులతో దైనందినప్రవర్ధమానసకలకల్యాణసంపదలతో శాశ్వత విద్వజ్జనపోషణధౌరేయులయి నిజపాండిత్యశేముషీసంపాదితషడ్భాషాచక్రవర్తిపదశోభితు లయి పరాక్రమంబు తమనామంబె ప్రకటింప నాచంద్రార్కము భూచక్రం బేలెడుఁ గావుత మని యీవిద్వత్పరిషద్విప్రజనానుమతిని మదీయాంతరంగికోత్సాహసంభరితాభినం

దనాశీర్వాదముల సవినయముగ సమర్పించుచున్నాఁడను. మఱియు నీసభాకార్యము నిష్ప్రత్యూహపరిసమాప్తిఁజెంది నిరంతరశ్రేయోభివృద్ధితో వర్ధిల్లఁ గలందులకు మనసభ కధ్యక్షులుగా నుండ నంగీకరించిన బ్రహ్మశ్రీ మహామహోపాధ్యాయ తాతా సుబ్బారాయ శాస్త్రిగారికిని మాయభివాదనపూర్వకమగు స్వాగతమును విన్నవించు చున్నాఁడను. భీష్మమగు గ్రీష్మమునఁ దీక్ష్ణాతపనిదాఘవేదనలసైఁచి మాతృభాషా సాహితీ సేవాకుతూహల చిత్తులరయి చనుదెంచిన తమకందఱకును మాకడలి తరగలనుండి వెడలుసంజతెమ్మెరలు స్వాగతంబొసంగవలెఁగాని మావలన నగున దొకండును గానరాదు. స్వాయత్తంబగు విత్తంబు మాకడ లేదు. ఇయ్యది తమ రెఱిఁగిన విషయమే. అయినను భక్తిలోపంబుగామిని, శక్తిలోపంబగుటను, విశాలహృదయులరగు మీరు విన్నఁదనముగ నెన్నుకొన రని యొక్క చిన్నపలుకుఁ బలుక సాహసించితిని.

కులోత్తుంగ చోడదేవుఁడు తనకులదైవత మగు కార్తికేయుని పేర నీపురమును నిర్మించెనని యొకయైతిహ్యము కలదు. కాన మానగరమునకు నధిష్ఠానదైవము విశాఖస్వామి—దేవతలకు సేనాని—సుబ్రహ్మణ్యుండు—అగ్రాసనాధిపులపేరాయనదియ,—ఈశ్వరతనయుండు—తారకాసురహంత—విఘ్నేశ్వరునకు సోదరుఁడు—కావున దేవకార్యంబగు నీసభాకార్యంబు నిర్విఘ్నంబుగను జయప్రదంబుగను నిర్వహింపఁబడు ననుటకు సందియంబు లేదు.

ఉపక్రమం బూహించుచు నింతవిశేషంబుల విశదీకరింప విహ్వలమతినై వెలిచి వెనుదీయు నను విచ్చలవిడిగా హెచ్చరించునది నాయవివేక మని వేఱుగ వక్కాణింప నవసరము లేదు. అందు మొదటి విశేష మాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున కీ విశాఖపురి కేంద్రస్థాన మగుట. పెక్కు లిక్కట్లుపడి యెట్టకేలకు నొకచక్కిఁ జిక్కినది. ఇంకఁ బాదుకొని కొనలు ప్రాఁకి విస్తరింపఁదగియున్నది. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమున నాంధ్రత్వము—రూఢి గాని యౌగికము కాదుసుండీ—వెల్లడిల్లవలసి యున్నది. ఆంధ్రజాతీయాంతరాత్మ పలుతెఱంగులభాసిల్లుచు నైసర్గిక తేజఃపటలమును దిక్కులం బ్రసరింపఁ జేయవలసియున్నది. ఆశయము లెల్లన్నను శాసననిబంధనములచే నుద్బంధితమైయుండు ప్రతిష్ఠాపనమునందు స్వాతంత్ర్యమంతగా వికసింపఁజాలదు. మనపరిషత్తునందు స్వాతంత్ర్యమావిర్భవించి యున్నది. కాన స్వేచ్ఛాచరణపద్ధతులపయి నాంధ్రత్వమును బునరుజ్జీవితంబుగావించి దీపింపఁజేయు బాధ్యత మనవశమం దున్నది. ప్రపంచమునఁ

సంఖ్య .... తేది ....

ప్రాచీనవిశ్వవిద్యాలయములు విద్వజ్జనపరిషత్తులే కాని వేఱొండుగావు. రాను రాను రాజావలంబనమును బడసినవి. దుర్భరరాజ్యాంగసంశోధనలకు లోఁబడి నయెడలను నిర్భీకస్వాతంత్ర్య ప్రవర్ధిత మగు విపులవిద్యాగరిమ విజృంభించుట విస్మయజనకంబు. ప్రాచీనార్యవిద్యాసామ్రాజ్య మిందులకుఁ దార్కాణ మై యున్నది. వర్తమానదేశకాలపరిస్థితుల కనుగుణముగ నున్నతవిద్యాప్రమాణాధికము నవీనవిపుల చేతం బడియున్నది. కాలమానం బెట్లుండునో దైవజ్ఞుల కెఱుక. కర్షకుల కయ్యది హర్ష జనకంబు కాదు. అయినను జీమూతములపయి నాస లిడుకొని నిలువక జీవనదంబు లగు నదంబుల సహాయమునఁ గృషిసల్పుట యొప్పును. అట్లయిన వ్యవసాయము సఫలీకృతమగును. స్వశక్తి నూఁతగొని యన్యులపై నాస విడిచి కార్యంబునకుఁ గడఁగుట సర్వదా శ్రేయస్కరంబగును. ఎందేనియుఁ బ్రభుత్వము సహజగుణప్రాభవ ప్రభవము; కాని యన్యదత్తంబు గానేరదు. విద్యల మర్మంబును వివేకముల ధర్మంబును నిదియే. యదృచ్ఛాలాభంబునఁ బ్రాపించు ప్రభుకటాక్షంబుల కువ్విళు లూఱక ప్రజాశక్తి నాశ్రయించి మాతృభాషాసాహిత్యవిద్యాప్రచారమున నసమాన మగు పూనికతోఁ బనిచేయు నాశయములతో మనపరిషత్తు నెలకొల్పఁబడినది. ఉద్యోగార్హత కల పురుషున కుద్యోగంబు లభించును. వైపరీత్యములమాట వేఱుగ నుండనిండు. సాంఘికాభివృద్ధికి సర్వంకష ప్రయోజనములఁ దోడ్పడు విద్యాధురీణులు సర్వరాజ్యములఁ బూజ్యులు గాక తప్పదు. అట్టి విద్యాసంపద గలుగఁ జేయు బాధ్యత రాజ్యమునం దుండును. రాజ్య మట్టి బాధ్యత వహింపనియెడల రాజనీతిబాహ్య మగును. కాని ప్రజలయందు మాత్ర మట్టిబాధ్యత సర్వదా సర్వథా సన్నిధాపిత మై యుండును. కావునఁ బ్రజ లట్టి పూనికను విడువరాదు. విపత్తులకు వెఱవరాదు. విచారములకు వెనుదీయరాదు. వింతలకు విగ్రహములకు విసిగి వేసరి విసవిసలాడరాదు.

ఇంక సంక్షేపముగఁ గొలఁది కర్తవ్యంబుల నన్వేషింతము. భారతజాతీయనాగరకత విశ్వాదర్శప్రాయమై యున్నది. సనాతనవైదికధర్మము జగద్ధారణహేతువై యున్నది. చతుర్విధపురుషార్థములు చేకుఱుసాధనంబు వైదిక ధర్మమే. ఆర్యు లార్యావర్త మని ప్రసిద్ధిగాంచిన సప్తసింధుదేశమునఁ బ్రభవముగాంచిరి. కాని యన్యదేశములనుండి యాక్రమించి వచ్చిరను నపసిద్ధాంతములు విశ్వసనీయములు కావు. అట్టి దుర్వాదగ్రథకపోలకల్పితప్రజల్పము లాధునికప్రాచ్యపండిత

శేముషీమహిమలవలన ఖండింపఁబడుచున్నవి. దైవదత్తమగు నార్యసభ్యత భారతజాతీయాంతరాత్మప్రతిబింబమై యున్నది. అట్టియార్యధర్మము హిమాచలంబువలె నచలము—సుప్రతిష్ఠితము—దేవతాత్మస్వరూపము—పూర్వాపరవారినిధినిగాహనప్రౌఢము—అన్యుల కలంఘ్యము నజేయమునై యున్నది. మఱియు భారతతపోనిధానము; అనంతపుణ్యనదీప్రభవస్థానము; గౌరీశంకరనిలయము. కాలమాంత్రికుని గారడీవలనఁ బ్రపంచమున నూతనవికాసముతో సాంఘికశక్తి యొకటి యభినవసుషమాదీప్తులతో నోకానొక నవోన్మేషరూపమున నావిర్భవించినది; కనుల మిఱుమిట్లు గొనఁజేయుచున్నది. ప్రజాసంఘములు ఘుంఘుమధ్వనులతో ఘూర్ణిల్లుచున్నవి. వింత పరివర్తనములు వేడుక గొల్పుచున్నవి. ఘోరగంభీరావర్తఫేనిల దిక్కూలముద్రుజమహారయనినాదంబులతో సాంఘికశక్తులు మహాప్రవాహములై ప్రవహించుచున్నవి. ఆర్యధర్మమున కీనవోన్మేషము ధూమకేతువుగానోపు నను భీతి కొన్నిపట్లఁ గల్గినను "సంఘే శక్తిః కలౌయుగే" యను నార్యోక్తిని స్మరించువారల కట్టిభీతి గలుగ నేరదు. లోకమున సాంఘికశక్తులును భౌతికశక్తులవలెనే సృష్టికర్త యుద్దేశము ననుసరించి వాని వలన నియమింపఁ బడిన మూలసూత్రములపై నాధారము గలిగి విజృంభించుచుండును. ప్రకృతియు భౌతికశక్తులును విశృంఖలవృత్తి జరియించున ట్లగపడినను శాశ్వతమూలసూత్రముల ననుసరించియే యుండును. "ధర్మోవిశ్వస్యజగతః ప్రతిష్ఠా" యను శ్రుతివాక్య మెన్నఁటికిని వమ్ము కానేరదు. ఆర్యసంఘము సనాతన ధర్మనిబద్ధమై శాశ్వతశశ్వద్ధర్మసూత్రముల ననుసరించి యున్నది. ఇతరసంఘములవలె ఘుణాక్షరన్యాయమునఁ గాని కాకతాళన్యాయమునఁగాని తాత్కాలికశక్తిసంఘాతపరిఖేలనంబునఁ గాని యేర్పడినది కాదు. కావునఁ గాలవశమున సామయాచారికధర్మములు నూత్నపరివర్తనములఁ జెందినను నైసర్గికశక్తి బలమునఁ దిరుగ సామ్యావస్థను జెంది శోభిల్లఁ గలదు. సాంఘికజీవనమున జీవశక్తు లంతర్నాళములఁ దేజోరూపమునఁ బ్రవహించుచుండును. అట్టి జీవశక్తులయందు భాషాశక్తి ముఖ్యమై యున్నది.

మానవకోటియందు వాగ్దేవత వైఖరీరూపమును ధరించి వివిధగతుల ఖేలనము సల్పుచుండును. పరాపశ్యంతిమధ్యమారూపము లగ్రాహ్యములు. ఆంధ్రవాణికిఁగల సహజ సౌందర్యలావణ్యసౌకుమార్యమంజులమాధురీలలితవిలాసగతిసంపదలు వర్ణనాతీతములు ను సార్వజనీన విశ్వాసశ్లాఘాపాత్రములు నై

యున్నవి. అట్టి యాంధ్రవాణి మన మాతృభాష యగుట మన యదృష్టమే. వాగనుశాసనుఁ డాదిగ నేఁటి వఱకు నాంధ్రవాఙ్మయ మనేకాద్భుతపరిణామవికాసములఁ గాంచినది. వర్తమానమున వినూత్ననాళములఁ బ్రవహించుచు విశేషోన్నతిని జెందుచున్నది. శైశవాద్యవస్థలు గడచి నానావిధ స్రగలంకారవిభూషణాదిశోభలఁ బరిఢవిల్లి సంపూర్ణ యౌవనవిలాసంబులఁ బ్రకటించి ప్రణయముం జూపి ప్రణవస్వరూపిణియైన తన విశ్వప్రకాశ తేజఃపుంజంబుల దివ్యతేజంబున లోకోత్తర విజ్ఞానంబునకు సోపానంబై యలరారుచున్నది. జాతీయాంతరాత్మ యెల్లయెడలను జాతీయసారస్వతమ్మునఁ బ్రతిఫలించుచుండును. అట్టి యంతరాత్మయొక్క యభివ్యక్తియే వాఙ్మయము. ప్రకృతమున నాగరప్రపంచమున జరుగు ప్రౌఢవ్యవహారసంఘట్టనముల వలన నానాదేశముల విశేషసభ్యతా వాఙ్మయము లన్యోన్య దేశభిత్తిసంకుచితములు గాక విశ్వజనీన ప్రవృత్తి గలవై లోకకల్యాణసంధాయకములై విశ్వవిశాలదృష్టితోఁ బరఁగుచున్నవి. భిన్నభిన్న జాతుల వ్యక్తిత్వము మానవజాతికి శోభ లిడుచుఁ బ్రకాశించుచున్నది. వ్యక్తిగతతేజము పూర్ణప్రకాశోన్నతిఁ జెందినఁ గాని విశ్వమానవతేజఃపుంజమునఁ గలిసి వెలుఁగొందజాలదు. అట్టి వ్యక్తిగత తేజఃపటలవృద్ధికి సాధనభూతము లగు వివిధవాఙ్మయముల సాహాయ్య మత్యంతావశ్యకమై యున్నది. భాషాతత్త్వపరిజ్ఞానము ముఖ్యము. జాతీయాంతరాత్మయొక్క యాధ్యాత్మిక జీవనమునకు జీవాతుభూత మగునుత్తమవాఙ్మయపరిచయ మవశ్యంభావి యగుచున్నది. నవలలు, నాటకములు, పొడుపుకథలు, పుక్కిటిపురాణములు, గిలిగింతలు, కలగూరగంపలు, వింతలు, విమర్శనములు, మహేంద్రజాలములు, పెక్కులు మనభాషఁ గలవు. భావగీతములు, పట్టరానిపందిళ్లు. లలితగీతములు లక్క లేని సొమ్ములు. దైనిక సాప్తాహిక మాసిక సాంవత్సరిక పత్త్రికలు వెలలేని పట్టుపుట్టములు. ఇట్టి వెన్నియో కలవు కాని యాంధ్రభాషాదివ్యాత్మ పరిపోషణమునకును జాతీయాంతరాత్మవికాసమునకును వలయుసాధనములు మృగ్యములుగ నున్నవి. గ్రామ్య గ్రాంథిక సంవాదముల కొకనమస్కారము. ఎంకిపాటల కొకజోహారు. భావకవిత్వమున కొక ప్రణామము. వ్యంగ్యకావ్యములకు వేయిదండములు. నిరంతర వాద ప్రతివాద ఖండన మండనోల్లుంఠనారావభీషణఘోషణార్భటులచే దిక్కరికర్ణరంధ్రముల బధిరీభూతముగ నొనర్చుపండితవర్యులకుఁ బదివేల సాష్టాంగములు. ఇఁకనైన బాహ్యదృష్టుల విడనాడి యంతర్ముఖులయి

యంతరంగపరీక్షచే వినిర్మలాంతఃకరణ ప్రసాదము గలవారలయి జాతీయోన్న తికిఁ దగినకర్జంబులఁ బటిమ చూపుట యుక్త మనితోఁచుచున్నది. మాతృ భాష గీతముల రచించి కవీంద్రపదవి గన్నరవీంద్రుఁ దలఁచి, వైజ్ఞానికసంశోధ నలవలన నూత్నరహస్యంబులం గనిపెట్టి వానికిఁ దననామం బిడి గౌరవించిన విద్వద్బృందముచే మెప్పు గాంచిన మన రామనుపండితునినీమము స్మరించి, యాత్మకార్యనిర్వహణదీక్షయం దాంధ్రలోకము కటిబద్ధ మగుఁగాక యని వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

భగీరథప్రయత్నమునఁ బడసిన యాంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము ప్రజాజీవితమును బునీతముగా నొనర్చుటకు వలయు కుల్యాశాఖల నేర్పఱిచి ఫలప్రదాయినిగాఁ జేయుబాధ్యత యాంధ్రలోకముపైఁ గలదు. అదియు జాహ్నవివలెఁ ద్రిపథగామినిగా నున్నది. ఎట్లన నాంధ్రభాషాపునరుజ్జీవనసంస్కారోపాయాన్వేషపథ మొకటి. ఆంగ్ల వైజ్ఞానికవిద్యాపరిపుష్టపట్టభద్ర స్నాతకవర్గనిర్మాణనియంత్రణయంత్రపరీక్షాపథము మఱియొకటి. ఆంధ్రలోకకూలంకషసాంఘికరాజకీయార్థికాభివృద్ధిసాధకవివిధకళాప్రదాన పణాళికాపథము మూఁడవది. దైవకృపయు, నంతకంటెను గార్యనిర్వాహక పరిషత్తుయొక్క కటాక్షము నున్నయెడల బైయాదర్శములు పండవచ్చును. అట్టిభార మంతయు విశ్వవిద్యాలయ మొక్కటియె భరించుటకంటె మనయాంధ్రసాహిత్యపరిషన్మండలి కూడ దానికిఁ దోడ్పాటుగ ననుషంగముగఁ జేయఁ గలకార్యము లెన్నియో కల వని యూహించుచున్నాఁడను. అయినను విశ్వవిద్యాలయమునకును మనపరిషత్తునకును లక్ష్మీకటాక్ష మొకరీతిగనే యున్నది. అందు మన పరిషత్తు జ్యేష్ఠభగిని నాఁదగి యున్నది. కలుములజవరాలు కడకంటిచూపు తలవాకిటిచెలువ యగు తన కోడలిపైఁ బఱపకున్నఁ బనులు కొనసాఁగు టరిది యగును.

ఆంధ్రజనులయాశయములు పండి ప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్ర నిర్మాణచిహ్నములు కూడ సమీపమునఁ బొడకట్టుచున్నవి. భారతరాజ్యాంగతత్త్వము గూడ వినూత్నపరిణామముఁ జెంది భావిసుభిక్షోన్నతికిఁ గారణభూతము గా నున్నది. ప్రజాస్వామ్యప్రభుత్వము సంస్పృష్టరాష్ట్రపద్ధతిని నిర్మింపఁబడి యాంగ్లస్వతంత్ర రాజ్యసమ్మేళనమున నధినివిష్టస్వతంత్రరాజ్యసామ్యస్థితితో నలరారనై యున్నది. సామ్రాజ్యపదము స్వతంత్రరాజ్యసమ్మేళనముగా మాఱుచున్నది. భరతఖండముగూడ నట్టిసంయుక్త రాష్ట్రసమ్మేళనము కాఁదగి యున్నది. భిన్న

భిన్నరాష్ట్రముల ప్రత్యేకనాగరకతావిశేషోన్నతులకు భంగము లేకుండ భారతజాతీయసభ్యతాగౌరవమునకుఁ దోడ్పడునట్లు రాజ్యాంగనిర్ణయసూత్రములు పన్నఁబడుచున్నవి. అఖిలభారతరాష్ట్రీయవ్యవహారమునకు ననువగుభాష హిందీభాష కాఁదగియున్నదని దేశీయమహాసభవారు నిర్ణయించి, వలయు ప్రయత్నముల సాఁగించుచున్నారు. భారతభూమి నైత్యకధనమును, నానాభాషలకు బుట్టినిల్లును నైనతల్లి సంస్కృతమునకు దగ్గఱసంబంధము గలిగినట్టియు, ఉర్దూ మొదలగు నితరభాషలలోఁగూడ నైయ్యము గలయట్టియు, హిందీభాష కట్టి పదవి లభించినను మనకుఁ గొదవ యేమియు లేదు. కాని యాసేతుశీతగిరి పర్యంత మేకభాషాప్రచారవ్యవహారము సాఁగునంతవఱకు వివిధదేశభాషల ప్రత్యేకాభివృద్ధి సంపూర్ణముగ జరుగవలసి యున్నది. విదేశభాషయందు విద్యావిధానము నడుచుచుండుటవలన విద్యార్థుల కమితశ్రమము కలుగుటయే కాక విద్య వంధ్యాప్రాయ మగుచున్నది. మాతృభాషయం దున్నతవిద్య గఱపఁ బడినయెడల భావోత్సాహ మలిగి స్వతంత్రబుద్ధివికాసము జనించును. విద్య ఫలప్రదాయినియై నూత్నవికాసములఁ జెందును. అట్టి యుత్తమజ్ఞానప్రదము లగు గ్రంథరాజములను మాతృభాషయందు రచింపవలయును. చాలభాగ మాంగ్లమునుండి పరివర్తనము చేయవలసి యున్నది. వివిధభాషా పరిచయము గల విద్వద్బృంద మీకార్యము నిర్వహింపఁ దగియున్నది. కేవలభాషాసాహిత్యవిషయిక గ్రంథములు కాక సాంఘిక రాజకీయార్థిక వైజ్ఞానిక విషయములందుఁ గూడ సర్వప్రాపంచికవిజ్ఞానమును సంగ్రహీకృతము గావించి సులభముగ మాతృభాషను బోధింపఁ గలయుపాయముల నీసభవారు సాధింప సమర్థత గలవారయి యున్నారని నాయభిప్రాయ మైయున్నది. ఇతరదేశములయం దిట్టిపరిషత్తులు కార్యక్రమము నడుపుచున్నవి. వంగీయసాహిత్య పరిషత్తు, హిందీసాహిత్యసమ్మేళనము, ఉత్కళసాహిత్యపరిషత్తు, కన్నడసాహిత్యపరిషత్తు మొదలగునవి యెన్నియో కలవు. ఇట్టి పరిషత్తులు తమతమస్వకార్యముల నెఱవేర్చుకొనుటయే గాక యఖిలభారతకార్యనిర్వహణముకొఱకుఁ గూడఁ దోడ్పడవలసి యున్నది. సాంఘిక రాజకీయ వైజ్ఞాని కార్థికశాస్త్రవిషయములలో నఖిలభారతవ్యవహారయోగ్యము లగు పారిభాషిక పదనిర్ణయములఁ జేయఁదగి యున్నది. లేనియెడల నొకరాష్ట్రమందు వాడుక గాంచిన శాస్త్రీయపదములు వేఱొక రాష్ట్రమునం దుపయోగకరములు గానేరవు. అట్లు కాకుండ నైరోపాదేశ

మందు నఖిలరాష్ట్రీయ వైజ్ఞానిక విద్వన్మహాసభలు జరుపఁబడుచుండును. అట్టి (Inter National Scientific Congress) సభల నిర్ణయముల ననుసరించి వివిధశాస్త్రప్రవృత్తి జరుగు చుండును. అందువలనఁ బాశ్చాత్యనాగరకత గల దేశములం దంతట నేకరీతిగ విజ్ఞానము పెంపుచెంది యున్నది. వైద్యశాస్త్ర మునందుఁ గాని భౌతికశాస్త్రమునందుఁ గాని రసవాద భూగోళ జ్యోతిశ్శాస్త్ర ములయందుఁ గాని యేదేశమున విద్యగఱచినను నితరభాషాపరిచయమాత్ర మున నన్యదేశ పరిశోధనలను బాగుగ గ్రహించి లాభప్రాప్తిఁ బొంద నవకాశ ము కలిగి యున్నది. అట్టి సర్వదేశవ్యవహారోపయోగ మగుపద్ధతిని బండితు లన్నిశాస్త్రములకుఁ దగిన పారిభాషిక వ్యావహారికపదముల నిర్ణయింపవలసి నయావశ్యకత మనకును గలిగి యున్నది. ప్రాచీనసంస్కృతవాఙ్మయపరిచయము పూర్తిగాఁ గలిగి యున్నయెడల నిప్పు డర్థశాస్త్రమునందును రాజకీయవ్యవ హారములయందు నుగాక శిల్పములు, కళలు, వృక్షాయుర్వేదము, ఖనిజ శాస్త్రము, రేఖాగణితము, బీజగణితము, కృషిశాస్త్రము, పశుచికిత్స మొద లగు వివిధశాస్త్రములయందుఁ గూడ నాంగ్లాపేక్ష లేకయే యుత్తమవ్యవహార ము నడుప నలవి యగును. పంచాంగరచనయందుఁ బ్రవీణులగు జ్యోతిష్కులు చేయుగణితములు పాశ్చాత్యజ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తల సంకేతములతో సమన్వయ ముచేసి చూచినయెడల మాటలభేదము తప్పఁ గ్రియలు సరిపోవుచున్నవి. ఇట్టి నేకదృష్టాంతములు కలవు. కావున నిట్టి మహాదుద్యమమునకుఁ గూడ మనపరి షత్తు సంసిద్ధముగావలయు నని నాప్రార్థన మై యున్నది. మఱియు సంస్కృత మునఁ గలవివిధశాస్త్రముల ముందుగ నాంధ్రమున రచియింపవలసియున్నది. హిందీ మొదలగు భాషలలోనే సంస్కృతభాషాపరిజ్ఞానము పూర్తిగఁ బొందఁ గలసాధనములు పెక్కులు కలవు. శ్రీమద్భాగవతరామాయణాదిసర్వోత్కృష్ట గ్రంథములకు స్వతంత్ర హిందీభాష్యములును సుప్రసిద్ధవ్యాఖ్యానముల కను వాదములును బ్రకటింపఁబడి యున్నవి. అట్టిమహత్కార్యము లాంధ్రమున నింక ను యత్నింపఁ బడి యుండ లేదు. సాంఖ్య, న్యాయ, మీమాంస, వైశేషికా దిదర్శనము లన్నియు నాంధ్రభాషయందు రచియింపఁబడవలసియున్నది. ఆయు ర్వేద ధనుర్వేద గాంధర్వవేద నాట్యశాస్త్రాది గ్రంథములును,సంస్కృతవాఙ్మయ మునఁ గలయష్టాదశవిద్యలు, చతుష్షష్టికళలు, యావదంగములతోఁ దెలుఁ గున వెలువడవలసియున్నది. ఆంగ్లవిజ్ఞాన మంతయు నాంధ్రమున నావిష్కరిం

పవలసి యున్నది. కావున మహనీయులారా ! యిట్టి సర్వంకషోద్యమమునకు సమకట్టి కృతకృత్యుల రగువెరవు నరయుం డని వినయపూర్వకముగ వేఁడుకొనుచున్నాఁడను.

మఱియు నాంధ్రదేశమున వేదవిద్య మిక్కిలి ప్రశస్తిం గాంచి యున్నది; నానాఁటి కయ్యది క్షీణదశఁ జెందుచున్నది. వేదవిద్య మనపుణ్యముల ప్రోవు; ముక్తికిఁ జక్కి; భాగ్యములకు నిక్క; అద్దానిం గోల్పోవుట సర్వస్వమును గోల్పోవుట గాని వేఱొండు కాదు. వైదికవాఙ్మయము పెక్కు తెఱఁగులఁ బరిణమించి యున్నది. కల్పసూత్రములు, శిక్షలు, సంహితలు, గృహ్యశ్రౌతసూత్రములు, ధర్మసూత్రములు, ప్రయోగగ్రంథములు, వానివాని భాష్యములు మొదలగు ననేకగ్రంథములు ఖిలమగుచున్నవి. అట్టివానిని సేకరించి, సవరించి, ముద్రించి, యాంగ్లీకరించి, ప్రకటించి, వేదరక్షణమును దస్మాలమున జగద్రక్షణమును జేయుట కూడ నొకకర్తవ్యాంశముగఁ బరిగణింప వేఁడుకొనుచున్నాఁడను. ఇప్పటివాఙ్మయస్థితినిబట్టి యాంధ్రమున వెలువడుగ్రంథము లన్నియు నాంధ్రసాహిత్యపరిషన్మండలివారివలన శోధింపఁబడి ప్రకటింపఁబడినయెడల గ్రంథకర్తల కొకగౌరవము ను బరిషత్తున కొకఖ్యాతి యు నాంధ్రలోకమునకు మేలును సమకూఱు నని నాయభిప్రాయమై యున్నది. ఇంగ్లాండుదేశము, పరాసుదేశము మొదలుగాఁ గల యితరదేశములయం దిట్టి కార్యనిర్వాహణ విద్వత్పరిషత్తులవలన జరుపఁబడుచున్నది. సర్వవిధముల నట్టిసామరస్యమును సహానుభూతిని సాహచర్యము ను సంపాదించుటకుఁ దగిన ప్రయత్నములు జరుగవలసియున్నవి.

పైని వివరింపఁబడినవిషయము లన్నియు నాదర్శములుగా నుండుటయే గాక యాచరణరూపమున నచిరకాలమునఁ బరిణమింపఁగల వని నమ్ముచున్నాఁడను. శ్రీ సూర్యరా యాంధ్రనిఘంటువు శీఘ్రకాలమునఁ బ్రకటింపఁబడి యాంధ్రలోకముయొక్క కొఱఁతను బాపఁగలదు. అందువిషయమై మిక్కిలి జాగరూకతతోఁ బరిశ్రమము చేయఁబడుచున్న దని విని యానందించుచున్నారము. తత్సమపదములకు సంస్కృతనిఘంటువులసాహాయ్య మత్యావశ్యకమైయున్నది. ఆంధ్రదేశమున సంస్కృతభాషయం దసమానపాండితీమహిమ గలిగి సర్వతంత్రస్వతంత్రులై ప్రాచీననిఘంటువులకంటె నెన్నియో విశేషములఁ గూర్చి యొక్క బృహన్నిఘంటువును శబ్దార్థసర్వస్వ మను పేర ఘటియించి కీర్తిశేషు

లయిన శ్రీమహామహోపాధ్యాయ శ్రీపరవస్తు రంగాచార్యస్వాము లయ్యవార్లంగారి నిఘంటు వింకను ముద్రితము గాక యుండుట మనయాంధ్రలోకమున కొకకళంకముగా నున్నది. వారిసంతతివారివలన భద్రముగా నాయమూల్యగ్రంథము కాపాడఁ బడుచున్నది. భాషాపోషకులగు శ్రీ విక్రమదేవవర్మ మహారాజుగారివంటి మహారాజులు శీఘ్రకాలమున నట్టికొఱంతఁ బాయఁ జేయుదురనియు నమ్ముచున్నాఁడను.

ఆర్యులారా! ఇంతదనుక నా వెడఁగునుడువుల నాలించి విసువుచెందక వినినందులకు మ్రొక్కులిడుచున్నాను. కాలము స్వల్పము; కార్యము దొడ్డది; కడఁగువారు మహనీయులు; నే నజ్ఞుఁడను. అయినను సాహసించి తమయాదరణమువలనఁ దమయాంతరంగికకృపాప్రసారసంప్రేరితుఁడ నై నాకార్యంబు నెఱవేర్చుకొంటిని. శేషము భవదధీన మయి యున్నది. నాగరప్రపంచమందంతటను నవనవోన్మేషమున నానావిధరూపంబుల విజ్ఞానచంద్రికలు ప్రసరించి సర్వజనాహ్లాదముం జేయుట గాంచి మతిచాపల్యమున నాంధ్రలోకమున నాంధ్రవ్యక్తికూడ వికసించి స్వీయతేజఃప్రభాపటలిచే దిక్కులనాక్రమించి భావిశుభోదర్కమునఁ బ్రోజ్జ్వలగతి భాసిల్లఁ గల దనునాసచే నింతదనుకఁ దమకు శ్రమ కలుగఁ జేసినందులకు క్షమింప వేఁడుకొనుచున్నాఁడను. ఉత్తమకార్యములెన్నఁడును ద్రవ్యలోపమునఁ జెడనేరవు. స్వీయశక్తిచే విఘ్నములఁ బాఱఁదోలి సాఫల్యముఁ జెందుశక్తిని సర్వశక్తుఁడగు భగవంతుఁడు వానియం దిమిడిచియున్నవాఁడు. కావున నఖిలాంధ్రసాహిత్యసంరక్షణోపాయహేతువును, దుస్సహదారిద్ర్యదుష్పీడితనిఖిలజన సంజీవన జీవాతువును, నైహికాముష్మికాది చతుర్విధపురుషార్థధర్మసేతువు ను నగు నీసభాకార్యమున వెనుకంజ వేయక దీక్షితులరయి యఖిలభారతలోక ప్రేమబద్ధదీక్షానిరీక్షితుల రయి, విశ్వకల్యాణానందసంధాయకసూరిజనాపేక్షితుల రయి పనికిం గడంగుఁ డని వేఁడుకొనుచు విరమించుచున్నాఁడను.

ఓం తత్సత్ -

నేను ద్రుతప్రకృతికమా? కళయా?

— ఉభయభాషాప్రవీణ, ఏ. చర్ల గణపతిశాస్త్రిగారు, పిఠాపురము. —

గీ. వందన మొనర్తు వాంఛితావాప్తికొఱకు, నయ్యదెవరికో చెప్పశక్యంబుగాదు
దంపతి కటందునాయది తప్పుపదము, దంపతులకందునాయ్యోక్తనువుకలదు.

అధ్యక్షమహాశయా! పండితాగ్రేసరులారా!

మన యీయాంధ్రవాఙ్మయప్రపంచమును సంగ్రహముగ విభజింపవలయు ననినయెడల రెండువిధములుగ విభజింపవచ్చును. అందొకటి ద్రుతప్రకృతికములు, రెండు కళలు. మనభాషలో నాలుగుపద్యములను సరిగా వ్రాయవలయు నన్నఁ గళాద్రుతప్రకృతిక స్వరూపమును దెలిసికొని తీఱవలయు నను సంగతి యాంధ్రభాషాకోవిదులకుఁ దెలియనిది కాదు. ఈకళాద్రుతప్రకృతికములలో నంతర్గతము లగు కొన్నివిషయములలో నాంధ్రవైయాకరణులకు మతభేదములు గలవు. ఇప్పుడు బహుకాలమునుండియు వివాదగ్రస్త మగు "నేను" శబ్దమును గూర్చి విచారింపవలసియున్నది. 'నేను' అనుశబ్దము ద్రుతప్రకృతికమా? కళయా? అనుదానిని విమర్శించుటకు ముందు ద్రుతప్రకృతిక మన నెట్టిదో తెలిసికొనవలసియున్నది.

ద్రుతమునకుఁ బ్రకృతియైనది ద్రుతప్రకృతిక మనఁబడును. వాగనుశాసనోపజ్ఞం బగునాంధ్రవ్యాకరణమునందు "ద్రుతాఖ్యో నః" అని సామాన్యముగా నకారము ద్రుత మని చెప్పఁబడినది. దీనినే చిన్నయసూరి "నకారంబు ద్రుతంబు" అని యనువదించి మఱలఁ దమ సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణమున "విభక్త్యాగమచాఖ్యో నుగ్ద్రుతః" అని వివరించెను. ప్రౌఢవ్యాకరణకర్త "నకారం బసాధారణంబు ద్రుతంబు" అని సూత్రించి వివరణములోఁ బైచిన్నయసూరి యభిప్రాయమునే బలపఱిచియుండెను. చక్కంగ, కమ్మందేనె ఇత్యాదులం దవ్యాప్తి వారణమున త్రైప్రత్యేకముగా బిందువును విధించుకొనెను. "ద్రుతాఖ్యో నః" అని సామాన్యముగాఁ జెప్పి వాగనుశాసనులకుఁ దమ యభిప్రాయమందే తాత్పర్య మని నిరూపించి యుండెను. ఆసందర్భమున "సన్నిష్టసఖి" మొదలగు వాక్యములు విచారణీయములే యైనను వానిని విమర్శించుట కిది తావుగాదు.

ఈరీతిగా వాగనుశాసనాదులు ద్రుతస్వరూపమును జెప్పియుండిరి. కాని యది సరియైనది మాత్రము కాఁజాలదు. "గిరివ్రజ మన్పురంబు" "కన్పట్టు"

"మిన్వడె" ఇత్యాది బహులక్ష్యములతో సరళాద్యాదేశములు ప్రసక్తించుచుండుటచేతఁ గేవలసర్వనకారంబులును ద్రుతంబు లనుట తగదు. "విభక్త్యాగమచార్థో ను ద్రుతిః" అని కాని "నకారం బసాధారణంబు ద్రుతంబు" అని కాని యంగీకరించినయెడలఁ గన్గవ, చన్గవ, చన్గొండలు, కందోయి, మొద లగువానిలోని ప్రకృత్యవయవనకారమునకు ద్రుతత్వము సిద్ధింపదు గాఁబట్టి సరళాద్యాదేశము లెట్లు సిద్ధించును? పోనీ కన్గవ ఇత్యాదులందు సామాసికవికార మని కాని చిన్నయసూరి సంస్కృతసూత్రాంధ్రవ్యాకరణములోఁ జెప్పినట్లు "కృతోల్లోప స్తనాదిభ్యః కపానాం తు గబా మతాః" అని కాని, కందోయి అనుచో సామాసికవికార మని కాని కన్నుందోయిలోని లుప్తశేష మని కాని యేదో రీతిగా సమాధానము చెప్పుకొంద మన్నను "కన్దలచి, చన్గడిచి, చన్జేపి" ఇత్యాదిరూపములు గుదురవుగదా "ఎందే డెందము" అనుచో నెందేన్ అను శబ్దములోని నకారము ద్రుతముకాకుండుటచే లోప మెట్లు సిద్ధించును? ప్రయోగములనుబట్టి కొన్నియెడలఁ బ్రకృత్యవయవనకారముకూడ ద్రుతకార్యమును బొందు ననుకొన్నచోఁ గందోయిలోని క్లిష్టతయును "కృతోల్లోప స్తనాదిభ్యః కపానాం తు గబా మతాః" అను ప్రత్యేకవిధియు నక్కఱలేకయే యిష్టరూపములు సిద్ధించును. శబ్దానుశాసనుఁడు సామాన్యముగా "ద్రుతాఖ్యో నః" అని విధించుటలో నుద్దేశ మిదియే కానోపును. కనుకనే "వర్గయుక్సరళములు పరము లగునపు డొకానొకచో ద్రుతమునకుఁ బూర్ణబిందువును గానంబడియెడి" అను సూత్రముక్రింద కన్ + దోయి = కందోయి అని యుదాహరించుట సరిపోవుచున్నది. "సిద్ధి ర్లోకాద్దృశ్యా" అను సూత్రముచొప్పునఁ బ్రయోగములను బట్టియే సందేహనివారణము చేసికొనందగును. "విభక్త్యాగమచార్థో ను ద్రుతిః" "నకారం బసాధారణంబు ద్రుతంబు" ఈ రెండును బ్రపంచార్థ మని తెలియఁదగును. కాని చిన్నయసూరి "కృతోల్లోప స్తనాదిభ్యః కపానాం తు గబా మతాః" అనుచోట వృత్తిలోఁ జన్గొండలు అని వ్రాసి "అస్య ద్రుతత్వాభావా న్నానుస్వారః" అని ప్రకృత్యవయవనకారమునకు ద్రుతత్వమును నిషేధించియున్నాఁడు. కన్దలచి, చన్జేపి, ఇత్యాది రూపములు ప్రకృత్యవయవనకారము ద్రుత మనినఁ గాని సిద్ధింపవు, ఎందేని + డెందము అనుచో "అపి శబ్దార్థస్యైతః" అను సూత్రముచే నికారమునకు లోపము రాఁగా ఎందేన్, అనుచోఁ బ్రకృత్యవయవనకారము ద్రుత మనకున్న ఎందేడెందము అనుచో

నకారలోపము సిద్ధింపదు గదా ? కావునఁ బ్రకృత్యవయవనకారము ద్రుత మనఁదగదు. కనుకనే యహోబలపతి నుమాగమస్థలమున మకార మిత్సంజ్ఞక లది కానఁ బ్రకృత్యవయవత్వము సిద్ధింపఁగా ద్రుత ప్రకృతికత్వము సిద్ధించుచున్న దని చెప్పియున్నాఁడు. అతివ్యాప్తి ప్రయోగంబులఁ బరిహరించుకొనఁదగును.

ఇంక నన్నయభట్టుమతమున ద్రుత మన నెయ్యదో విచారింతము. ద్రవతీతి ద్రుతః, అనువ్యుత్పత్తిచే ననవసరమైనపుడు మఱిగిపోవునది ద్రుత మనందగును. "ద్రుతాఖ్యో నః" అని నన్నయసూత్రము. వ్యాఖ్యాతలు నకారపుహల్లే ద్రుత మను నుద్దేశముతో నుదాహరణము లిచ్చినట్లు కన్పట్టును. ఉత్వవిశిష్టనకార మే ద్రుత మనునెడల నెందేని + డెందము ఇత్యాదులయం దికారము లోపింపఁగా ఎందేన్ అనుచో నకారపుహల్లే కాని నువర్ణము లేదు. కాన నిట నకారలోప మెట్లు ? ఉత్వవిశిష్ట మనకున్నచో "ఎందే డెందము కందళింప" అను పెద్దనా ర్యుని ప్రయోగము సిద్ధించుచున్నది. అపిశబ్దస్యేతః" అనుసూత్రవ్యాఖ్యా నమున నహోబలపతి "రామునే సీతనేఁ గొలిచెద" అను రూపము సిద్ధించు టకై యీసూత్రము చెప్పఁబడిన దని చెప్పి యీయభిప్రాయమునే తెలుపు చున్నాఁడు. అప్పకవి తెలుపుగా ద్రుతమును చెప్పెడిచోటఁ బొల్లుద్రుతంబు, పొ ల్లనకారంబు అనివాడుచుండును. కాన నప్పకవియభిప్రాయము నిట్లే యున్నది. కాని కొన్నిచోటుల నహోబలపండితుఁడును నప్పకవియును "నుస్వరూపము" కూడ ద్రుత మని సూచించియున్నారు. అథర్వణాచార్యులు "స్వత్వం ద్రుత్తే వ తా బిందు స్సమాసే తు ప్రయోగతః" అని దీనిచే "ను"స్వరూపము కూడ ద్రుత మని చెప్పియున్నాఁడు. "అవికారగతే ష్వస్మి న్నపి సరళా ఏవ సంతి తే పరతః" అనుసూత్రవ్యాఖ్యానమున బిందువికారమును బొందకున్నను సర ళములు వచ్చు నని చెప్పుచు నహోబలపండితుఁడు స్వత్వరూపము నీయకుం డుటచే స్వత్వము ద్రుతరూపము కా దని గోచరించును గాని సూత్రమునకు, స్వత్వరూపము కూడ ద్రుత మగు నన్నయభిప్రాయము గలదు. బింద్వాదివికార మును బొందకున్నను ద్రుతముమీఁద, అనఁగా స్వత్వముమీఁద, నున్న పరుష ములకు సరళము లగు నని యర్థమువచ్చును. ఇది యప్పకవికిఁగూడ సమ్మతమే యయినట్లు స్వత్వబిందువుల నుదాహరించి సంశ్లేషము నుదాహరింపక పోవుట స్పష్టపఱుచుచున్నది. కాని సూత్రకారుఁడు బిందులోపములను విధించినట్లు సంశ్లేషము విధింప లేదు. కాని "లుక్సంశ్లేషౌ నాచి" అనుసూత్రముచే ద్రుత

మునకు సంశ్లేషవిధానము జ్ఞాపిత మగుచున్నది. నన్నయమతమున యకారాది పదములు తెలుఁగునఁ గలవుగాన నపుడు యకారము హల్లగుటచేతను, ద్రుత ముకంటెఁ బరమైన యకారము "సర్వత్రాజ్వత్వార్యా యస్య ద్రుత ప్రకృతికేభ్యః" అనుసూత్రముచే నజ్వద్భావము పొందినను భూతపూర్వహల్త్వముచేతఁగాని యకారశ్రుతిచేతఁగాని దానికి లుక్సంశ్లేషరూపము లుండునేమో యనుసందేహమును వారించుటకై యట్లు నిషేధించియుండును. బాలసరస్వతి కలిగెన్ యెన్మో, కలిగెయెన్మో, అనురూపములు కాకుండుట యీసూత్రమునకు ఫల మని చెప్పియున్నాఁడు. అచ్చుపర మైనచో సంశ్లేషము రా దనుటచే హల్లు పర మైనచో సంశ్లేష మగు నను విధి జ్ఞాపిత మగుచున్నది. అది యు ను గాక "ప్రాప్తిపూర్వకోహి నిషేధః" అనునభిజ్ఞోక్తిచొప్పున హల్లు పర మైనప్పుడు సంశ్లేష విధానము లేకున్నను అచ్చు పరమగునప్పుడు నిషేధించుట హల్లు పరమగునపుడు సంశ్లేషవిధానమునుఁ బర్యవసించుచున్నది. కాఁబట్టి అవికారగతే అను దానికి బిందుసంశ్లేషరూపవికారమును బొందకున్నను అని కాని, తస్మిన్నపి అనుచో అపిశబ్ద మనుక్తసముచ్చాయక మని కాని జ్ఞాపితసముచ్చాయక మని కాని చెప్పవలయును. దీనినిబట్టి నన్నయకు "ను"స్వరూపముగూడ ద్రుత మను నభిప్రాయము గల దని గ్రహింపఁదగియున్నది. అహోబలపతి యు ను "అత్ర నకారస్య స్వత్వ సంశ్లేషా వుభా వపి సంభవత ఏవ" అని నుడివియున్నాఁడు. మఱియు శబ్దానుశాసనులు కళలను జెప్పునపుడు "విభక్త్య శేషష్ఠీ సు స్నర్థ ప్రవచనీయజవిభక్తిః" అని ప్రథమేతరవిభక్తులు ద్రుత ప్రకృతికము లని చెప్పియున్నాఁడు. "కూర్చి ల ను న యో భవే ద్వితీయా తు" అను సూత్రముచే ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము "ను" స్వరూప మని కదా తేలుచున్నది. అట్టిచో ద్వితీయావిభక్తి ద్రుత ప్రకృతిక మని యన్నవాగనుశాసనుని యభిప్రాయము "ను" అనియే గదా. మఱియు "ని" అనునది ద్వితీయావిభక్తి గనుక నే యది ద్రుత ప్రకృతిక మగుచున్నది. మధ్యమపురుషభిన్నము లగుధాతువులలో నేకవచనములు ద్రుతప్రకృతికములు "ఉత్వయుతే వనకారే స్యాతాం మధ్యమోత్తమైకవచనానాం" అనుసూత్రము "వత్తును, వచ్చితిని" ఇత్యాదులందు "ను" స్వరూపమే ప్రత్యయ మని చెప్పుచున్నది. కాఁబట్టి "విభక్త్యభిన్నములు ద్రుత ప్రకృతికము లన్ననన్నయ యభిప్రాయము "ను"స్వరూప మనియే గదా. నకారపుహల్లే ద్రుత మైనచో నివి ద్రుతప్రకృతికము లన్నసంగతి యెట్లు సంబం

తెలం... గ్రంథాలయ... నమోదు సంఖ్య ......

ధించును ? నకారపుపొల్లే ద్రుతమని యాగ్రహమైనచో “క[illegible]యో ణాం నామ్నాం చోల్లోప ఇష్యతే హ్యేషు” అనుసూత్రముచే “ఉకార”లోపమును జేసికొని యప్పుడు ద్రుత మని యనుకొనవలయును. ఆపైని నకారపుపొల్లే ద్రుత మైనచో స్వత్వముమీఁది ద్రుతకార్యములు చేసిన “రోహిణి యొండె నొండె ను న-రుంధతి (భా. విరా. 1-223) మొద లగుభారత ప్రయోగము లెట్లు సిద్ధించును ? “ను” అను ప్రకృతిచే “న్” అను వికృతికి గ్రహణమున్నను “న్” అను వికృతివల్ల “ను” అను ప్రకృతికి గ్రహణము రాదు. “క్వచిద్వికృతిః ప్రకృతిం గృహ్ణాతి” అను పరిభాషయొకటి కలదు కాని యది వికృతి ప్రకృతిని గ్రహింప దను “గ్రహిజ్యా” సూత్రభాష్యమందు నిరాకరింపఁబడియుండుటచే నాపరిభాష ప్రమాణము కాఁజాలదు. సంస్కృతవ్యాకరణోక్తమగున్యాయాదికము తెలుఁగునకు బ్రవర్తింప దని క్లిష్టముగాఁ జెప్పుకొన్నప్పుడైనను“వచ్చుచున్నాను” ఇత్యాదులందు “ను” అనునది ద్రుత ప్రకృతిక మెట్లగును. వత్తున్, వచ్చెన్, ఇత్యాదులలో నుత్వలోపము వచ్చెను గాన నట ద్రుతత్వము సంభవించును గాని వచ్చుచున్నాను ఇత్యాదులందు ఉత్వలోపము సంభవింపదుగదా ? ఉన్నా నిత్యాదులం దుత్వలోపము లే దని ప్రౌఢవ్యాకరణకారుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. “వచ్చితిని” అనుచోఁ గవిభల్లటసూత్రమునకుఁ బ్రవృత్తియే లేకుండుటచే నది ద్రుతప్రకృతిక మెట్లగును. విశాలదృష్టితోఁ బ్రథమోత్తమపురుషైకవచనములకు ద్రుత ప్రకృతికత్వము చెప్పిన సూత్రకారునియభిప్రాయమును సంకుచింపఁజేయుట భావ్యముకాదుగదా ? “వచ్చితిని” ఇత్యాదులందు “ను” అనునదే ప్రత్యయముగాన నాదేశము స్థానివంటిదగుటచే ద్రుత ప్రకృతికత్వము గలిగి “పద్యభేదావసానేతు క్లిష్టతా నస్య కథ్యతే” అనియు “పద్యావసానే సర్వేషాం స్వత్వం నాప్నోతి సాధుతాం” అనియు “వాక్యాంతగతపదానాం చ” అనియు మొద లగు సూత్రప్రామాణ్యమువలన సంశ్లేషరూపములు సిద్ధించును. ద్రుత ప్రకృతికత్వము గలిగినతరువాతనే గదా “వచ్చును” మొదలగువానిలోని చివరియుత్వము లోపముగలుగుట. ఈయభిప్రాయమునే “హలవసానంబులు పరం బగునపుడు ద్రుతంబునకేని ద్రుతస్వరంబున కేని లోపంబు విభాష నగు” అను చిన్నయసూరిసూత్రము ప్రకటించుచున్నది. “ఇంతి యుఁ బతియు ను నెవ్వరొక్కొ (భార. విరా. 2-30) ఇత్యాదులలో ద్రుతముమీఁద మఱల ద్రుతంబు వచ్చినది. నకారపుపొల్లే

ద్రుత మైనయెడల "పతియు న్ను" అని గ్రామ్యరూపముగా నుండవలసి వచ్చును. "ద్రుతా ద్గ్రుతః క్వచి చ్చాత్ర దృశ్యతే కవిభాషితే" అని ద్రుతము కంటె ద్రుతము వచ్చు నని చెప్పిన యధర్వణునియభిప్రాయము "పతియున్ను" ఇత్యాదిరూపము లుండు నని కాదు గదా. "మదీయభాషణ మెన్నఁడు న్నేని మోఘంబుగాదు" అను భారతప్రయోగమును "నోవా ద్విత్వం క్వచి ద్దీర్ఘం పరప్రాణేన సంగతేః" అను నధర్వణకారిక కుదాహరించిన యహోబలపతియభిప్రాయ మిదియే యై యున్నది. ద్రుత మన "ను" స్వరూపము కూడ నగుటచేతనే ద్వితీయాచార్యుఁడు "ద్రుతస్య హాలి బిందు స్స్యా ల్లిప్తత్వం చ క్వచి త్స్వతా" అని యు నుద్ఘోషించియున్నాఁడు. అప్పకవి "చెన్ను, పులిజున్ను, దొరపన్ను" మొదలగుపదములు ద్రుతప్రకృతికములు కా వని చెప్పి యీయుద్దేశమునే తేటపఱిచెను. కాని యచట "ద్వితీయావిభక్త్యంతము లగు నిన్ను నన్ను తన్ను శబ్దములు కూడఁ గళ లనుటలో నుద్దేశమేమో తెలియదు. కాఁబట్టి "ద్రుతాఖ్యో నః" అను సూత్రమునకు అప్పకవి, యహోబలపతి, మొద లగువారు చెప్పినట్లు "ను" స్వరూపముకూడ ద్రుత మని గ్రహించుట యుక్తము. నన్నయసూత్రములకు వార్తికము లనఁదగు నధర్వణకారికలు సంప్రదాయముగా "ను" స్వరూపముకూడ ద్రుత మని బోధించుచున్నవి.

అర్వాచీనులు కొందఱు ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళాదేశ మెచ్చటను గనుపట్టుట లేదనివక్కాణించుచున్నారు. ఇదిసకలపండితసమ్మతి విరుద్ధమగుసంగతి. వారు భారతాదులలోని ద్రుతస్వత్వముమీఁది సరళాదేశములను దిద్దుదు రనుటలో సందేహమించుకంతయు నుండదు. వారు ప్రాసస్థలములలో సరళాదేశములున్నఁ గాని యంగీకరింపరు. ద్రుతస్వత్వముకంటె ద్రుతకార్యముల నంగీకరించి ద్రుతసంబంధికార్య మగుసరళాదేశము నంగీకరింపకపోవుట యెంతయుచితమో విపశ్చిదగ్రేసరు లూహింతురుగాక. ధారాళముగను హృదయంగమముగను గవిత్వము చెప్పు నేమహాకవి మొదటిపాదమునుండి రెండవపాదములోనికిఁ గాని పాదములలో యతిస్థానముదగ్గఱకుఁ గాని ద్రుతస్వత్వరూపమును లాగుకొని వచ్చి యటఁ బ్రాసానుగుణముగా సరళాదేశము చేయును? ఇట్టియనౌచిత్యమునే "పద్యావసానే సర్వేషాం స్వత్వం నాప్నోతి సాధుతాం" అను నధర్వణువచనము సూచించుచున్నది. ఇట్లైనను స్వత్వముమీఁద సరళాదేశము చేసిన ప్రదేశములు లేకపోవు కాని బహువిరళముగా నుండును. ద్రుతస్వత్వముమీఁద

సరళాదేశము రానియందులకుఁ బ్రబల ప్రమాణమును జూపవలసినబాధ్యత వారియం దున్నది. ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళాదేశములు వచ్చుటకుఁ గొన్ని ప్రమాణములు ముందు తెలుపుచున్నాను. అప్పకవి "అవికారగతే తస్మిన్నపి సరళా ఏవసంతి తే పరతః" అనుసూత్రమున కుదాహరణములుగా "తండ్రి వం పుననుగాంతారమున కేగి" "అతివతోడను దేకుటాకుటింట వసించె" "భామినిని బట్టుకొని పోయి" అని ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళాదేశము వచ్చినరూపము లిచ్చియున్నాఁడు. ఇట దిగ్గుటకు వీలున్నను ద్రుతస్వత్వము మీఁద సరళా దేశము వచ్చుట కుదాహరించుటచే దిగ్గుట కుదురదు. గారన హరిశ్చంద్ర ద్విపదలో "నునుఁదీఁగనాచు లే-నూఁగారుగాఁగ; నెనయ జక్కవలు పా- లిండ్లనుగాఁగ" అనుచో ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళాదేశము చేయఁబడినది. పాలిండ్లనుగాఁగ అనుచో సముచ్చయార్థక ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళాదేశము చేయకున్నచో "గాఁగ" "గాఁగ"అనునను ప్రాసము తప్పుచున్నది. అనుప్రాసము నియతము కాకపోయినను బైనుదాహరింపఁబడిన రెండుపాదంబులనే కాక పూర్వోత్తరపాదంబులందు"గాఁగ" "గాఁగ"అనియుండ దీనిలో నొక్కదానిలో "కాఁగ" అని దిద్దినచో బ్రక్రమభంగము గలుగును. కావున నిట ద్రుతస్వ త్వముమీఁద సరళాదేశము చేయఁబడిన దనియే చెప్పి తీరవలయును. మఱి యు నప్పకవీయమున "నగరమునకు మహీంజాత-నుగొనివచ్చె" (అప్ప 5. 126) అనునది "అవికారగతే తస్మి న్నపి సరళా ఏవ సంతి తే పరతః" అను సూత్రము క్రింద నుదాహరణముగా నీయఁబడినది. ఇట్లు ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళాదేశములు మార్పరానివై కనుపట్టుచుండ ద్రుతస్వత్వముమీఁద సరళా దేశరూపములు ప్రాచీనలక్ష్యలక్షణసమ్మత ప్రమాణములు కనుపట్టకున్నవియను టలో నుద్దేశము తెలియకున్నది.

తాను నేను పదంబులు ద్రుత ప్రకృతికము లని చాలమంది పండితుల యభిప్రాయము ను, బాలవ్యాకరణాది గ్రంథోక్తము ను నగుటచేఁ గళ లను సం దేహ మేల కలిగెనో చెప్పవలసియున్నది. "కవదొనలును గాండీవము, నవల నిడంబనుపు ముంద ఆరదము డిగు మే, ను విదప డిగియెద" (భార.శల్య.2ఆ) అనుభారతపద్యమున నేనుశబ్దముకంటెఁ బరమగు పిదపశబ్దములోని పకారము వకార మైనఁ గాని ప్రాసము సరిపోదు. కాఁబట్టి నేనుశబ్దము కళ యగును. అప్పుడు గసడదవాదేశము వచ్చును గానఁ బ్రాసము సరిపోవును. ద్రుతప్రకృ

తికమే యైనచో నేను బిదప నని యుండును. అప్పుడు ప్రాసభంగ మగును. అందువలన నిది కళయా? అని సందేహము గలుగుచున్నది. ఈ "యేనువిదప" అనునది యాంధ్రపండితలోకంబును గలంచివైచుచున్న ట్లందఱకుఁ దెలిసినదే. దీనివిషయమున నాకుఁ దోఁచినయభిప్రాయమును విన్నవించుకొనుచుంటిని.

సకలభాషానుశాసనుఁ డగునన్నయభట్టారకుఁడు "గసడదవాః స్యుః ప్రథమామాత్రా దాత్త్వాస్మదో ర్వినై వైతే" అను సూత్రముచేఁ బ్రథమావిభక్తిమాత్రముకంటెఁ బరములైన పరుషములకు గసడదవలు వచ్చు నని చెప్పుచుఁ బ్రథమావిభక్త్యంతము లగు తాను నేను శబ్దంబులకు మాత్రము రావని నిషేధించెను. ఇచట నర్వాచీనులు ద్రుత మనఁగా ద్రుతినిఁ బొందునది యని యన్వర్థనామముగఁ జెప్పుచు ఉకారలోపము గలిగినపుడే నేను శబ్దము ద్రుతప్రకృతిక మనియు, ఉకారలోపము గలుగనపుడు కళ యనియు ఘోషించుచు "ఏనువిదప" అను తిక్కనప్రయోగమును జూపుచున్నారు. నే నింతకుఁ బూర్వము ఉత్వవిశిష్ట మగునకారముకూడ ద్రుత మని నిరూపించియుంటిని. కావున నేను తాను శబ్దంబులందును ఉత్వవిశిష్టము ద్రుత మనుట యుక్తము. నేన్ అనునదియే ద్రుతప్రకృతిక మైనచోఁ బరుషములు పర మగునపు డ్వ్యక్తయర్థబిందురూపమే ప్రయోజన మని చెప్పవలయును. "దీర్ఘాచ్చే త్థఁడవవ సజ్ఞేయః" అనుటచేఁ బూర్ణబిందువు రాదు. "వినా ద్వితీయం స్యా దస్మదాత్మనోః స్వం తయోరపి" అను ద్వితీయాచార్యోక్తిచేతను భారతప్రయోగములను బట్టియు సంశ్లేషరూప ముండదు. సరే, స్వత్వముమీఁద సరళాదేశమును వా రంగీకరింపరుగదా. ఒక్కయర్థబిందురూపమునకై సంజ్ఞావిధానము గౌరవము గదా. అంచు ఇత్యాదులందువలె "తస్యస్యాచ్చ పూర్ణబిందు రపి" అని ప్రత్యేకముగాఁ జెప్పినట్లు ఒక్కబిందువును విధించుకొన్నచోఁ బ్రక్రియాలాఘవము గలదు. సరళస్థిరములు పర మగునపుడును ఒక్కలోపమును విధించుకొన్నచో సూత్రలాఘవమే కాక ప్రక్రియాలాఘవముగూడఁ గలదు.

మఱియు వాగనుశాసనుఁడు "వా త్వాస్మదో ర్ద్రుతస్య స్యా ల్లుక్" అను సూత్రముచే సరళస్థిరములు పరమగునపుడు నేను తాను శబ్దములద్రుతమునకు లోపము వికల్పముగా వచ్చునని చెప్పియున్నాఁడు. నకారపుపొల్లె ద్రుత మైనచో లోపము వికల్పము కావున 'నేవింటి' ననియే కాక 'నేన్ వింటి' నని

యనిష్టరూపము కావలసివచ్చును. నుస్వరూపమే యిక్కడను ద్రుత మని చెప్పి నచో నేవింటిని, నేనువింటి, ననునభీష్టరూపములు నిర్బాధక మగుటయేకాక యనిష్టనివారణము కూడ నగును. ఈసూత్రవ్యాఖ్యానమున నహోబలపతి తానుఘనుఁడు, తాఘనుఁడు, నేనువింటిని, నేవింటి నని యుదాహరించెను. ఈయుదాహరణములు నేను తానుశబ్దములలో నుస్వరూపముకూడ ద్రుత మను నభిప్రాయమునే స్ఫుటీకరించుచున్నవి. నకారపుపొల్లు ద్రుత మని యనుకొన్నపుడు తాన్ ఘనుఁడు ఇత్యాద్యనిష్టరూపములను శంకించుకొని "యద్వా" అని పక్షాంతరమున సమాధానముచెప్పుచు "లుగ్వాద్రుత ప్రకృతికా త్పరతః పరుషే సరళేచ నస్య స్యాత్" అను సూత్రముచేతనే లోపము గలుగుచుండఁగా మఱల నీసూత్ర మెందుల కని పూర్వపక్షము చేసికొని యీ సూత్ర సామర్థ్యమున సంశ్లేషబిందువులు రావని సమాధానము చెప్పి దీనికిఁ బ్రమాణముగా "వినా ద్వితీయం స్యా దస్మదాత్మనో స్స్వాంత యో రపి" అని యథర్వణకారికను జూపియున్నాఁడు. కాని యీసందర్భమున "సలోలో శ్చ" అను సూత్రములోని చకారమువలన నేనుశబ్దముయొక్క యుకారమునకు లోపము రాఁగా ద్రుతప్రకృతిక మగును గాన నకారమునకు దీనిచే లోప మగు నని చెప్పెను. ఉకారలోపము వచ్చినపిదప ద్రుతమైనచోఁ బైసూత్రముచే వికల్పముగా లోపమువచ్చును గదా, అపుడు స్వోక్తమగు సంశ్లేషబిందురూపము లుండ వను వాక్య మెట్లు సరిపోవును ? కాన నహోబలపతియభిప్రాయ మెద్దియో తెలియదు. అథర్వణుఁడు సంశ్లేషమును నిషేధించుటచేఁ బారిశేషికన్యాయముచే మిగిలిన స్వత్వాదులు రావచ్చును. "దీర్ఘా చ్చే త్ఖండ ఏవ న జ్ఞేయః" అను దానిచేఁ బూర్ణబిందు వెట్లును రాదుగదా? ముక్కుమూపుమన్నఁ దలచుట్టు త్రిప్పిచూపినట్లు అర్థబిందులోపములను విధించుటకు మాఱు సంశ్లేషము రాదని చెప్పునా ? మఱియును "వాత్మాస్మదో ర్ద్రుతస్య స్యాల్లుక్" అనుసూత్రములోని "వా" పదము నేనువింటి, నేవింటి, నను స్వత్వలోపరూపములనే కాని "నేన్ వింటి" అనుసంశ్లేషరూపమును జెప్పుటలేదు. నకారపుపొల్లు ద్రుత మని చెప్పినపక్షమున నీసూత్రము సంశ్లేషరూపమును గూడ బోధింపవలసియుండును. నేన్ వింటి ననుసంశ్లేషరూపము సర్వపండితవిరుద్ధ మైనది గదా ! నేన్ అనునదే ద్రుతప్రకృతిక మని యాగ్రహమైనచో నేన్ వింటి నను ననిష్టరూపమును గాని, "వాత్మాస్మదో ర్ద్రుతస్యస్యా ల్లుక్" అనుసూత్రములోని వాపద

మునకు వైయర్థ్యమును గాని యంగీకరించితీరవలయును. ఇంకను నేయపి శబ్దముచేఁ గాని యేచకారముచేఁ గాని వికల్పార్థమును జెప్పుట క్లిష్టముకాని వాశబ్దమునకు స్పష్టముగా వికల్పార్థము చెప్పుటలో బాధలేదు. సరిగదా మఱియొకయేయర్థమును జెప్పుటకు వీలులేదు. కాఁబట్టి యుత్వవిశిష్ట మగు నకారమే ద్రుత మని నేను తాను శబ్దములందుఁ గూడ నంగీకరింపవలెను. కనుకనే తానుఘనుఁడు, తాఘనుఁడు, నేనువింటిని, నేవింటి నని యహోబల పతి యిచ్చినద్రుతలోపోదాహరణములు సరిపడుచున్నవి. నేను అనునదియే ద్రుతప్రకృతికము కాన సూత్త్రకారునిపదము లన్వర్థము లగును. లేకున్న వా గనుశాసనులసూత్త్రమునందు నిరర్థకతాదోష మారోపింపవలసియుండును.

ఇంకను నన్నయభట్టీయవ్యాఖ్యాకారులలో నప్పకవి "వా త్వాస్వదో ద్రుతస్య స్యాల్లుక్" అనుదాని నాంధ్రీకరించుచు:—

"క. శ్యామాంగ! నేను దానను, నీమాటలకొనద్రుతంబు-లేగు నిలుచు హ
ల్లామీఁదనుండు నప్పుడు, నేమనుదును నేనుమనుదు-నీకృపననఁగన్"

అనుపద్యములో ద్రుతలోపాభావపక్షమున "నేను మనుదు" నని యుదాహరించి నేను అనుస్వత్వరూపము ద్రుత ప్రకృతిక మని స్పష్టముగా నంగీకరించుచున్నాఁడు. లేనిచో నేన్మనుదు ననిసంశ్లేషరూపమునే యుదాహరించి యుండును. మఱియు "వా త్వాస్వదో ద్రుతస్య స్యాల్లుక్" అనుదానియాంధ్రీకరణమున "శుకమునిస్తుత! ద్రుత-ప్రకృతుతా నేనువా! ననురెండుదక్షాంగ" అనుచోట "ద్రుతప్రకృతులా" అనువిశేషణముచే ఉకారద్రుతిని బొందిన నేన్ తాన్ అనునవియే ద్రుతప్రకృతు లనియు ద్రుతిని బొందని నేను తా నను నవి ద్రుతప్రకృతులు కావనియు భ్రమింపరాదు. ద్రుతినిబొందకున్నను ద్రుతిస్వభావమును మాత్త్రము గలిగియున్నచో ద్రుత మనఁబడును. అట్టిద్రుతమునకుఁ బ్రకృతియైనది ద్రుతప్రకృతిక మగును. కనుకనే "నగరమునకు మహీజాత-నుగొనివచ్చి" అను స్వగ్రంథస్థోదాహరణము కుదురుచున్నది. ద్రుతప్రకృతు లా అనువిశేషణము నేను తా ననునవి ద్రుతప్రకృతికములు కావుననే ప్రథమావిభక్త్యంతము లయ్యును గసడదవాదేశమును బొందవు, అనుహేతుప్రదర్శనముగా గ్రహించునది. లేక వస్తుస్థితికథన మని యైనను గ్రహించునది. నకారపుపొల్లు ద్రుత మనువారు కూడ "పొల్లుద్రుతంబు, పొల్లనకారంబు" అనునప్పకవి వాక్యములలోని పొల్ల అనువిశేషణమున క్లిష్టే గదా సమాధానము చెప్పవల

యును. కావున నప్పకవియభిప్రాయమును "నేను తాను" అను స్వత్వరూపములును ద్రుతాంతములేయని తేలుచున్నది.

మఱియు శ్రీకృష్ణభూపాలీయమునఁ జంద్రకకవి "తాఘనుండైన మనుజుండు-తానుదానె। నేఁ జదివి ప్రోడ నైతిని-నేను జెప్పి" అని స్వత్వరూపములనే ద్రుతాంతములనుగా నుదాహరించియున్నాఁడు. ఇట్లు ప్రాచీనలాక్షణికులే కాక యర్వాచీనలాక్షణికులుకూడ నేనుతానుశబ్దములను ద్రుతాంతములుగనే యంగీకరించియున్నారు. చిన్నయసూరి తానునేను శబ్దములకు సంశ్లేషము లేదని తాఁజదివె, తానుజదివె అనియుఁ, బ్రౌఢవ్యాకరణకర్త ప్రత్యయాగమావ్యయాత్మకమై యుత్వవిశిష్ట మగునకారము ద్రుత మని చెప్పి ప్రత్యయాత్మకమైనదానికి "నేను" అనియు నుదాహరించిరి. ఇంకఁ బ్రయోగము లెట్లున్నవో పరికింతము. భారతాదిగ్రంథములలో నెల్లయెడలను స్వత్వముమీఁదనే కాక నేనుతానుశబ్దములమీఁదను సరళాదేశము లే చేయఁబడినవి. కాని యవి ప్రాసస్థలములం దున్ననే కాని యంగీకరింప రనుట నిశ్చయము. విరాటపర్వములో "క. చను వానిచేయుకార్యం, బున కడ్డము సొచ్చి నేను-పున మెలఁగుచుఁ దా, నును బయిఁబూసికొనుటఁదన। మును మెలఁగిన మెలఁకువకును-ము ప్పగుఁబిదపన్॥ (1-125) అనుపద్యములోఁ దానును అని ద్రుతప్రకృతికముగా వాడఁబడినది. ఇట సముచ్చయము కాదు. పాదపూరణ మని త్రోసివేయుట యుక్తము గాదు. ఇట్లే పాంచాలి కీచకవధానంతరమున నర్జునునితో సంభాషించునపుడు "అల్లకాక యింత యన నేల నీమది తెలుఁగు గొంత యేను-నెఱుఁగకున్న। దానఁగాదు (భార. విరా. 353) అని చెప్పిన యీపద్యమున ఏను అనునది ద్రుతప్రకృతికముగాఁ బ్రయుక్తము. సముచ్చయము మాత్రము కాదు. మఱియు "ముం। దఱి నిను బాహ్లికున్ గురునిఁ-దక్కటివారిని నమ్మి యేను నేఁడిటు ననిసేయఁ బూనితిఁ గ-డిందిమగంటిమి తోడు సాలదే" (భార. ఉద్యో. 2-294) ఇట సముచ్చయ మని చెప్పవలనుపడదు. "అంబవృత్తాంత మరయంగ - ననుదినంబుఁ। దగినవారలఁ బుచ్చుచుఁ-దలఁకుచుందు। నేను నదియాదిగాఁజాతనేపువక్కి। స్రుక్కియుండియు రాజుల-చుక్కుచుచుఁతు" (భార. ఉద్యో 4 361) ఇట సముచ్చయ మని యెట్లు చెప్పనగును? పైనుదాహరింపఁబడిన భారతప్రయోగములేకాక యితరమహాకవిప్రయోగములును గలవు.

"కం॥ హనుమంతుం డిపు డేమని। వనితారత్నంబుతోడ - వదరునొ నేన్నున్। వినియెదఁగా కని యొకమఱుఁ। గున నుండెన్ (రామాయ. 6.146)

ఇప్పద్యమున నేనున్ అనుచో సముచ్చయము కా దని స్పష్టము. పాదపూరణ మును గాదు. "వదరునాకో నే వినియెద" ననినచోఁ బాదపూరణ మక్కఱ లేకయే సరిపోవుచుండఁ గవి యట్లు పాదపూరణముగాఁ బ్రయోగించియుండఁ డు. "ఏనును మునివరుఁ గాంచినయానెలవున కేఁగి (షోడశకుమారచరిత్రము. 4. 96) అని యనంతామాత్యుఁడు ద్రుతాంతముగాఁ బ్రయోగించెను. కేవల మీపద్యమును విన్నచో సముచ్చయముగాఁ దోఁచునుగాని యాసందర్భమును గాంచినచో సముచ్చయముగాఁ దోఁపదు. విస్తరమగు ననుభీతిచే నిటఁ దెలు పలేదు. " అగుచుఁ జననితాంతాకులీభవత్ప్రాణవాయువులతో వనరెడు నేను నివ్వార్తఁజెప్ప " (రాఘవ పాండ 4. 38) అను రాఘవపాండవీయపద్యమున నేను నివ్వార్త అనుచో వ్యాఖ్యాకారుఁడు ఏను అని వ్రాసి నేను అని యర్థము వ్రాసెను. ఇది ద్రుతాంతము కాకున్నచో ఏనున్ అని వ్రాసి నకారము పాద పూరణ మని యనవలయునుగదా, ఇదే రీతిగా వసుచరిత్రమున " ఈమహి తాంగుళీయము। ర్వేశుఁ డొసంగి కీడ్కొలిపె-నేనును వచ్చితి నీక్షణంబునన్ " అనుపద్యమునఁ డీకాకర్త నేనును వచ్చితి ననుచోట నేను వచ్చితి నని యర్థము వ్రాసెను. ఇట్లు ప్రాచీను లగుమహాకవులయొక్క లక్ష్యలక్షణపద్ధతి పరిశీలింపఁ గా నేను తాను శబ్దములు ద్రుతప్రకృతికము లని స్ఫుటముగాఁ దెలియుచుండ వీనిని గళ లనుట యెంత యుచితమో విమర్శకాగ్రేసరు లూహింతురుగాక.

ఇంక "నేను విదప" ప్రయోగగతి యెట్లో యాలోచింతము. "ఏన విదప" అని గాని మఱియొకరీతిగాఁ గాని దిద్దుట యుక్తము గాదు. కవియుద్దేశ మెద్ది యో గ్రహించి సరియగుసమాధాన మూహింపవలయును గాని మనచేతిలోఁ గల మున్నదని మన చిత్తమువచ్చినట్లు దిద్దుట భావ్యముగాదు. వ్రాఁతప్రతుల లో ఏను బిదప, ఏను పిదప, అనియును గనిపించుచున్నవని కొందఱు చెప్పు చున్నారు. ఏను వెనుక నని పాఠాంతరమును గలదు. అప్పు డేవిధమైన బాధ యును లేదుగదా. ఇంక నప్పకవి సంధిగతప్రాసమున కిచ్చిన యీ"యేనువిదప" అనునుదాహరణమును గుదుర్చవలె నన్నచో నిట్లు చెప్పవలయును. ఏనుబిదప అనియున్నపుడు నిర్బాధముగా నప్పకవి సంధిగతప్రాసోదాహరణము సరిపోవు ను. "వబయో రభేదః" అని యున్నది గనుకఁ బ్రాసమును సరిపోవును. అప్ప కవి వబలకభేదయతి చెప్పి తద్ద్వారా యభేదవర్గయతి చెప్పి వకారమునకును పవర్గునకును యతి సిద్ధింపఁజేసెను. పవలకుఁ బ్రాసము భారతకవుల కిష్టమై

నట్లు “ అవసరజ్ఞుం డయి వ్యాసుఁ డేతెంచె నంత సత్తపసి। కపిలగడ్డంబును ” అనుపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది. కపిలగడ్డంబు ఇత్యాదికముగా దిద్దినచోఁ దవినయమ్మున యనుచో నర్థసారస్యము చెడును. కావున నభేదయతి యభేద వర్గయతులవలెనే యభేదప్రాసము నభేదవర్గప్రాసము నంగీకరించినచో నిష్టసిద్ధి యగును. పవప్రాసము నంగీకరించుటలో మూలము బవప్రాసమేగదా, పవప్రాసము నంగీకరించి బవప్రాసము నంగీకరింపకపోవుటలో హేతు వెద్దియుఁ గానుపింపదు. ద్రావిడభాషలలో వర్గప్రాసము గల దని భాషాశాస్త్రవిదులు చెప్పుచున్నారు. నేను పిదప ననుప్రాసమును విచారింతము. “ఏచక్కంబెట్టువాఁడనే పాండవులన్ ” అనుచోఁ దిక్కకవి ప్రథమాంతములు నాంతములును గానఁ బ్రథమాంతకార్యము కూడ రావచ్చు ననెను. అది సకలలాక్షణికవిరుద్ధముగాన నుపేక్షణీయము. పెట్టువాఁడనే అనుచో ఏన్ అని విడఁదీయుటలో సారస్యభంగము గల దని సకలపండితులకును విదితమే. ఏతాదృశ ప్రయోగములు చాలమంది మహాకవులు ప్రయోగించియున్నారు. “నేచెల్ల నోయమ్మ - యీ చక్కనన్న । రాచతేజముగల - రత్నాలపెట్టె ” అని హరిశ్చంద్ర ద్విపదలో రెండవభాగమునఁ గలదు. ఇట నేన్ చెల్లను అనుచో నేఁజెల్లనని కావలయును. దిద్దినచోఁ బ్రాసభంగ మగును. దశావతారచరిత్రమున, శ్రీకరమత్స్యకూర్మ ....అని కకారప్రాసతోఁ బ్రారంభింపఁబడి “ఎంతేకృపఁ బద్మనాభసచి-వేశ్వరుఁ గృష్ణసుధీంద్రుఁ బ్రోచుతన్” (1-ఆ.1) అని ప్రయుక్తము. ఎంతేఁ గృప అని యుండవలయును. అట్లున్నచోఁ బ్రాసభంగ మగును. “కాన తగం బొందుట యుక్త మీయుభయమున్ సంతుష్టి నై న్యునికిన్” అను భారత ప్రయోగమునఁ గూడఁ గానఁ దగ నని యుండవలయును గాని దిద్దినఁ బ్రాసభంగ మగును, కాన=అరణ్యము అని యర్థము చెప్పుట కవిహృదయము కాదు. మఱియుఁ గవిసంజీవనియందు “సీ. అపరాధి నగుదునై-నపదాశ్రితుఁడఁ గావు, న పవిత్రుఁ జేయుననన్-” అనుచో ఐనన్ + పదాశ్రితుఁడ నని ద్రుతాంతముమీఁద సరళాదేశము చేయలేదు. కావునన్ + పవిత్రు-ఇటఁగూడ సరళాదేశము చేయలేదు. సరళాదేశము చేసినచోఁ బ్రాసభంగము గలుగును. కావున పవిత్రు అనుచు పవప్రాసముకూడ వాడఁబడెను. మఱియు దానియందే “కృతిని నుమాగమములు దక్కతకారములు” అనుచోఁ దక్కన్ అనునది ద్రుతాంతమైనను సరళాదేశము చేయలేదు. చేసినచోఁ బ్రాసభంగము పెనుకటివలెనే ప్రాప్తించును. ఇట్లే విజయవిలాసములోఁగూడ “కనకంబు వర్షించు- ఘనులమ్రోల నటించి, మెఱయుచోఁ దోలకరి మెఱుపులనఁగ” (1-80) అనుపద్యమున ధనికులపరముగా నొకయర్థమును మేఘముల

పరముగ్గా నొకయర్థమును గవి శ్లేషించియున్నాఁడు. ధనికులపరముగా కన కంబు=బంగారము వర్షించు అనియు, మేఘపరముగా కనన్=చూడఁగా, కంబు=ఉదకమును వర్షించు అనియు నర్థము చెప్పవలయును. మేఘపరమున కనన్ అనునది ప్రుతాంతముగాన సరళాదేశము చేయవలయును. చేసినచో రెండవయర్థము చెడును. ఏనుపిదప అనుచోవలెఁ బైయుదాహరణంబులందును సరళాదేశము కనిపించుట లేదు. పైప్రయోగముల గతి యెట్లో యాలోచింపవలసి యున్నది. నన్నయభట్టీయవ్యాఖ్యాన మగుకవిజనాంజనములో "వికల్పేన ప్రుతే లోపే పరుషా స్సరళాః పరే" అని యొకకారిక నుదాహరించి పైయుదాహరణములు గొన్ని చూపఁబడెను. ప్రుతము లోపింపఁగాఁ బరములైన పరుషములు వికల్పముగా సరళము లగు నని దీనియర్థము. ఈకారిక యేకవిచే రచియింపఁబడినదో సరిగాఁ దెలియదు. ఈకారిక యెందున్నదైనను అప్రమాణ మైనదని యనుకొందమన్నను పైప్రయోగముల సాధించుట కేదోమార్గ ముండవలయునుగదా, ఆమార్గ మిదే యని యనుకొందము. ఏనుపిదప అనునది యీరీతిగాఁ గుదురును. పవన్ప్రాసము భారతకవులచేఁ బ్రహత మగుటచే నిదియు నిర్బాధ మగుచున్నది. ఈపక్షమున నప్పకవి సంధిగతప్రాసమున కుదాహరణము నిచ్చుట తప్పని చెప్పనగును. పైకారికలోని వికల్పమును వ్యవస్థితము చేసికొని శ్లేషప్రాసస్థలములందే దానికిఁ బ్రవృత్తి చెప్పుకొనినచో బూర్వోదాహృతసమస్తమహాకవిప్రయోగములకు నైకకంఠ్యము గలుగును. కాఁబట్టి యెన్నివిధముల విమర్శించిచూచినను నేను అనుప్రుతస్వత్వరూపముద్రుతప్రకృతికమనియే చెప్పితీరవలయు నని తోఁచుచున్నది. దీని నిర్ణయానిర్ణయములు పండితులకే వదలుచు నింతటితో విరమించుచున్నాఁడను. పండితులు గుణగ్రాహు లగుదురుగాక యని యు విన్నవించుకొనుచున్నాఁడను. మఱియు న్యాక్తసంగతి-మనయధ్యక్షులు సెలవిచ్చినట్లు ఆంధ్రభాషకు వ్యాకరణలోపము గలదు. మజ్జనకులును మద్గురువర్యులు నగు బ్రహ్మశ్రీ చర్ల నారాయణశాస్త్రిగారు నన్నయభట్టీయమును అధర్వణకారికావళిని గలిపి తెనిఁగించియున్నారు. దానికిఁ బూర్వలక్ష్యలక్షణగ్రంథపరిశీలనతో నే నొకవివరణము వ్రాయుచుంటిని. ఆంధ్రభాషాయోషామణిమీఁది యభిమానముచే నేదో యొక పువ్వు వేయుటయే కాని మఱి యేమియుఁ గాదు. అట్టి వ్యాకరణము సంపూర్తిగాఁ జెప్పవలయునన్నచో నీయాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తునకే యట్టియధికారము గలదు. కాన నీయాంధ్రమునకుఁ గలిగినలోపమును బండితులు తీర్చెదరుగాక యని ప్రార్థించుచున్నాఁడను.

మృచ్ఛకటీకాలనిర్ణయము.

(శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు, విజయనగరము)

అంతస్సరుస్తజగతాం యదనుప్రవిష్టమాచక్షతే మునిగణేష్వేంసూత్రమార్యాః।
తం కేళికల్పితరఘూద్వహరూప మాద్యంపంకేరుహాక్షమనిశం శరణం ప్రపద్యే॥
ఆమ్నాయశైలశిఖరైకనికేతనాయ వాల్మీకివాగ్జలనిధిప్రతిబింబితాయ। కాలాం
బుదాభవపుషే పురుషోత్తమాయ కస్మైచి దస్తు మమ కార్ముకిణే ప్రణామః.

కొంతకాలమునుండి జగత్ప్రసిద్ధులైన పాశ్చాత్యపండితులు భారతీయ పండితులు మృచ్ఛకటీకాలనిర్ణయమును గుఱించి తమతమకొలందిఁ జేసినప్రయత్నము లన్నియు యుక్తియుక్తముగా నున్నట్లు కానుపించు నూహలక్రిందఁ బర్యవసించినవి గాని తత్త్వము తేలలేదు. మొదటినుండియు హిందువులు ప్రాచీనగ్రంథముల కాలమును నిర్ణయించుటయందు విశేషాదరము కలవారుకారు, గావున వానిబాహ్యాభ్యంతరసాక్ష్యమునుండి సంగ్రహింపఁబడిన నిస్సారమైన ప్రమేయజాతమునుబట్టి యాలోచింపఁగా నీయంశ మిట్లుండుట సహజమే. (Pischel) పిశ్చల్ పండితుఁ డొకప్పు డీనాటకమును భాసుఁడు వ్రాసిన దని సమర్థించెను. మఱి కొంతకాలమున కితఁ డీయభిప్రాయమును మార్చుకొని కావ్యాదర్శకర్త యగుదండి రచించిన దని వాదింపఁదొడఁగెను. కాని యిది కేవల మపసిద్ధాంతము. ఉద్భటుని కావ్యాలంకారసంగ్రహమునకు, ప్రతిహారేందురాజు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములో "యదాహ, నఖిజన్తేన ఉపమాన మస్తీతి అతఏవ దండినా "లిమ్పతీవ తమోఽఙ్గాని వర్షతీ వాఞ్జనం నభః। అసత్పురుషసేవేవ దృష్టిర్నిష్ఫలతాం గతా॥ ఇత్యాదే ర్గర్భీకృతాతిశయోత్ప్రేక్షాభేదత్వమేవ ప్రపంచే నాభ్యధాయి। తేన కదా దేవదత్త గ్రామం గమిష్యసి। ఏష గచ్ఛామీ త్యాదా వపి వర్తమాన సామీప్యే వర్తమాన రూపతయా భవిష్యత్కాలస్యాధ్యవసానాత్ అతిశయోక్తి భేదత్వమేవ వాచ్యమ్।" అను వాక్యముయొక్క అర్థ మతనికి సరిగాఁ దెలియలేదు, కావ్యాదర్శము ద్వితీయపరిచ్ఛేదములో 226-234 శ్లోకములలో దండి చెప్పినవాక్యార్థము కూడ పిశ్చల్పండితుఁడు చక్కఁగా గ్రహింపనేరఁడయ్యె. అది యెట్లనఁగా, "లింపతీవ తమోం గాని వర్షతీ వాంజనం నభః ఇతీద మపి భూయిష్ఠ ముత్ప్రేక్షాలక్షణాన్వితం॥"

టీక. ఈశ్లోకము మృచ్ఛకటికనాటకములో వర్షావర్ణనప్రకరణమందుఁ జెప్పఁబడినది. అంధకారము శరీరములను బూయుచున్నట్లున్నది. అంతరిక్షము కాటుకను వర్షించుచున్న ట్లున్నది. ఈశ్లోకార్థ ముత్ప్రేక్షాలక్షణముతోఁగూడి యున్నది. ఈశ్లోకమం దచేతన మగుతమస్సుయొక్క వ్యాపనరూప మైన ధర్మము లేపనత్వముగాను, సంపాతరూప మైనధర్మము నభఃకర్తృకాంజనవర్షణ రూపముగాను సంభావింపఁబడినందున రెండుచోటులను విషయోపాదానము లేదు.

"మన్యే శంకే ధ్రువం ప్రాయః నూన మిత్యేవమాదిభిః।
ఉత్ప్రేక్షా వ్యజ్యతే శబ్దైః" ... ...

ఇత్యాది పదప్రయోగమం దుత్ప్రేక్షయనియు, ఇవశబ్దమున్నచో నుపమ యనియుఁ గొందఱుమతము. ఆమతమును దండి దూషించుచున్నాఁడు.

"కేషాంచి దుపమాభ్రాంతి రివశ్రుత్యేహ జాయతే।
నోపమానం తిఙన్తేనే త్యతిక్రమ్యాప్తభాషితమ్॥

ఈశ్లోకములో "లింపతీవ, వర్షతీవ" అనుస్థలములయందు ఇవశబ్ద ముండుటచేఁ గొందఱు "తిఙన్తేన నోపమానం" అనుప్రామాణికభాషితము ననాదరించి, ఉపమాలంకార మని భ్రాంతిపడిరి. ఉపమానమునకు సిద్ధత్వము సాధ్యత్వము నని రెండు గలవు. ఉపమయం దుపమానమునకు సిద్ధత్వ మావశ్యకము. ఇచ్చట తిఙన్తప్రతిపాద్యము లైన లేపనవర్షణములకు సాధ్యత్వముండుట వలన నిచట నుపమాశంక లేశమును లేదు. ఇందుకుఁ బ్రమాణముగా-

"సిద్ధమేవ సమానార్థ ముపమానం విధీయతే।
తిఙంతార్థస్తు సాధ్యత్వా దుపమానం నజాయతే"॥ అని యున్నది.

"ఉపమానోపమేయత్వం తుల్యధర్మవ్యపేక్షయా।
లింపతే స్తమసశ్చాసౌ ధర్మః కోత్ర సమీక్ష్యతే"

ఒక్కటి యైన సమానధర్మముచేతనే గదా, ఉపమానోపమేయవ్యవహారము కలుగుచున్నది. ఇచ్చట నుపమానోపమేయములైన లింపతి తమస్సులకు సమానధర్మమెద్ది?

"యది లేపనమేవేష్టం లింపతిర్నామ కోఽపరః।
సఏవ ధర్మో ధర్మీచే త్యనున్మత్తో నభాషతే"

ఇట్టిశ్లోకమం దివపదప్రయోగ ముండుటచేఁ బ్రాచీనాలంకారికులు కొంద ఱిది యుపమ యని భ్రాంతినొందిరని తెలుపుటకు దండి తనకావ్యాదర్శ

మం దీశ్లోకముల నుదాహరించి యిది యుత్ప్రేక్ష గాని యుపమ కా దని సమ ర్థించెను. మృచ్ఛకటికలోని "లింపతి" అనుశ్లోకము నుదాహరించిన దండి కూడ నాఱవశతాబ్దముకంటెఁ బ్రాచీనుఁడై యుండఁ డని పీటర్సన్ పండితుఁడు చెప్పెను.

మృచ్ఛకటికలోని ప్రాకృతభాష కాళిదాసు మూఁడునాటకముల ప్రాకృతభాషకంటెఁ బ్రాచీనతరముగాఁ గానవచ్చుచున్నది గావున మృచ్ఛకటికను రచించినశూద్రకుఁడు కాళిదాసునికంటెఁ బూర్వుఁ డని కె. బి. పాఠక్పండితు నియభిప్రాయము. మృచ్ఛకటిక 9వ అంకము 33వ శ్లోకము- "అంగారక విరుద్ధస్య ప్రక్షీణస్య బృహస్పతేః। గ్రహోయ మపరః పార్శ్వే ధూమకేతు రివోత్థితః" ॥ కుమారసంభవ 2 సర్గ 32 శ్లోకము—భవల్లబ్ధవరోదీర్ణ స్తారకాఖ్యో మహాసురః। ఉపప్లవాయ లోకానాం ధూమకేతు రివోత్థితః" ॥ ఈరెండు శ్లోకములలోను నొకపాదము యాదృచ్ఛికముగా సంవదించుటవలనఁ బైని చెప్పిన విషయము సంభావనీయ మేమో యని తోఁచుచున్నది. కాని కాళిదాసు నివంటి మహాకవి తనకంటెఁ బూర్వుఁడైన మఱియొకకవి వ్రాసిన శ్లోకము ననుకరించె నని తలంచుట మిక్కిలి సాహస మైనపని. సర్వస్వారనామక మగుయజ్ఞమందు శరభంగుని వలెఁ దన్నుఁదాను బలియిచ్చుకొనుట, చౌర్యశాస్త్రమును బ్రకటించిన కనకశక్తి, కుమారకార్తికేయుఁడు, భాస్కరనంది, యోగాచార్యుఁడు మొదలగువారినిం జెప్పుట, యౌగంధరాయణుఁ డుదయనుని బంధనమునుండి విడిపించె ననుకథ ననుసంధించుట, ఇంద్రముఖోత్సవము, రత్నషష్ఠ్యుపవాసవ్రతము, చతుర్విధప్రమాణములు, మనుస్మృతి నుదాహరించుట, భరతుని నాట్యశాస్త్రపు పద్ధతుల నుల్లంఘించి రంగస్థలమందుఁ బ్రత్యక్షముగా వధను నిర్దేశించుట, పాయశపిండలక, గడ్డహీ, శక్తి మొదలగు ద్యూతపారిభాషికపదములు, వైశికీ, వరండలంబుక మొదలగు వానిని వాడుకచేయుట, బౌద్ధమతాభివృద్ధి, బ్రాహ్మణుఁడు శూద్రస్త్రీని వివాహము చేసికొనుట, మొదలగు నంశము లీనాటకముయొక్క ప్రాచీనతను స్థిరపర్చుచున్నవి. ఈనాటకము క్రీస్తుశకము ప్రథమదశకమందు వ్రాయఁబడిన దనికొందఱభిప్రాయపడుచున్నారు.

అగాధమైన కాలసముద్రమందు మునిఁగియున్న భాసనాటకచక్రమును పైకిఁదీసి ప్రకటించి లోకశ్లాఘాపాత్రులు యశశ్శేషులు నగు టి. గణపతిశాస్త్రిగారికి సంస్కృతభాషాభిమాను లందఱుఁ గృతజ్ఞులై యుండకతీరదు. భాసుని

నాటకచక్రములో "దరిద్రచారుదత్త" యను నాటకమొకటి యున్నది. అభినవగుప్తుఁడు తాను వ్రాసిననాట్యశాస్త్రవివృతిలో చారుదత్తనాటకమును బేర్కొనియెను. భరతనాట్యశాస్త్రములో 19 వ అధ్యాయమునందున్న 13 వ శ్లోకమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాయుచు నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

"సర్వస్యైవహి కార్యస్య ప్రారబ్ధస్య ఫలార్థినా। ఏతా అనుక్రమేణైవ పంచావస్థా భవంతి హి."

వ్యా. నను మానుషవ్యాపారే నాయకస్య తత్సచివాదేర్వా భవంత్వేతా అవస్థాః ప్రతినాయకే ష్వేవం తత్ర పరమసదుపాయాపేక్షయా యత్రతు దైవాయత్తం ఫలం వర్ణ్యతే తత్ర కథమ్ నచ వర్జ్యతాం పురుషకారమాత్రాభిమానినాం దైవమజానానాం చార్వాకాది మతమేయుషాం సః దైవబహుమానవ్యుత్పత్తయే హి పురుషకారో వ్యఫలః తదభావోపి సఫలః ప్రదర్శనీయః అతయేవ దరిద్రచారుదత్తాది రూపకాణి తద్విషయాణి తస్మాద్దైవాయత్తత్వే కథమేత దవస్థానపంచకం తత్పరిహర్తు మాహ సర్వస్యైవ హీతి దైవాదాగచ్ఛతో పీత్యర్థః తత్రాపి హి యద్య ప్యభినాయకో నవర్తతే తథాపియత్ర ఫలంభవతి తత్రావశ్య మవస్థాభిర్భావ్యం సఏవచ పరం ఫలేన తదా నీమక్షీభవతి యమర్థ మధికృత్య ప్రవర్తత ఇతి హి ప్రయోజనలక్షణంవదన్తి.

తిరువాన్కూరులో ముద్రితమైన దరిద్రచారుదత్త కొసగద్యమందు "అవసితమ్" అని యున్నను స్పష్టముగా గ్రంథైకభాగమే గాని పూర్తిగా లేదు. సరస్వతీకంఠాభరణము పంచమపరిచ్ఛేదములో 599-600 శ్లోకములు "మాంన్యః కళత్రవాన్ ముక్తవిభవో గుణవాన్విటః। స యథా। శకార కిం ప్రార్థనయా ప్రావారేణ ఘేణ వా అకార్యవర్జం మే బ్రూహి కిమభీష్టం కరోమి తే" అని విటుఁడు శకారు నడుగుచున్నాఁడు. ఇది భాసుని చారుదత్తనుండి తీయఁబడిన శ్లోకము. ఇచ్చటసంప్రతించుటకు సమానార్థకములైన మృచ్ఛకటికావాక్యములనిచటఁ జూపించుట యావశ్యకము.

1. పాపం కర్మచ యత్పరైరపి కృతం తత్తస్య సంభావ్యతే.
2. సంవాహకః। స్వగతం। శిక్షేణ ఖు పచ్చావస్థిదో హ్మి కోహేణాము అప్పణా కిదం పచ్చుఅఆరేణ విణా శేది.
3 నరః ప్రత్యుపకారార్థీ విపత్తౌ లభతే ఫలం
ద్విషతామేవ కాలోస్తు యోఽహ్యాభవతు తస్యవా.

భాసునిదరిద్రచారుదత్త త్కక్తినాటకములవలె "తథా పీడ మస్తు భరత వాక్యమ్" అను వాక్యముతో సమాప్తి నొందలేదు. చారుదత్తచరిత్రమును బూర్ణముగా వ్రాసినవాఁడు భాసుఁడే యని మన మూహింపవలెను. భాసుని చారుదత్త మొదటి దని యును శూద్రకుఁడు దానిని జూచి తనమృచ్ఛకటికను బూర్తిగా వ్రాసె నని యు మన మూహించుకొనవలెను. భాసునిచారుదత్త పూర్తిగా లభింపలేదు. ఇది మనకుఁ బూర్తిగా లభించినయెడల భాసుని వృత్తాంతము మృచ్ఛకటికాకారునివృత్తాంతము బాగుగాఁ దెలిసికొనుటకు మనము సమర్థులమై యుందుము.

ఈదిగువ వ్రాసిన ధనికుని అవలోకవాక్యములవలన మృచ్ఛకటికావృత్తాంత మిట్లు నిశ్చయింపఁబడుచున్నది.

1. విప్రాదీనాం శాంతత్వైవ నలాలిత్యం యథా మాలతీమాధవమృచ్ఛకటికాదౌ మాధవచారుదత్తాదిః।

2. యథామఖశతపరిపూతం గోత్ర ముద్భాసితం యత్।

3. కితవద్యూతకారాది ధూర్తసంకులంతు మృచ్ఛకటికాదివత్సంకీర్ణప్రకరణం।

ఈధనికుఁడు 974-995 సం॥రము లో మాళవదేశము నేలినపరమారముంజుని యాస్థానపండితుండై యుండెను. ఇతఁడు దశమశతకాంతమందున్నవాఁడు. ఇది మృచ్ఛకటికకుఁ జరమావధి. ప్రథమావధి నిశ్చయించుటసులభముగాదు. వామనుని సూత్రాలంకారవృత్తిలో నీశోధన కుపయోగించు రెండు శ్లోకము లుదాహరింపఁబడి యున్నవి.

1. యాసాం బలిర్భవతి మద్గృహదేహళీనాం
   హంసైశ్చ సారసగణైశ్చ విలుప్తపూర్వః
   తాస్వేవ పూర్వబలిరూఢయవాంకురాసు
   బీజాంజలిః పతతి కీటముఖావలీఢః.

2. ద్యూతం హి నామ పురుష స్యాసింహాసనం రాజ్యమ్.

వీనిలో మొదటిశ్లోకము కొంచెము మార్పుతో మృచ్ఛకటిక ప్రథమాంకమందుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇదియే భాసునిచారుదత్తలోఁ గూడ నున్నది. రెండవవాక్యము మృచ్ఛకటికద్వితీయాంకములోనిది. భాసుని చారుదత్తలో లేదు. "శూద్రకాది రచితేషు ప్రబంధే ష్వస్య భూయా న్ప్రపంచో దృశ్యతే" అను వామనోక్తిని బట్టి యీయంశమును విమర్శింపఁగా శూద్రకుఁ డష్టమశత

కములో కొంతభాగమునకుఁ బ్రసిద్ధికెక్కిన గ్రంథకర్తగాఁ గాన వచ్చుచున్నాఁడు. వామనుఁడుదాహరించినశ్లోకములంబట్టి మృచ్ఛకటికను శూద్రకుఁడే వ్రాసి యుండవచ్చు నని నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁగలము. వల్లభదేవుని సుభాషితావళిలో నుదాహరింపఁబడిన,

"ద్యూతంహి సర్వవ్యసనానిహంతీ త్యాలీక మేత ద్భువిసంప్రతీతం
జాతాని సర్వవ్యసనాని తస్యా స్త్యాగేన మే ముగ్ధవిలోచనాయాః"

అను శ్లోకమొకటి-యీనాటకము తప్ప శూద్రకవిరచితములు మఱియేవియుఁ గానరావు.

ఈవిషయ మింతమట్టుకుఁ జర్చించి యీవిమర్శనమునకుఁ బాణుని కాదంబరీహర్షచరిత్ర లెంతమట్టుకు సహాయము చేయునో యిఁక విచారింతము. బాణుఁడు హర్షచరిత్రావతారికలో "సూత్రధారకృతారంభై ర్నాటకై ర్బహుభూమికైః సపతాకై ర్యశోలేభే భాసో దేవకులై రివ" అని భాసుని శ్లాఘించి శూద్రకుని పేరెత్తలేదు. గుణాఢ్యుఁడు రచించిన బృహత్కథయే కాదంబరికి మూలగ్రంథ మని విద్వాంసు లందఱు నెఱిఁగినవిషయమే. క్షేమేంద్రుఁడు రచించిన బృహత్కథామంజరి సోమదేవభట్టుని కథాసరిత్సాగరము నని దానికి రెం డనువాదములు కలవు. బాణుఁడు కాదంబరిని వ్రాయుటలో నసలుకథకు నాయకుఁడైన కాంచనపురాధీశుఁ డగు సుమనాసునికి బదులుగా విదిశానాయకుఁడైన శూద్రకుని బెట్టెను. తొల్లి శూద్రకుఁడను నొకరాజు చూతచకోరవంశస్థుల కధిపతి యైన చంద్రకేతు వనువానిని వానిమంత్రిని వధించె నని హర్షచరిత్రములో నున్నది. కాని యీవృత్తాంతము ప్రకృతమున కేమి యు నుపయోగింపదు. కళలయందు, శాస్త్రములయందు బహునిపుణుఁ డనియుఁ జక్రవర్తి యనియు వర్ణింపఁబడిన కాదంబరీనాయకుఁడైన శూద్రకుఁడును మన కుపయోగింపనివాఁడే అతఁడు కవి యని కాని, పుత్రవంతుఁ డని కాని మెచ్చుటను జెప్పఁబడియుండలేదు. పురాణోక్తము లైన రాజవంశావళుల నన్నింటిని బరిశీలించిన F G Pargiter శూద్రకుని నెచ్చట ను జెప్పలేదు. క్షీరస్వామి అమరవ్యాఖ్యానములో ద్వితీయకాండమందు, చక్రవర్తుల జాబితా నొకదాని నిచ్చెను. "విక్రమాదిత్య స్సాహసాంక శ్శకాంతకః। శూద్రక స్త్వగ్నిమిత్రో వా హాలస్స్యా చ్ఛాతవాహనః ॥" అని యిచట నొక శూద్రకుఁడు, భర్తృహరి వ్రాసిన వాక్యపదీయముయొక్క వ్యాఖ్యానమం

దొకశూద్రకుఁడు చెప్పఁబడిరి. ఎట్లనఁగా;—లోకే రాజపురుష ఇ త్యు క్తే కస్యరాజ్ఞ శూద్రకస్యేతి ప్రశ్నోత్తరయోః రాజపదార్థప్రవిభాగః ॥

దండికావ్యాదర్శమునకు "హృదయంగమ" మనువ్యాఖ్యానము వ్రాసిన గ్రంథకర్త ప్రథమపరిచ్ఛేదము 15 వ శ్లోకవ్యాఖ్యానములో "హార్షశూద్రకోదయనాది సత్పురుషసమాశ్రయమ్ " అని వ్రాసియున్నాఁడు. రామిలసోమిలు లుభయులుం గలిసి యొకశూద్రకునిచరిత్రమును వ్రాసి రని రాజశేఖరుఁడు చెప్పినట్లు Bhandarkar's Report on the search for Sanskrit Manuscripts 1887-91 లోఁ జెప్పఁబడినది. పూర్వోక్తవాక్యములవలన శూద్రకుఁ డను నొకమహారాజు పూర్వముం దున్నట్లు ప్రాచీను లెఱుంగుదురు. ఈవృత్తాంతమును మృచ్ఛకటిక ప్రస్తావనలోఁ గ్రంథకర్తయే చెప్పియున్నాఁడు. "లబ్ధ్వా చాయుశ్శతాబ్దం దశదినసహితం శూద్రకోఽగ్నిం ప్రవిష్టః " అని నూఱుసంవత్సరములుం బదిదినములు బ్రతికి కొన కగ్నిలోఁ దన్నుఁదాను హోమము వేల్చుకొనియె నని యున్నది.

వంగదేశము నేలినరాజులలో శూద్రకుఁ డనునొకరాజు 90 సంవత్సరములు రాజ్యమేలె నని Abdul Fazal వ్రాసిన "ఎయిని అక్బరి" అను గ్రంథమం దున్న దని Col. H. S. Garatt చెప్పియున్నాఁడు. కాని యిదివాస్తవ చరిత్ర మైయుండనేరదు. ఈనాటక ప్రస్తావనలో శూద్రకుఁడు తన్నుగుఱించి యిట్లు చెప్పకొనెను.

" ద్విరదేంద్రగతి శ్చకోరనేత్రః పరిపూర్ణేందుముఖ స్సువిగ్రహశ్చ ।
ద్విజముఖ్యతమః కవిర్బభూవ ప్రథిత శ్శూద్రక ఇత్యగాధసత్త్వః "

అపిచ। ఋగ్వేదం సామవేదం గణిత మథ కలాం వైశికీం హస్తిశిక్షాం। జ్ఞాత్వా శర్వప్రసాదా ద్వ్యపగతతిమిరే చక్షుషీ చోపలభ్య। రాజానం వీక్ష్య పుత్రం పరమసముదయే నాశ్వమేధేన చేష్ట్వా । లబ్ధ్వా చాయుశ్శతాబ్దం దశదినసహితం శూద్రకోగ్నిం ప్రవిష్టః। అపిచ। సమరవ్యసనీ ప్రమాదశూన్యః కకుదం వేదవిదాం తపోధనశ్చ। పరవారణబాహుయుద్ధలుబ్ధః క్షితిపాలః కిల శూద్రకో బభూవ॥ ఇది యంతయు బ్రస్తావనలోఁ జెప్పఁబడిన శూద్రకుని వృత్తాంతము. ప్రస్తావన వ్రాసినగ్రంథకర్త శూద్రకుని వర్ణించుటలో "బభూవ" అని పరోక్షమందు " లిట్ " ప్రయోగించెను. ప్రస్తావన వ్రాసినగ్రంథకర్త శూద్రకునికంటెఁ గొంతకాలము ముందు వాఁడై యుండవలెను.

ప్రకృతపు స్థితిలోఁ బూర్వోక్తవృత్తాంతము నంగీకరించుటకు మన కవకాశము లేదు. గుప్తరాజులచే స్థాపింపఁబడిన బ్రాహ్మణశాఖచే నితనియం దింత మట్టు కతిశయ మారోపింపఁబడియుండవచ్చును. రాజతరంగిణి III వ అధ్యాయము 343—

శ్లో॥ సంత్యజ్య విక్రమాదిత్యం సత్త్వోద్రిక్తంచ శూద్రకం।
త్వాంచ భూపాల పర్యాప్తం ధైర్య మన్యత్ర దుర్లభమ్॥

అనియొకశూద్రకునిం జెప్పుచున్నది. ఇందువలన శూద్రకుఁడు విక్రమాదిత్యునికిఁ దరువాతి వాఁడని కల్హణుఁడు తలంచినట్లు కానవచ్చుచున్నది ఈ విక్రమాదిత్యుఁ డెవఁడో మనము నిశ్చయముగాఁ జెప్పలేము. మాతృగుప్తుఁడు, రెండవప్రవరసేనుఁడు, భర్తృమెంఠుఁడు, విక్రమాదిత్యుఁడు, సమకాలికులని కల్హణుఁడు చెప్పియున్నాఁడు. ఇదిసంస్కృతవాఙ్మయసంప్రదాయమం దంద టెఱింగిన విషయమే ఇందువలన శూద్రకుఁడు క్రీస్తుశకము 550-600 లో ప్రాయికముగా నుండవచ్చును. "లింపతీ వ తమోఽంగాని" అనుశ్లోకమును విక్రమాదిత్యుఁడు వ్రాసిన దని జల్హణవల్లభదేవులు, విక్రమాదిత్యుఁడు భర్తృమెంఠుఁడు కలిసి వ్రాసిన దని శార్ఙ్గధరుఁడు ప్రతిపాదించిరి. ఈశ్లోకము భాసుని బాలచరిత్రలోను, చారుదత్తలోను గానవచ్చుచున్నది. కావున నీతిపద్యావళులు వ్రాసినవారి నవ్వుపుట్టించు గందరగోళము, Pischel పండితుని భ్రాంతిమూలకము లగునూహలు మనము మెల్లఁగా దాఁటి పోవచ్చును. హర్షచరిత్రోపోద్ఘాతములో నెందఱో కవులు నెన్నియో గ్రంథములును శ్లాఘింపఁబడినను శూద్రకుని మృచ్ఛకటిక పేరైన నెత్తఁబడలేదు. అ దేమి చిత్రమో బాణుని కాలమున కీగ్రంథ మంత ప్రచురముగా లే దేమో ? పంచతంత్రము రచింపఁబడకమునుపే మృచ్ఛకటిక ప్రసిద్ధిగా నుండెను. మృచ్ఛకటిక 4 వ అంకములోని 14, 15 శ్లోకములు, పంచతంత్ర ప్రథమతంత్రమందు సంగృహీతములై యున్నవి.

"ఏతా హసంతి చ రుదంతి చ విత్తహేతోర్విశ్వాసయంతి పురుషం నతువిశ్వసంతి తస్మా న్నరేణ కులశీలసమన్వితేన నార్యః శ్మశానకుసుమా ఇవ వర్జనీయాః॥
"సముద్రవీచీవ చలస్వభావా స్సంధ్యాభ్రలేఖేవ ముహూర్తరాగాః।
స్త్రియో హృతార్థాః పురుషం నిరర్థం నిష్పీడితాలక్తకవత్త్యజంతి"॥

మృచ్ఛకటిక 3 వ అంకములోని 25 వ శ్లోకము- "శంకనీయా హి లోకేఽస్మి న్నిష్ప్రతాపా దరిద్రతా" పంచతంత్ర ప్రథమతంత్రములో 99వ శ్లోకముగాఁ బఠితమైనది.

ఇప్పుడు మన మెఱిఁగినపంచతంత్రము దామోదరగుప్తుని (775 క్రీ-శ) శంభలీమతముకంటెఁ బ్రాచీనతరము కాదు. రుద్రటుని శృంగారతిలకమందలి "పర్యంక స్స్వాస్తరణః"."సార్థం మనోరథశతై స్తవ ధూర్తకాంతా" అనుశ్లోకములు నాల్గవతంత్రములోనికిఁ దేఁబడినవి.

భాసుని చారుదత్తనాటకము సంపూర్ణముగా, ననఁగాఁ బంచమాంకము కొనవఱకు లభించినఁ గాని మృచ్ఛకటికలోని బౌద్ధమతము, అధికరణమందుచారుదత్తునివిచారణ మొదలగునవి మన కేమియుఁ బ్రయోజనకరములు గావు.

[పైవ్యాసమున మృచ్ఛకటికా నాటకకర్త యగు శూద్రకునియొక్కయు, నాతని దేశకాలాదులయొక్కయుఁ జర్చ యసంపూర్ణముగ నున్నది. తిరువనంతపురమునఁ బ్రకటింపఁబడిన చారుదత్తమే యభినవకృష్ణాదుల గ్రంథములఁ గాననగు దరిద్రచారుదత్తమని యు, నది యసంపూర్ణమనియుఁ బలువు రంగీకరించియున్నారు. మార్గన్‌స్టెరన్ చారుదత్త మృచ్ఛకటికాములయందలి ప్రాక్పశ్చాత్తభావమును జర్చించి చారుదత్తమే ప్రథమమున రచింపఁబడె నని నిర్ధారణ మొనర్చెను. మఱియు గ్రంథములఁగలఁ యితరవిషయములఁ బరిశీలించినచో నదియే స్థిరపడఁగలదు. తిరువనంతపుర నాటకములు భాసవిరచితము లగునా కావా యనువిషయమునఁ బండితులు భిన్నాభిప్రాయు లయిరి. 'ప్రథితయశసాం భాససౌమిల్లకాదీనాం' అని కాళిదాసు స్తుతించియుండుటచే భాసుఁడు కాళిదాసునకు రెండుమూఁడు శతాబ్దము లయినను బూర్వుఁ డనవలయును. తిరువనంతపురనాటకములు భాసవిరచితము లగునో కాదో చారుదత్తాదులు క్రీ. శ. మొదటి రెండుశతాబ్దముల రచియింపఁబడవలయును.

మృచ్ఛకటికకర్త యగు శూద్రకకవి కాళిదాసునకుఁ బూర్వుఁడా యర్వాచీనుఁడా యను విషయ మింకను నిశ్చితముగాదు. పిశ్చల్‌గారిమతము నంగీకరించి మాక్డొనలుగారును దండియే మృచ్ఛకటికమును రచించె ననియు, నొకవేళఁ దనయేలిక యగు శూద్రకమహారాజుపేర దానిం బ్రకటించి యుండవచ్చు ననియు నూహించుచున్నారు. కార్పెంటరుగారు క్రీ. శ 7, 8 శతాబ్దముల నీగ్రంథము రచింపఁబడె ననిరి. సంస్కృత నాటకచరిత్రమును వ్రాసిన బెరడీలు కీత్‌గారు గ్రంథకాలమును సరిగ నిర్ణయింప వీలులే దని నుడువుచుఁ గాళిదాసునకుఁ బూర్వులగు నాటకకర్తలయందు శూద్రకునిఁ జేర్చిరి. వామనుఁడు శూద్రకవిరచితప్రబంధముల నుదాహరించుటచేతను ధనికుని దశరూపకవ్యాఖ్యయందు మృచ్ఛకటిక ముదాహృత మగుటచేతను గ్రంథకాలము సప్తమశతకానంతరము కానేర దనియే చెప్పనగును. కాని కాళిదాసునికి శూద్రకుఁడు ప్రాచీనుఁడా యర్వాచీనుఁడా యనువిషయము దానివలనఁ దేలుటలేదు. కల్హణుని రాజతరంగిణియందు విక్రమాది

త్యశూద్రకులు ధైర్యవంతు లని తెలుపఁబడియున్నది. స్కాందపురాణమున నాతఁ డాంధ్రభృత్యులలో మొదటివాఁ డని యున్నది. దశకుమారచరితము, కాదంబరి, హర్షచరితము, కథాసరిత్సాగరము, బేతాళపంచవింశతి మున్నగు గ్రంథముల శూద్రక ప్రశంస గానవచ్చుచున్నది. అందుననే పలువు రాతని పురాణపురుషునిగ (Legendary Person) భావించుచున్నారు. ఆంధ్రరాజులలోఁ గడపటిరాజులను నిర్జించి చేదిశకమును స్థాపన మొనర్చిన ఈశ్వరసేనునితండ్రి యగు శివదత్తుఁడే శూద్రకుఁ డని యు నాతని కాలము క్రీ. శ మూఁడవశతాబ్ద ప్రారంభ మగు ననియు కోనోగారు చర్చించియున్నారు (Konow). కాళిదాసునకుఁ బూర్వు లగురామిలసౌమిలులు శూద్రకకథ యనుగ్రంథమును రచించిరి. మఱియు, విక్రాంతశూద్రకము, శూద్రకవధ యనుగ్రంథములున్నటులు దెలియుచున్నది. మఱియొకవిషయము- గ్రంథప్రస్తావనను గాంచినచో నది శూద్రకవిరచితముగా దని స్పష్టము. గ్రంథాంతభాగములు నీలకంఠ విరచితము లని కొంద ఱభిప్రాయపడుచున్నారు. ఇంకను బెక్కువిషయములఁ జర్చింపవలసియున్నది.]

విమర్శన సమాధానము.

— అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు- కొవ్వూరు —

ఈయేఁటి యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తులోఁ జదివిన సభాపాలకోపన్యాసమున నా తెలుఁగుకావ్యాదర్శము విమర్శింపఁబడినది.

"శ్లిష్ట మస్పృష్టశైథిల్య మల్పప్రాణాక్షరోత్తరం
శిథిలం మాలతీమాలాలోలాలికలిలాయథా."

అనుశ్లోకములోని "యల్పప్రాణాక్షరోత్తరం" అనుపదము శిథిలపదమునకు సంబంధింపఁజేయఁబడినది. అల్పప్రాణాక్షరోత్తర మై యస్పృష్టశైథిల్యమయినవాక్యము శ్లిష్టము అను తెఱఁగు దూషింపఁబడినది.

తరుణవాచస్పతివ్యాఖ్యలో నీయన్వయమే కలదు. జీవానందవిద్యాసాగరునియు, కవితార్కిక నృసింహదేవశాస్త్రి దర్శనాచార్యునియు రెండువ్యాఖ్యలలోను దెనిఁగించినయన్వయమే కలదు. "అల్పప్రాణాక్షరము లెక్కువగాఁ గల" యనునర్థమే వ్యాఖ్యలలోఁ గన్పట్టు. తరుణవాచస్పతికూడ నల్పప్రాణాక్షరమయమని యే వ్రాసినాఁడు.

అల్పప్రాణాక్షరము లెక్కువగా నుండవలె నన్నమహాప్రాణాక్షరములు కొలఁదిగ నైన నుండవలె నని తోఁచును. కానమహాప్రాణాక్షరములు తక్కువగను అల్పప్రాణాక్షరము లెక్కువగను గలది శిథిల మని యర్థము.

ఈలక్షణము "మాలతీమాలాలోలాలికలిలా" అను శైథిల్యలక్ష్యమునఁ బట్టదు. దీనిలో మహాప్రాణాక్షరము లేమియును లేవు.

మఱియు నస్పృష్టశైథిల్యము శ్లేషగుణ మనినఁ మహాప్రాణాక్షరమయవాక్యము శ్లిష్టము కావలెను. "మాలతీదామలఙ్ఘితం భ్రమరైః" అనుశ్లేషలక్ష్యములో మృద్వక్షరములే యెక్కువగ నున్నవి. ఙ్ఘి, భ్ర, అను రెండక్షరములే కఠినములు, శిథిలమునకు లక్ష్య మైన "మాలతీమాలాలోలాలికలిలా" అనులక్ష్యమువలనను "బంధశైథిల్యదోషస్తు వర్ణిత స్సర్వకోమలే" అనుదండివచనమునను కేవలమృద్వక్షరవాక్యమే శిథిల మని తోఁచెడిని.

శ్లేషగుణము—సర్వవర్ణములును మృదువు లగు టనెడి శైథిల్యము లేక యల్పప్రాణాక్షరము లెక్కువగా నుండుట. ఇది యాంధ్రీకరించిన యన్వయము. అట్లైన రెండులక్ష్యములలో సరిపోయినది.

"మాలతీమాలాలోలాలికలిలా" అను శైథిల్యోదాహరణమున సర్వవర్ణములును గోమలములే. "మాలతీదామలఙ్ఘితం భ్రమరై రితి" అనుచో, అల్పప్రాణాక్షరోత్తరత గలదు. ఙ్ఘి, భ్ర, అను రెండువర్ణములు గాక మిగిలిన వెల్ల మృదువర్ణములే కదా ? ఇట్టియెడ గాడిని వైదర్భిగా వైదర్భిని గాడినిగాఁ జదువరులు భ్రమపడుదు రని యధ్యక్షులవారు విచారపడు టెందుకో తెలియఁజాలకున్నాను.

క్రమదీశ్వరుని శ్లేషలక్షణము—"అల్పప్రాణేషు వర్ణేషు విన్యాసోఽప్యంతరాంతరా। మహాప్రాణస్య చ శ్లేషో యథాయం భ్రమరధ్వనిః। అనుప్రాసధియా గౌడై స్తదిష్టం బంధగౌరవాత్। వైదర్భైర్మాలతీదామలంఘితం భ్రమరై రితి" అనుచో బంధగౌరవాత్ అనుదానిని బూర్వమున కన్వయించిన వ్యాఖ్యాతలును గలరు. వారు కవితార్కికనృసింహదేవశాస్త్రి, జీవానందవిద్యాసాగరభట్టాచార్యులు, అనువారు. తరుణవాచస్పతి పయికే యన్వయించెను. అనుప్రాసమువలనను బంధగౌరవము కలదని కొంద అనిరి. "గౌడీయై రిష్యతే తత్తు బంధప్రాశస్త్యగౌరవాత్" "గాఢబంధమోజః" అను దాని యుదాహరణమున ననుప్రాసప్రవేశము నొనర్చిన కావ్యాలంకారసూత్రవృత్తియాశయము నట్లే కన్పట్టెడిని.

ఆంధ్రీకరించిన యన్వయమున శిథిలమునకు లక్షణము కన్పట్టదు. లక్ష్యముతోడనే దానిని దండిచూపెను. ఇట్లు చూపుట మఱొకచోఁ గలదు. "అర్థవ్యక్తి రనేయత్వం" అని మొదలిడి "మహీమహావరాహేణ లోహితా దుద్ధృతోదధేః ఇతీయత్యేవనిర్దిష్టే నేయత్వ మురగాసృజః."

అర్థవ్యక్తిలక్షణఘటక మగునేయత్వమున కిక్కడ లక్షణములేదు. శ్లేషలక్షణఘటక మగుశిథిలత కక్కడ లక్షణము లేదు. ఇట్టి దండియలవాటు ననుసరించి వ్యాఖ్యాతలు చూపిన యన్వయముతో దెనిఁగించుటలోని యపచారమేమో కనుఁగొనఁ జాలకున్నాను.

తప్పులుదిద్దిన మరల గ్రంథ మగుననుభీతి పెద్దలకుండుట లోకమునకు క్షేమదాయకము కాదు. వ్యాసపీఠము విద్యారణ్యపీఠము మొదలైన విట్టి పలువురిచే గ్రంథములు వ్రాయించుచు సంస్కరించుచు లోకసంగ్రహ మొనర్చియుండె నని కొంద అందురు. ఎంతగొప్పపండితు లైన న్యోకచేతిమీఁదుగా సర్వగ్రంథసృష్టినిఁ జేయఁజాలరుకదా—

క. శ్రీనెగడుచుండి చతురా, స్యాననవనజవనహంసి యై బహిరంత
స్థాననిత యా సరస్వతి, మానక రమియించుఁగాత మచ్చిత్తమునన్.

ఇందుఁ జిత్తమున హంసి రమియించుట బాధిత మనిరి. ఈక్రింది విట్టి ప్రయోగము లగునో కావో చూడుఁడు.

అహావే జగదుద్దండరాజమండలరాహవే
శ్రీనృసింహమహీపాల స్వస్త్యస్తు తవబాహవే. ౧

రాహువున స్వస్త్యాశంస బాధితము కాదా ?

పాంతు వో జలదశ్యామాః శార్ఙ్గజ్యాఘాతకర్కశాః
త్రైలోక్యమండపస్తంభాః చత్వారో హరిబాహవః. ౨

రక్షణము స్తంభముల బాధితము కాదా ?

ఆలోకికమహాలోకప్రకాశితజగత్త్రయః
స్తూయతే దేవసద్వంశముక్తారత్నం నకైర్భవాన్. ౩

ప్రకాశితజగత్త్రయత్వము ముత్యమున బాధితము కాదా ?

విద్వన్మానసహంస !......... సామ్రాజ్యం వరవీరవత్సరశతం వైరిం చ
ముచ్చైశ్చిక్రియాః. ౪

సామ్రాజ్యోచ్చైఃకరణము హంసమున బాధితము కాదా ? మూలము లోని మానసపదము పడినసారస్యము లేకపోలేదు. కావుననే చివర తప్పొప్పుల పట్టికలోఁ జేర్పఁబడినది, యీపద్యముమార్పు.

కాని యీయాంధ్రీకరణమువంటి యేకదేశత్యాగముతోఁడి యాంధ్రీకరణములు శ్రీనాథాదుల రచనలలో వేనవేలు కలవు.

ఆఘూర్ణితం పక్ష్మల మక్షిపద్మం ప్రాంతద్యుతి శ్వైత్యజితామృతాంశు
అస్యా ఇవా స్యాశ్చలదింద్రనీలగోలామలశ్యామలతారతారమ్.

(అని శ్రీహర్షమహాకవి.)

క. చలదింద్రనీలగోళా, మలకోమలతారతారమండలముల ప
క్ష్మలములు ప్రాంశుశ్వేతంబులు చపలములౌర మెఱుఁగుఁబోఁడినయనముల్

(అని శ్రీనాథమహాకవి.)

మంతనము.

శ్రీ. తి. వ. నారాయణస్వామిగారు—రుసింగిలగ్రహారము.

క. మనుచూలిఁ గనిన వినుమను, మనిమనవిని వించు నడవిమన్నెమొన లోఁగొం
దనుఁగొలువఁ జని సువేలం, బున విడిసెన్ రాముఁ డెదిరి పోడవడఁగింపన్.

శా. గం డేపారఁగ రావణు న్బొదివి చ క్కాడంగఁ బేరీసున
న్బంట్లు న్గోతులఁ గటారులై యలరు సేర్పన్గొండతో పోఁజులై
యుండ న్గొల్వఁగ సంభ్రమ మ్మడచి డాయన్వచ్చె రాముం డటం
చుం డింగి ళ్ళనరించు వేగరుల యూసు ల్విన్బె నవ్వీటిలోన్. ౨

శా. ఆమాట ల్విని రక్కెస ల్దగులలో నారాట మేపారఁ దా
ర్మోమోటమ్ముల నేది పెన్మిటులతో "మున్నాడి కయ్యం బెదిరా
రా మార్కోఁదగ ద"ంచు దెల్పఁదగు మే రజ్ఞేయఁగా నెంచి మేల్
దీమమ్ము న్వడిఁజేరి మంతనము లెం తేఁ జేసి రీతీరునన్. ౩

క. రక్కెసలలోన నొకజడ, రక్కసి యిటువల్కు వింటిరా తేనికతల్
ద్వక్కై నని యొరుల విడిముడి, న్నక్కిన్నులై మ్రుచ్చిలింప నోర్తురె గఱువల్? ౪

మ. వలవంతం గొని వింతమానిసిని బ్రోవ న్వచ్చె మన్నీఁడు తో
య్యాలి నంకించిన తుల్వ మే న్వడిగ వ్రయ్యంజేయుపంతానఁ జె
ట్లులనట్టు ల్దనుగొల్వ గట్టు విడిపట్టుం జేసె రాముండు, నెం
జలియా; దయ్యము నెత్తికో ల్దెలియ నో చ్చెం గాని యెవ్వారికిన్. ౫

స్వాగతము. బేసికంటిదొర విల్గొనితుంటల్, జేసి పిన్నపుడె జెట్టియనంగా
వాసిగన్నపడ వాలగురాముం, డాసి గెల్వఁగలఁడా మనఁజేఁదుర్ ౬

ఉ. కొండికనాఁడె రక్కసులఁ గొందలమందఁగఁ జేసె, దుంపలుం
బందులు మెక్కుకోఁతిగమి బంటులుగా నలనీరువామిపై
గుండులఁ దేలఁ జేసి మన కొండపయి న్విడిపట్టుసేసె నీ
దండిమగండు; దయ్య మిఁక దాయయొ నెయ్యుఁడొ చూడఁగ ల్గెడిన్. ౭

క. మన యేలికఁ గొనికడలిన్, మునుముంచినవాలియనెడు ములుచ నెఱుఁగుదే
తనతూపున రాముం డా, తనిఁ జంపె నటన్న జేఁ డతని గెల్చునటే! ౮

తోటకము.

మలమన్నిగము ల్దిడిమూసులునై, బలుగుండులఁ జెట్టులు వాలులునై
పొలదిండుల మొత్తగఁ బోవుకత, ల్లలనే న్నునుగంటె జగమ్ములలోన్, ౯

నవనందిని.

మలమన్నులు న్నిలుగుమానిసులుతేనిన్, గెలువంగలారెయని కేరకుఁడు;రాముం
గలన న్దెరల్పఁదగు గామిడికలండే?,వలఁతుల్గదా పెనకువన్డులువకోఁతుల్. ౧౦
క. విలువగనరానిక్రోఁతులె, తలకించు న్మనల? ననుచుఁ దలఁపఁగఁదగ దీ
విలువగనరానిక్రోతి యె, తలకించె న్మున్ను నల్ల ద్రావుడుదొరలన్. ౧౧
శా. జంకన్మాట యొకంద నెన్న కొకవెంచం జేసె నీర్వామి నీ
లంకం గ్తిత్తికి బుత్తిగా నొసఁగె నా లస్త్రైనచో మాస్తురన్
లెంకల్గా గుదెతాల్పుపీటికిని దోలన్ విన్నుమన్నం డొకం
డింకం గల్గినకోఁతులెట్టిరొ కదే యింతీ! తలంకయ్యెదున్. ౧౨
ఉ. కావున నీవజీరుఁ డెసకంబెసలారఁగ మన్నుచూలిపై
వావిరి నగ్గలించు వలవంత నడంచుచు రాముదేవెరిన్
వేవఁగలైనకానుకల వేకొని యాతనియజ్జదోయికిన్
క్రేవల నుంచి వేఁడుకొన తేనికిఁ గీడు తొలంగి లగ్గగున్. ౧౩
గీ. అనిన నొంటికంటియసుర యిట్టను దన,మదినిఁ గల్గుతగులు మాటుపటిచి
తులువమాసి తగునె తొలివేల్పుమన్నిని,వలన గారవమ్ము వడయ నకట.
క. ఆణియములయేలిక వి,న్నాణులమేల్బంతి మారుననవిల్తుండే
జాణ యొకకాఁడుగా విరిఁ,బోణీ వడయు టది తొల్లి పున్నెంబె సుమీ! ౧౪
మ. దొర యొందు న్గనరాని దొడ్డదొర యెంత్యో వ్వేష్ట నమ్మానిసిన్
మరుపూముల్కుల కగ్గమై వలచెఁబో మారాడ కాజంత కూ
ర్మిరహింప న్దొలివేల్పురాయు నెనయ న్మైలై చొకాటంపుబం
గరుకు న్దావి యొసంగునట్టులయి యక్కా చెల్మి యింపారదే? ౧౫
మ. పడయ న్గల్గునె లేకిమానిసి తలంప న్గూర్చునంగైన యీ
పుడుకుంజెట్టులఁ బుట్టు క్రొన్ననల కంపుల్ క్రేవల న్బర్వఁగా
దడమా గొజ్జెఁగనీటిపెట్టొరువు చెంత న్మాలరాకట్టుకొ
త్తడము న్జెరి వజీరుతో నెనయు వింతన్నెఱుకంతోనముల్. ౧౬
పణవము. వేల్పుం జెట్టుల విరిసెత్తావుల్, పొత్తై మించఁగఁ బుపుటింటన్మే
ల్గొల్పన్రేనిని గొలువంగా మే, తాల్పు గ్గోరఁగఁదగు నెప్పాటన్.
క. అన వించు రేయి ద్రిమ్మరి, చెనఁటియొకతె వల్పు నిట్టు జెట్టులతలక
ట్టననల్లరు మనవజీర్ఘం, డనదయె? మానిసుల నెదిరి యడలఁ గలనులన్,

క. వెలియెల్లినీడ జగములఁ, గలగుండువడంగనీక కాపాడెడు పెన్
వలఁతి యలఁతిమానిసికో, ల్తలకుఁ దలఁకు నన్న గుండుదాటు లురులవే?

చ. తొలిదెసఱేఁడు వేగనులతోఁ గనెడున్ వలచక్కి ఱేఁడు ని
చ్చలు గుదెతాల్చెడున్ గడలిసామియు నీరయి జాలువారు లి
బ్బులదొర గిబ్బగొత్తు దెసఁ బొల్పరి డాగెడు నేవజీరు న
గ్గలికకు బిట్టుగాఁ దలఁకి గంపరగండఁ డతం డలంతియే. ౨౧

మందారదామము.

ఏమేటి యానల్వ యింపొందఁగోర్కుల్, నేమమ్మున న్జేకొని న్బీతుదీరన్
సీమాటి! యామేటి సిగ్గొందకయ్యెం, బీమ న్మనసు ల్లోఁతులే చేయువారల్

అ. కంటున మచ్చరించి కడకంటఁ గనుంగొనపై వ్వజీరుఁ డీ
పంటవలంతి బిట్టదరుఁ బయ్యెరయు న్నడియ న్గలంకు వే
గంటివజీరుదొట్టి కడగండ్ల కలందురి లోఁగువార లీ
దంటయె? పేదమానిసులవాడికి స్రుక్కెడు సిగ్గుగల్గెడిన్. ౨౩

ఉ. కొండలపిం డగల్పఁగ మొగుత్తెరువ న్నడువంగ సంద్రమున్
బిండలివండుగాఁ గలఁప వేఁడిమి మించెడు జెట్టిగొట్టువల్
దండలఁగొల్వ మానిసుల తాఁకునకు న్బగఁబొంది తొయ్యలిం
గొండొకనాక రామునకుఁ గూర్పఁదలంపఁగ ఱేఁడు వెఱ్ఱియే. ౨౪

కం. మానిసులదిండి దొరయుఁట! మానిసియే త్తఱకు నడలి మనుచూలిని దా
బానిసవలె రామునకీఁ, బూనఁదివ్రురునంట! యిట్టి పూన్కి కలుగునే?

క. అన నుష్ట్రిముఖియనంగాఁ, జను నొక్క నెలంత వల్కుఁ జయ్యన ఱేఁడి
మ్మనుచూలి న్విడనాడక, గనఁజాలఁడు కీర్తియు సుకమ్ము జగానన్. ౨౬

క. ఎడమడుపయ్యె న్మననం, జుడుదిండికొలంపుమేర సూడులకొలపున్
మడఁతిం దమికొని తనకుం, బుడుకత్తైగ ఱేఁడు నిల్పఁబోవుట కతనన్. ౨౭

ఉ. ఏలిద మయ్యె రక్కసుల యేలిక వాసి జగమ్మునందు తా
నాలరిఁ బూచు మానిసుల యన్నువకై వలవంతగూరి యా
పాలసురాలిఁ దెచ్చి పలుబాములకు న్గురియయ్యె నయ్యె రా
చూలిని వీడకుంపుటలు సూచితిరే"! యని లాఁతులెన్నఁగన్. ౨౮

మ. నలువం దొట్టియు వాసిగాంచిన కొలాన న్బుట్టి యాలమ్ములన్
వలతు ల్నివ్వెరగంది మెచ్చఁదగు చేవన్జూపి తెంపర్లకుం

దలక ట్టాపాలదిండి నెప్పరినెలంత న్గోరి శీమానిసిక్
కలన న్నార్గొనుకన్నలొచ్చుపని యింక స్గల్గునే యక్కటా. ౨౯

మ. పొలబోనంపుఁదుటారిక త్రియలు వేల్పుంగుబ్బెత ల్లక్కీరా
తలిరుంబోఁడులుఁ బాఁపతొయ్యలులుఁ జెంతంజేరి యేప్రొద్దుఁ బ
న్నులకై యేకరమాని మానిసులపూవుంబోఁడి నీరైదుమో
ములతేఁడెంచె నటంచు విన్నఁ దమమోము ల్వాంచరే రక్కసుల్. 3౦

ప్రహరణకలిత.

అనుపలుకులు విన్ననుపున, వినుచుం దనమనమున నీ తలఁపు లొలయఁగా
వినిచెనొకతె యీ వితనున మనరా,యునిఁబెగడెద రీయుబుసులు తగునే.

ఉ. దయ్యమటన్న తేఁడనినఁ దంష్ట్రి యటన్న మగండ టన్న నో
తొయ్యలి ! నల్వవంగడపుదొడ్డ యితండె యటంచు నెప్పు నీ
యయ్యనె కొల్చి యుంటి మిపు డంగదరా నెకిమీనిగుండియల్
వ్రయ్యగ డిగ్గనాడి బవరంబులకు స్జనక్కున్ని నాయమే ? 3౨

చ. పుడమి నెనంగు చొక్కమగు పూరియు తేనికె చెందునన్న నా
నుడి యుడివోవునే ? యసము నూల్కొన నాణెము లేలునట్టి మా
యొడయఁడు కంటి కించె నని, యొప్పుగ నిమ్మనుచూలి నాలిఁగాఁ
బడసెనొ కాక యింత కలవా తెలవా ! తెలవ ల్వెలంతికిక్. 33

మ. కల రింక న్ననసాటితొయ్యలులు లంకం బెక్కురాబోటులక్
బిలువం బంచి తలంపుల న్నెలిపి పై పీలెంచి కయ్యంబులక్
దలకోరా దని యో మెలంగఁదగు వెంటం గాంచుటో నల్పి సి
బ్బులకు న్దవ్వగుతీరున న్దిరుగుకీలు న్జాడ మేలయ్యెడిక్. 3౪

మత్తకోకిల.

కయ్యపున్దరియాట నిందెసకంబు మీఱఁగ వేగువా
రొయ్యన న్దిరుగాడుచుండుదు రోలి తేఁడిది విన్నమే
వ్వొయ్యఁజేయఁగ నప్పనం బిడు వాదులాడక మిమ్ము మే
మెయ్యెడ న్గనసానొ యించుక యేర్పరించి తొలంగుఁడీ. 3౫

మహాభారతవిమర్శ

కేతవరపు వేంకటశాస్త్రిగారు—విశాఖపట్టనము.

మహాభారతమును పెక్కండ్రు మహాశయులు విమర్శించినారు. ఆవిమర్శనము లనేకవిధములుగా నున్నవి. అవి సంస్కృతమహాభారతము ననుసరించి యున్న వని చెప్పుటకంటె దానిపరివర్తనముల ననుసరించి వ్రాయఁబడిన వని చెప్పుట మేలు. వారలు చేసినవిమర్శనములు, ఊహాపోహలచే నిర్మితమే కాని నిజముగా భారతకథావిధాన మెట్లు జరిగినదో సరిగాఁ జూచి వ్రాసినవి కావు. నేనొనర్చువిమర్శనము నట్టిదే కాని పద్ధతి వేఱని మనవిచేయుచున్నాఁడను.

ప్రస్తుతము మనము చదువుచున్న మహాభారత మంతయు వ్యాసరచితము కా దనియు, వైశంపాయన కర్తృకము కొంతయు సౌతికృతము కొంతయుఁ గలదని విమర్శకు లనుచున్నారు. అందులకు వీరు చూపినకారణములు నిస్సారములు ను, ఊహాకల్పితములు ను మాత్ర మే కాని యథార్థము లని నిర్ణయింప వీలులేదు. మహాభారతసంహిత వ్యాసవిరచితమై తచ్ఛిష్యపరంపరచే లోకమున వ్యాప్తి గాంచిన దని చెప్పనొప్పును. వైశంపాయన జనమేజయాదుల ప్రశ్నోత్తరరూపము లగుకొన్నిశ్లోకములు పాఠకుల సులభావగాహనము నిమిత్తము తరువాతివారిచేఁ జేర్పఁబడియుండిన నుండవచ్చును. అంతియే కాని గ్రంథమందలి కొన్నిపర్వములే యితరులచేఁ జేర్పఁబడిన వనుట సముచితము కానేరదు. వ్యాసవిరచితమహాభారతసంహితాశ్లోకసంఖ్య తగ్గుటవలన నమ్మహానుభావునకుఁ గొఱంత వచ్చునేమోయని భయపడి నే నిట్లు వ్రాయలేదు. మహోత్కృష్టము లగుపెక్కుగ్రంథములను రచియించి పేరొందిన వ్యాసభగవానునకు నిది లోప మగునా? కానేరదు. కాని యీవాదము సామాన్యముగా గ్రంథరచనావిధానమునకు విరుద్ధముగా నున్నది. ప్రారబ్ధగ్రంథము సమాప్తి నొందింపకుండ విరమించుట మహాకవిసంప్రదాయము కాదు. దైవవశమున గ్రంథరచనకు విఘ్నము ప్రాప్తించుట వేఱు. వ్యాసకవి కట్టిదైవవశమున విఘ్నముచేకూరిన దని చెప్పలేము. యుద్ధపంచకముతోనే భారతము సమాప్తి చెందరాదా యని కొందఱు ప్రశ్నింపవచ్చును. కాని య ట్లన వీలులేదు. భారతకథావిధానమునకుఁ బ్రధాను లగుధర్మరాజాదుల

గ్రంథాలయం
నమోదు సంఖ్య 1349

యుత్తరచరిత్రమునుగూడఁ జేర్చినఁగాని గ్రంథసమాప్తి యెట్లాగును? సామా
న్యముగా మనము చదివినగ్రంథములం దట్టిపరిసమాప్తి లేదు. అంతియకాక
యది కవిసంప్రదాయమునును గాదు. కావున మహాభారతమునఁ గలపదునెని
మిదిపర్వములును వ్యాసకృతములే యని నాయభిప్రాయము. గ్రంథమునం
దంతటను బూర్వాపరములకు విరుద్ధము లగుపెక్కుభాగములు కలవు గదా
గ్రంథకర్త యట్లు చేయునా యని ప్రశ్నింపవచ్చును. నిజముగా మహాబుద్ధి
మంతుఁ డగువ్యాసుఁ డట్లు చేయలేదు. తరువాతి కాలమున నవి గ్రంథమునఁ
జేర్పఁబడి యుండవచ్చును. ఆప్రక్షిప్తభాగముల నైనను వైశంపాయనుఁడు
కాని సూతుఁడుకాని చేర్చియుండరు. ఇంకను దరువాతివారు చేర్చియుందురు.
ఆప్రక్షిప్తభాగములవిషయమై కొంచెము చర్చించుట యనవసరముకాదు.

భారతయుద్ధకాలమును గుఱించి పలువురు పలువిధములుగా వ్రాసి
యున్నారు. భారతయుద్ధము కలియుగారంభమున జరిగిన దని యు నిప్పటి
కైదువేలవత్సరము లై యుండు నని యుఁ గొందఱు వ్రాసియున్నారు. మఱి
కొందఱు క్రీ. శ. పూర్వము పదునెనువందల సంవత్సరముల కాలమునాఁడే
భారతయుద్ధము జరిగిన దనుచున్నారు. ఇంకొక కొందఱు పదునాల్గువందల
వత్సరములే యనుచున్నారు. సంస్కృతభారతమున యవనశబ్దము ప్రయో
గింపఁబడిన దనియును, యవనశబ్దము హిందూదేశముపై దాడివెడలి వచ్చిన
అలగ్జాండరునకును దత్పరివారమునకును జెల్లు ననియు నందుచే భారతరచ
నాకాలము క్రీస్తుపూర్వము రెండుమూఁడుశతాబ్దముల క్రిందటనై యుండ
వచ్చు ననియుఁ జెప్పుదురు. ఆలోచింప నిట్టివి కారణాభాసములు కాని
సరియగు కారణములు కావు. మనసంస్కృతభాషలో నంతకుఁ బూర్వము
యవనశబ్దము లే దని చెప్పఁగలమా! క్రీస్తునకుఁ బూర్వము, ఆఱవశతాబ్ద
మునాఁటివాఁడు పాణిని యని కొందఱును, పదవశతాబ్దమునాఁటివాఁ డని
కొందఱును, జెప్పుచున్నారు. ఆపాణిని "ఇంద్రవరుణ"సూత్రమునందుయ
వనశబ్దమును జేర్పలేదా? కావున నెన్నోవందలకుఁ బూర్వము వర్తిల్లినవిష
యములను గూర్చి చర్చించి కారణాభాసములచేఁ గాలనిర్ణయ మొనరించుట
సరికా దని నాయభిప్రాయము.

ఒకదొరగా రిట్లు వ్రాసియున్నా రనియు, తిలకమహాశయుఁ డట్లు వ్రాసి
యున్నాఁ డనియు, వైద్యాగా రన్నా రనియుఁ జెప్పినంతమాత్రమునఁ గాల
నిర్ణయము సరియైన దని నిర్ణయింపఁగలమా!

ఏమైనను భారతయుద్ధము క్రీస్తుపూర్వ మెనోనూఱవందల సంవత్సరముల క్రిందట జరిగియుండుట నిశ్చయము. ఆయుద్ధ మైన కొలఁదికాలమునందే వ్యాసుఁడు మహాభారతసంహితను రచించి వేదము నంత చెప్పినట్లు శిష్యులకు నీసంహితను గూడ నేర్పియుండును. అది వారివలన లోకమున వ్యాప్తి గాంచిన దని చెప్పుట కభ్యంతరము లేదు.

చిరకాలమునుండి శిష్యపరంపరగాఁ గంఠస్థములై వచ్చు వేదములును, బురాణసంహితలును, గొంతకాలమునకు వ్రాఁతప్రతులందుఁ జేర్పఁబడినవి. మన సంస్కృతవాఙ్మయమంతయు లిఖితరూపమై యున్నప్పుడు మన గ్రంథములం దనేక ప్రక్షిప్తభాగములు చేర్చుట కవకాశమున్నది ఆకాలమునందే మనభారతసంహితయందు పెక్కులు ప్రక్షిప్తాంశములు చేరియుండు ననినాయభిప్రాయము.

ఆమహాగ్రంథమునందు పూర్వాపరవిరుద్ధభాగములు చేర్చి భారతసంహితను దాఱుమాఱుచేయునంత యవసర మెవ్వరికిఁ గల దని ప్రశ్నింపవచ్చును? ఆవిషయమై కొంచెము చర్చింపవలసియున్నది.

ఆర్షమత మని నామాంతరము గలమనహిందూమతము చిరకాలము నాఁటిది. ఆమతమును ధ్వంసముగావింపఁ బెక్కుమతములవారు యత్నించినట్లు తెలియుచున్నది. అందఱిలోను బెక్కుశతాబ్దములకాలము మనమతముతోఁ బ్రతిఘటించి హోరాహోరిని పోట్లాడినవారు బౌద్ధులు. వారు మనమతమునకు ముఖ్యాధార మగువేదములు పౌరుషేయము లని వాదించి యెంత హేయముగాఁ జూచినారో, వేదోక్తము లగుయజ్ఞయాగాదుల నెంతటిక్రూరకర్మములుగా నాలోచించినారో మహాశయులకు నేను వేఱ చెప్ప నక్కఱలేదు. అంతియే కాదు. బౌద్ధులు మనమతమందు హేయభావము పుట్టించి హిందువులను దమమతములోఁ జేర్చుకొనుటకై చేసినపను లనేకములు మనహిందూమతగ్రంథములు లోపభూయిష్ఠ మైన వని నిరూపించుటకై మనమతమందలి ప్రధానదేవతలను, మతోద్ధారకు లగుగురువులను హీనాతిహీను లగు మానవులకంటె నధము లని తోఁచునట్లు చేసినారు. ఇట్టి నింద్యాంశములగు భాగములను మనగ్రంథములలోఁ జేర్చి రనుటకు సందియము లేదు. వా రంతపని చేయుదురా యని సందియ మంద నవసరము లేదు. వార లట్టివార లని చెప్పుటకు నిదర్శనము లున్నవి.

మొదటిమతాచార్యులు సత్త్వప్రధాను లయి యింద్రియనిగ్రహు లై మహాప్రభావయుతు లై యున్నను, రానురాను కొందఱు కేవలము మతావేశదూషితమనస్కు లై తమపంతము నెగ్గించుకొనుటే ముఖ్యమని యెంచి పలు మోసములు గావించినారు. ఇందుల కొకచరిత్రాంశము గలదు.

బౌద్ధులు తమమతవ్యాప్తికై బర్మాదేశమునకుఁ బోయియుండిరి. అచ్చటి రాజులకును, ప్రజలకును దమయందు నమ్మకము గల్గించుకొనుటకై చెట్లకుఁ గన్నములు చేసి వానియందుఁ గొన్నియుత్తరములు వ్రాసిపెట్టి యాకన్నములుపూడిపోవువఱకును గొంతకాలము వేచియుండి వారిసమక్షమునందే యాచెట్లను పగులంగొట్టించి యాయుత్తరములు వారికిఁ జూపి యీశ్వరుఁడు చెట్లద్వారమున మనకు మతోపదేశము చేయుచున్నాఁడని చెప్పి వారి నాశ్చర్యచకితులనుగాఁ జేసెడివా రని బర్మాచరిత్రవలనఁ దెలియుచున్నది.

మతద్వేషములు పెచ్చుపెరిఁగినకొలఁదిని బౌద్ధులేకాక మనహిందువులుకూడ మతవిరుద్ధము లగునంశములను బెక్కింటిని బుద్ధపిటకములలోఁ జేర్చినట్లును, అశోకచక్రవర్తి నానాదేశములనుండి, ఆఱునందలమూదిపండితులను రప్పించి తొమ్మిదినెలలకాలము సభ గావించి చైనా, జపాను, సింహళము మొదలగు దేశములనుండి వచ్చినవారిగ్రంథములలోఁ గనఁబడక, కేవలము హిందూదేశమునఁ గలబౌద్ధగ్రంథములలో మాత్రమే యున్న మతవిరుద్ధభాగములను, ప్రక్షిప్తాంశములని వారిమతగ్రంథములనుండి తొలఁగించి శిలాఫలకములపైఁ దన్మతధర్మములను జెక్కించినట్లు నశోకచరిత్రమువలనఁ దెలియవచ్చుచున్నది.

పై యంశముల నాలోచింప మనగ్రంథములలో బౌద్ధులును, బౌద్ధగ్రంథములలో మనవారును వారివారి కనుకూలములును, రెండవవారికిఁ బ్రతికూలములు నగుప్రక్షిప్తభాగములం జేర్చి రనుట నిర్వివాదాంశము.

బౌద్ధమతగ్రంథములను నశోకచక్రవర్తి నిర్దుష్టములుగాఁ గావించినట్లు మనహిందూమతగ్రంథములను బరిశోధించి ప్రక్షిప్తములను నిర్ణయించి వానిని దొలఁగించునట్టి మతాభిమాని పుట్టకపోవుట మనదురదృష్ట మని చెప్పవలసియున్నది. కొంతకాలమునకు మనమతగ్రంథములందు బౌద్ధు లొనర్చు నాక్షేపణము లుండుటచే మనవారు చేయునది లేక వానియందు దేవతామహిమ లారోపించి యెట్లో సమాధానములు చెప్పుకొనవలసినవా రైరి, ప్రాత

రూపముగా నున్నమతగ్రంథము లన్నియుఁ గొంతకాలమున కచ్చుపడి దేశ మందు వ్యాపించి స్థిరపడి పోయినవి. ఆగ్రంథములలోని యంశముల నేమాత్ర ము మార్చినను మహాప్రత్యవాయము సంభవించు నని కూడ హిందూపండి తులు నమ్ముచున్నారు.

ఇట్టిమార్పులు మనమతగ్రంథములందుఁ గల్గుట మొన్నమొన్నటివఱ కును గూడఁ గల దని నాప్రత్యక్షానుభవము. శ్రీయుత శ్రీనివాసయోగి గారు శ్రీమదుర్లామసభకువచ్చి, విధవావివాహము వేదసమ్మత మనియు నా యంశము వేదములలోనే యున్న దనియుం జెప్పి యొకసభ గావింపఁగోరిరి. అది విని యచ్చటిపండితమండలి యంతయు నాశ్చర్యముచెందినది. మధ్యాహ్నము సభ. అందు మహామహులగు శాస్త్రపండితులు వేదపండితులును బెక్కువం దలమంది గూర్చుండి యోగిగారికి వార్తపంపఁగా వారు "తలనొప్పిచే బాధ తులగుటచే సభకు రాఁజాల మ"ని చెప్పి తమయొద్దనున్న వేదగ్రంథమును పంపించిరి. వారు చూపినభాగమున విధవావివాహవిషయ మున్నది. అందు లకుఁ బండితు లాశ్చర్యముచెంది వేదపండితులను బిలిచి యాభాగమును జెప్పుఁ డనఁగా వారు పూర్వపుపనస మొదలుపెట్టి యనర్గళముగాఁ జదువఁ దొడఁగిరి. కాని యాపనసలోని కొంతభాగ మెవ్వరికిని రాలేదు. అందుచే నది ప్రక్షిప్తాంశమై యుండవలె నని నిశ్చయించిరి. అంతతో నూరకుండక కాశీపట్టణమునుండి యు, బొంబాయినుండి యు వేదగ్రంథములను దెప్పించి చూడఁగా నాయంశ మాగ్రంథములందుఁగూడ లేకపోయెను. అది యొక్క కలకత్తాప్రతిలోమాత్రమే కలదు. అదియునీశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులు ము ద్రింపించిన ప్రతిలోమాత్రమే? ఆకాలమున విద్యాసాగరుఁడు విధవావివా హప్రచారము చేసినవాఁడు కావున నది తత్కృతమై యుండవలె నని నిర్ణ యించిరి.

ఈయంశముల నాలోచింప మనమతగ్రంథములు ప్రక్షిప్తభాగదూషి తము లైన వని నానమ్మకము. అట్లు ప్రక్షిప్తదూషితములైన గ్రంథములలో మహాభారత మొకటి.

భారతః పంచమోవేద" యను పండితోక్తిగలదు. భారతము సకలశా స్త్రసమ్మిళిత మనియు మహోత్కృష్ట మైన దనియుఁ జెప్పుట యతిశయోక్తి కాదు. ఆభారతమును ధర్మజ్ఞులు ధర్మశాస్త్ర మని, తత్త్వజ్ఞులు వేదాంత మని

యు నీతివిశారదులు నీతిశాస్త్ర మనియు, కవులు మహాకావ్య మనియు నిట్లు సర్వజనపూజితమైన దనుటకు సందేహము లేదు. ఈమహాగ్రంథమునఁ బ్రక్షిప్తాంశములు పెక్కులుచేర్పఁబడినట్లు విమర్శకు లందఱు నంగీకరించియే యున్నారు. కాని వారికిని నాకును నొకభేదము, వారాభాగములను వైశంపాయనుఁడో సౌతియో చేర్చెనని యందురు. అట్లు చేర్చినవారు హిందూమతద్వేషులైన బౌద్ధులు కాని వైశంపాయనాదులు కారని నామతము.

హిందూమతవిరుద్ధము లగు ప్రక్షిప్తభాగములు భారతమునం దున్నవన్న దృష్టితోనే భారతమును విమర్శింపవలయును గాని యున్న దున్నట్లు విమర్శనార్హము కాదని నాయభిప్రాయము.

మహాజనులారా ! మహాభారతమున నాదిపర్వమునందుఁ బ్రక్షిప్తభాగము లని నాకుఁ దట్టినవానిని గొన్నింటి నుదాహరించుచున్నాను. నాచెప్పినది పూర్వపక్షముగా భావించి యది న్యాయ్య మని యోఁచినచో మేధావంతు లగుపండితు లందఱును సిద్ధాంతమును గావింపవలయు నని నామనవి.

బౌద్ధులు మనహిందూమతమున ముఖ్యులైన వారికి లోపము లంటఁగట్టవలె నని తలంచి హిందూమతబోధకము లగుపెక్కుగ్రంథములను రచించి మతోద్ధారకుఁడును, మతగురువు నగు వ్యాసునియందు లోపము లారోపించుటకు భారతమునఁ గొన్నిభాగములు గల్పించినారు. బౌద్ధకల్పితభాగములు సత్యము లని నమ్మి, వైద్యాపండితుఁడును, పండిత సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు మొదలగువారు, ఆభాగమును విమర్శించి వ్యాసుఁడు, సంకరజాతివాఁ డనియు నిషాదుఁ డనియు, చండాలుఁ డనియు వ్రాసినారు. మనచరిత్రకారు లిట్లు వ్రాయుట వలన బౌద్ధుల కోర్కులు సఫలము లైనవి. మనహిందూమతము సర్వోత్కృష్ట మైన దని మనపండితులు వాదించునపుడు బౌద్ధులు పై భారతభాగములను జదివి "ఓహో ! మీమతము చెప్పెడిదేమి ? మీవ్యాసుఁడు నిషాదస్త్రీకిఁ బుట్టినవాఁడు. వాఁడు చండాలుఁడు. వాఁడు మీకు మతగురువైనాఁడు. అతని శిష్యులగు మీరందఱును చండాలురరే" అని మనమతమును, మనమతగురువులను నిందింప సాధనము లేర్పఱుచుకొనిరి. గ్రంథస్థము లగునాయాభాగములను జూచి మనపండితులు చేయునది లేక వాని నుపాయాంతరముచే సమర్థింపఁ బ్రయత్నములు చేయఁదొడఁగిరే కాని యది యెంతవఱకు సత్యమో యోజింపరైరి. అందుల కతనియందు దేవతామహిమ నారోపించి వ్యా

సో నారాయణో హరి” అన్నాఁడు, అతఁడు కేవలము భగవంతుఁడే, అతనికి లోపము లేమి?'' అని యెట్లో సమాధానపడి యెదుటివారిని సమాధానప ఱుపఁజూచిరికాని మతద్వేషు లీఘోరమును గల్పించి యుందు రని యూహింపరైరి. ఒకవేళ వ్యాసుఁ డట్టిచండాలుఁడే యైనచో నాకాలమునఁగాని తరువాతికాలమునఁ గాని సదాచారసంపన్ను లగుమును లాతనిని బహిష్కరించి యుండరా ? మనవిమర్శకులే యతనికి పైల సుమంతు జైమిన్యాదులు శిష్యులని యంగీకరించినారు. బ్రాహ్మణజాత్యభిమానవంతు లగువా రతనియొద్ద శిష్యత్వము నంగీకరింతురా? జాతిభేదము లేదని సర్వజాతిసమ్మేళన మిప్పటివారిలోఁ గొంద అంగీకరించినను బూర్వకాలికు లట్టివారు కారుకదా ? ఋగ్వేదదశమ మండలములో 42-43-44, సూక్తములు వ్యాసప్రోక్తము లని శ్రీయుత సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగా రంగీకరించియున్నారు. వేదమునకు శూద్రులు గూడనర్హులుగారని వాదించు మనపూర్వులు కిరాతుఁ డగువ్యాసుఁడు ఋగ్వేదసూక్తములకుఁ గర్తగా నెట్లంగీకరించియున్నారో ? అట్టివ్యాసుని మనవార లిప్పటికి నెట్లు గౌరవించుచున్నారో యోజింపవలసియున్నది. శ్రీ సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు వ్రాసినట్లు వ్యాసుఁడు కిరాతుఁడే యైనచో, అతఁడు విధవలగు నంబాంబాలికలతో సంగమించి గర్భము గావించినవాఁడే యగుచోఁ, గులాభిమానులును, గౌరవాభిలాషులునగు పూర్వులు వ్యాసుని సంఘబహిష్కృతుని జేయకమానరు. అతనియం దింతయును గౌరవ ముంచరు. ఎంత గొప్పవాఁడైనను సరియె యించుక లోపములు గలవాఁడైనచో వాని నాకాలపువారు గాకపోయినఁ దరువాతివా రైనను నగౌరవింపక మానరు. ఇది మానవస్వభావము. ఇట్లుండ నెన్నో వేలవత్సరములనుండియు గౌరవింపఁబడుచున్న వ్యాసున కిట్టి లోపము లుండునా యని మనమాలోచింపవలసియున్నది.

వ్యాసునియవతారఘట్టమును బరిశీలింప నెంతయసందర్భము గా నున్నదో చూడుఁడు. పరాశరుఁడు వసిష్ఠసంతతిలోనివాఁడు. జితేంద్రియుఁడు, మహాతపోధనుఁడు, తీర్థయాత్రాపరుఁడు. ఇతఁడు యమునానదిని దాఁటుచుఁ బడవనడుపుచున్న సత్యవతిని గాంచి కామించి పవటిపూఁటఁ బరులు చూడకుండ నీహారమును గల్పించి యచ్చటనె సంగమించి వ్యాసునిఁ గన్నట్లు భారతమునఁ గలదు. ఆలోచింప నిట్టిసంఘటనము కేవలము స్వభావాతిక్రాంతమనుటకు సందియము లేదు. అట్టి జితేంద్రియుఁ డగుపరాశరుఁడు, ఒకప్పు డా

మెయందనురాగము గలవాఁడైనను నగుఁగాక, అంతియకాని ముండలము టాకో రనఁదగినవాఁడు కూడఁ జేయఁజాలని కృత్య మాచరించెనా? నిజము గాఁబరాశరుఁ డట్టిచంచలుఁడైనచో, నంతటి నీచుఁడైనచో వానిగౌరవమునిలుచునా? మఱియు సంస్కృతమున "పరాశరేణసంయుక్తా సద్యోగర్భం సుషావసా, జజ్ఞేచ యమునాద్వీపే పారాశర్య స్సవీర్యవాన్" అని యున్నది. ఇది యెట్లు సరిపడును? తత్కాలమున గర్భోత్పత్తి యయిన నగుఁ గాక, కాని, తాత్కాలికజన్మ మెట్లు సందర్భించును? కావున లోకస్వభావ విరుద్ధ మగునీఘట్టము విశ్వాసార్హము కాదు. ఇది కేవలము హిందూమతద్వేషు లగుబౌద్ధులు కల్పించినది.

మఱి వ్యాసజన్మ మెట్లని ప్రశ్నింపుఁడు. భారతములోఁ బెక్కుభాగములు ప్రక్షిప్తము లనియుఁ, దాఱుమాఱయిన వనియు విమర్శకు లందఱును సమ్మతించిన విషయమే. అందుండి సత్యమును నిర్ణయించుట కష్టసాధ్యము. పెక్కండ్రు పండితులు చేరి హిందూమతసంప్రదాయస్వభావముల ననుసరించి నిర్ణయింపవలెను. నే నొకమార్గమును జూపెదను, అందలి గుణదోషములను బరిశీలించి సిద్ధాంతీకరింపవలసినవారు పండితులు. సంస్కృతమహాభారతమును బరిశీలనదృష్టితో నీవ్యాసావతారఘట్టము, ఉపరిచరవసువు వృత్తాంతములోఁ జెప్ప నవసరము లేదు, ఇది యిట్లెందులకు మార్పఁబడె ననఁగా నుపరిచరుని వీర్యోత్పన్నురాలగు సత్యవతిని బరాశరునితోఁ గూర్చుటకు. కాని, యది సరిగాదు. యమునాద్వీపమునందుఁ బరాశరుఁ డనుమహాముని గలఁడు. అతని తపోమహిమను గుఱించియు గుణగణములను గుఱించియు భారతమునందు వర్ణన గలదు. అట్టిపరాశరునికి సత్యవతి యనుభార్య గలదు. ఆసత్యవతీపరాశరుల వలన వ్యాసుఁ డుదయించెను. పరాశరుని యపత్య మగుటచేఁ బారాశర్యుఁ డనియు, సత్యవతి కుమారుఁ డగుటచే సాత్యవతేయుఁ డని యు, నల్లని దేహచ్ఛాయ గలవాఁ డగుటచేఁ గృష్ణుఁ డనియు, ద్వీపమున జనించినవాఁ డగుటచే ద్వైపాయనుఁ డని యు నామములు గల్గినవి. పరాశరునిభార్య సత్యవతి వేఱు,ఉపరిచరుని కూఁతురగు సత్యవతి వేఱు. లోకములో నామసామ్యుఁ డుండఁ గూడదా! శంతనువంశోద్ధారకురా లగుసత్యవతికి వ్యాసుఁడు పుట్టె నని చెప్పి కథను తాఱుమాఱుచేసినారు. అందలితత్త్వమును గ్రహింప యత్నింపని మన వారికిఁ బూజనీయుఁ డగు వ్యాసభగవానుఁడు, నిషాదుఁడుఁ జండాలుఁడు

నైనాఁడు. ఆవ్యాసమహర్షి మహాతత్త్వవిదుఁ డగుటచే నతఁ డొకవేళ నీకాల మం దున్నను, తన్ననవసరముగా నమితముగా నిందించుచున్నవారిపైని దగవులు తెచ్చువాఁడు కాఁడు. అందుచే నతఁ డందఱకు ను లోకువయై పోయినాఁడు.

వ్యాసమహర్షి పురాణములను, శాస్త్రములను, బ్రహ్మసూత్రములను మతమునకును, లోకమునకు నుపయోగించువానిని వ్రాసి యున్నాఁ డని చిర కాలమునుండి పండితులు చెప్పుచున్నారు. హిందూమతాభివృద్ధికిఁ బ్రధానుఁ డగు వ్యాసున కిట్టికళంక మారోపించి హిందూమతమును, హిందువులను నిందించుటకుఁ దగినయవకాశములను మతద్వేషులు కల్పించుకొన్నారు.

ఇట్లే కుంతి, ద్రౌపది, పాండురాజు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, ధర్మరాజు మొదలగు వారియందుఁ గూడ లోపము లారోపించినారు. వానిని గూర్చి ముందు వ్యాసములలో వ్రాసెదను.

వ్యాసావతారఘట్టము నిట్లు సరిచేయుటవలనఁ గొన్నిశ్లోకములు మాత్రమే ప్రక్షిప్తము లనవలసివచ్చుచున్నది. కాని, విశేషభాగము కా దని మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీరస్తు.

ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్ప్రశంస.

— అల్లముసెట్టి అప్పయ్యగారు, పొందూరు. —

గీ. ఈవు జనియించి యబ్దంబు లిరువ దయ్యెఁ, బ్రౌఢవైతి వరిష్ఠముల్ వాసిపోయె
నేఁడు వైశాఖపురి నిన్నుఁ జూడఁగంటి, నాంధ్రసాహిత్యపరిషదంబా! జోహారు.

గీ. పండితాఖండలుల చేత నిండియున్న, నేఁటిసాహిత్యసభ కధినేత యగుచుఁ
దాత సుబ్బరాయమనీషి తనరియుండఁ, బరిషదంబ భవద్భాగ్యపటిమ కాదె.

సీ. ఆంధ్రభాషాభ్యుదయాభివృద్ధికి సదా పూనుయత్నమె పెనుమ్రాను నీకు
హృదయంగమానేకపదభావరచనలే భవ్యశాఖాపరంపరలు నీకుఁ
జర్చాసమాధానసదమలోద్వృత్తులే రామణీయకపత్త్రరాజి నీకుఁ
బ్రస్ఫురద్రసయుక్తపద్యజాలంబులే యామోదమధురఫలాళి నీకుఁ
గాఁగ, సువిశాలకల్పవృక్షంబవగుచు వెలసి మించితి వాంధ్రభూవలయమందు
స్థిరతరోన్నతిఁ గాంచి వర్ధిల్లెదుగాక, భవ్యకవిరాణ్ణిధానంబ! పరిషదంబ!

సీ. శ్రీపీఠికాపురీభూపాలవర్యు సత్కృప గల్గియుండ నీ కేమికొదవ
కార్యభారం బూని కాపాడెడు జయంతి రామయార్యుం డుండ నేమికొదవ
యండవాయక మహాపండితోత్తములు నిన్నెలమి నారాధింప నేమికొదవ
పరిపూర్ణభక్తితత్పరు లౌచు బహుజనుల్ ప్రేమించుచుండ నీ కేమికొదవ
తీరుతీయములైన నీ తెనుఁగు నుడువు, లెంతకాలము పృథివిపై నెసక మెసఁగు
నంతకాలము స్వేచ్ఛమై నతిశయిల్లెదు, ప్రథితవిద్యాకదంబ! శ్రీపరిషదంబ

సీ. నేలపాలయినట్టి నిఖిలశాసనముల గ్రహియింపఁగా సమకట్టినావు
శిథిలతం గన్న ప్రాచీనపుస్తకముల ముద్రణం బొనరింపఁ బూనినావు
ఆంధ్రవాఙ్మయదీప్తి యస్తమించుటఁ జూచి పలు తెఱంగుల మేలుకొలిపినావు
ఆంధ్రాభ్యుదయమున కగు కార్యముల నెల్లఁ జక్కఁ జేయుచుఁ గృషిసల్పినావు
సకలవిద్వత్ప్రశానసంస్తుతిఁ గొని, జరపుచున్నావు సభలు విస్తారముగను
ఏమిలోటగు నీపుత్రు లిందఱుండ, భాసురయశోధనాలంబ! పరిషదంబ!

సీ. గ్రాంధికభాష యోగ్యతఁ దెల్పదీక్షమై నొకనిఘంటువుఁ గూర్చుచుండుకొఱకు
గ్రామ్యవాదమ్మును ఖండింపఁ దగినట్టి పత్త్రికఁ జేపట్టి ప్రబలుకొఱకు

విద్యాధికులకు సద్బిరుద పట్టము లిచ్చి తన్మూలమున ఖ్యాతిఁ దనరుకొఱకుఁ
దెలుఁగువాఙ్మయ మదెంతే యభివృద్ధిని గాంచుభారము నిర్వహించుకొఱకు
జననమందినావు త్స్మాతలేంద్రులప్రాపుఁ, జెందినావు యశము నందినావు
ధన్యచరిత వీవు తలఁపందగదె నిన్నుఁ, బ్రణుతకవికదంబ! పరిషదంబ! ౬

సీ. ఘనుని వాగనుశాసనుని మెచ్చుకొనినయా రాజమహేంద్రునినాఁటి ప్రతిభ మెల్లఁ
దిక్కనాదులఁ జాల మక్కువంగను మనుమసిద్ధీశ్వరునినాఁటి స్థిరతయెల్ల
శ్రీనాథసుకవిరాట్ఛేఖరులాలించు రెడ్డిభూపులనాఁటి రీతులెల్ల
అలసాని పెద్దనాదులకు గౌరవమిడ్డ కృష్ణరాయలనాఁటి విభవమెల్లఁ
గాలవశతను లభియింపఁగలదు నీకు, భవ్యతరకీర్తిడోలికాపటలి నునిచి
మధురగీతలు పాడు సన్మతులు గలరు, భాగ్యశాలిని వమ్మెదు పరిషదంబ.

శా. సాగోదారమనీషు లంచితకళాచాతుర్యధుర్యుల్ మహా
ధీరుల్ నీతనయుల్ గదమ్మ! యిఁక నేదీ నీకుఁ గష్టం బహో!
సూరిధ్యేయవు నై యిలోధికయశస్స్తోకప్రభావాఢ్య వై
భూరిప్రాభవ మొప్పఁగాఁ బరిషదంభోజాక్షి వర్ధిల్లుమా! ౮

గీ. భక్తిపారవశ్యం బగు ప్రణతి నిల్పు, పద్యమాలికలను సమర్పణ మొనర్చి
యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్సభాంతరమునఁ, బలికె నల్లముసెట్టియప్పయ్యనేత.

శ్రీరస్తు

సంగీతసాహిత్య సమ్మేళనము.

(వీణాదిసంగీతస్వరపరాత్పరస్తుతి)

తోడీరాగము—రూపకతాళము.

— సత్యవోలు రాధామాధవరావుగారు —

సీ. ధానిని ధనిగాగ దానిగాసగదపమరిమరిసదమనీగరిమగాద
నీపాదదాసరి నీధామగనిసాగనీపసాదమగదా నిగమధామ
నీసాని మామానినిగదా గదాధారి పాపారిమద దమపాదపాథ
పాపగాపరినిమాపగదరినిధనిగా గనిమరినీధామ మనిరిగాద
సాగరిసమాగమా! మాని సమ్మదమగ, సదగ పరిపరిపథగసామగాని
మామమామ, మదాపదమాపదగద, సరిగనీపదమదగనిసపదదాస.

టీక. ధాని=ధానములు-అనుకులుకలవాఁడు, ధాని=కుచేలుఁడు, వానిని, ధనిగాగ=ధనవంతుఁ డగుటకును, దాని=ఏనుఁగు యొక్క, గాస=దుఃఖమును, గదప=పోఁగొట్టుటకు (గజేంద్రునిరక్షించుటకును) మరిమరి=మిక్కిలి. సదమ=దమయుక్తుఁడా, నీగరిమగాద=నీప్రభావముగాదా! నీపాదదాసరి=నీపాదభక్తుఁడు, నీధామగనిసాగ=నీస్థానమగు వైకుంఠపదము నొందుటకు, నీపసాదమగదా=నీయనుగ్రహమేగదా, నిగమధామ=వేదము నిలయముగాఁగలవాఁడా, నీసానిమామానినిగదా=నీభార్య లక్ష్మీదేవిగదా_గదాధారి, గదయనునాయుధమునుధరించినవాఁడా, పాపారిమదదమ=పాపులగు శత్రువుల మదమణంచువాఁడా, పాదపాథ=పాదములం దుదకముగలవాఁడా, పాపగాపరిని మాపగ=శిశుపాలుని మాపుటచే, దరిని ధనిగాగనిమరి, సమీపముననే మృతిఁబొందినవానిగా నతనిజూచి, మరినీధామమనిరిగాద=మరియునది, నీమహాశక్తి యనిరిగాదా, సాగరిసమాగమా=లక్ష్మీసమాగమముకలవాఁడా, మాని=అభిమానవంతుఁడా! సమ్మదమగ=సంతోషముగా, సదగ=మంచిపర్వతముల విహరించువాఁడా, పరిపరిపథగ=అనేకవిధము లగుమార్గములు గలవాఁడా, ససామగాని=సామగానవేత్తలతోఁ గూడినవాఁడా, మామమామ=మామకు మామయైనవాఁడా, మదాపదమాపదగదా=మాయాపదలనడంపరాదా, సరిగనీపదమదగని=సరిగానీపాద మనియే ధననిక్షేపము, సపదదాస=పాదభక్తులతోఁగూడి యుండువాఁడా!

— మృదంగవాద్యాదిశబ్దస్తుతి —

సీ. కృతతతోంకృతి, కణాకృతిధుతాబ్ధిగళాంగ తతతిమితమధితోదధికిణాంగ
ధృతకిటిత, హతాహిత, తలాంగధుతతమి, దారితారితకృత్తతాళతతిది
గధిగతదీధితికటధిగ తాహత, దధిధిధీధి క్కృతదరకృతాంత
ధారితారిదరాంగ తద్ధితోదధిభవా, కృతకరఝాంకృతిఝరినృత్తరంగ
తారితభవోదధిహృతాధిత త్తదహిత, కృధనితాంతాంతరంగామితధిధుగుదధి
దరదదరద ముక్త ద్విక్కరి తారగిరివి, యత్సరిత్కందరరదకుందయశ ముకుంద.

టీక. కృత=చేయఁబడుచున్న, తతోంకృతి=వ్యాప్తమైన, ఓంకృతిగల వాఁడా, కణాకృతి = అణుస్వరూపుఁడా, ధుతాబ్ధిగళాంగ = ఉప్పొంగుచున్న సముద్రమందలి వటపత్త్రమున శయనించు శరీరముగలవాఁడా, తతతిమిత=వ్యాప్తమైన మత్స్యభావము గలవాఁడా. (మత్స్యావతారమా) మధితోదధి కిణాంగ=తరచునట్టి సముద్రమున కాయలుగాచిన దేహము గలవాఁడా (కూర్మావతారమా) ధృతకిటిత = ధరించిన వరాహరూపము గలవాఁడా, హతాహిత = శత్రుసంహారకా (నృసింహావతారము) తలాంగ = భూమిపై దేహమును ధరించిన వామనమూర్తీ, ధుతతమి=మోహమును, వీడినవాఁడా, దారితారిత = కొట్టఁబడిన శత్రుత్వముగలవాఁడా, (పరశురామావతారమా) కృత్తతాళతతి = నఱకి వేయఁబడిన సప్తతాళ వృక్షములు గలయో శ్రీరామావతారమా, దిగధిగతదీధితి=దిక్కులయందు పొందఁబడిన కాంతిగలబలరామావతారమా, కటధిగతాహతదధిధి=అగ్రస్థానమును పొందినట్టియు తీసికొని కోలుచున్న పెరుఁగుకుండలు గల శ్రీకృష్ణావతారమా, ధీధిక్కృతదర=బుద్ధిచే తిరస్కరింపఁబడిన భయముగలవాఁడా, స్వబుద్ధిచే సంసారభయమును నశింపఁజేసిన బుద్ధావతారమా, కృతాంత=చేయఁబడిన యంతముగల కలికిస్వరూపా, ధారితారిదరాంగ=ధరించఁబడిన, చక్ర, శంఖములు, గలవాఁడా, తద్ధితోదధిభవా=నీకుహితురాలైనమహాలక్ష్మిగలవాఁడా, అకృతకఝాంకృతి ఝరి=సత్యమైన ఝాంకారముగల ఆకాశగంగగలవాఁడా, నృత్తరంగ=నాట్యముచేయు రంగస్థలముగలవాఁడా, రాసకేళీవినోదీ! తారితభవోదధి=తరింపఁజేయుంబడిన సంసారసముద్రముగలవాఁడా, హృతాధి=హరింపఁబడిన యాధిగలవాఁడా, మనోవ్యాధు లడంచుమహనీయా! తత్తదహితకృతి=ఆయాశత్రువులందుఁ గోపముగలవాఁడా, నితాంతాంతరంగామితధి=ఎల్లప్పుడు హృదయమునందమితమైన బుద్ధిగలవాఁడా, ధుగుదధి=పాలసముద్రము, దర=శంఖము, దరద=పాదరసము, ముక్త=ముత్యములు, దిక్కరి=దిగ్గజము, తారగిరి=వెండికొండ, వియత్సరిత్=అకాశగంగ, కంద=మేఘము, రద=దంతములు, కుంద=మల్లెమొగ్గలు, ఇటువంటి, యశ=కీర్తి గలవాఁడా, ముకుందా=పరాత్పరా!

స్వాగతగీతి.

— సెట్టి లక్ష్మీనరసింహముగారు బి. ఎ., విశాఖపట్టణము. —

స్వాగతము, స్వాగతము, మా విశాఖపురికి, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషన్మహాజనులకు
మీకుఁ, దత్పరిషత్సభాలోకనేచ్ఛ, వచ్చియున్నట్టి మీకును స్వాగతంబు!
మొదట విశ్వవిద్యాలయమ్ములు నెలకొనఁ, బిదప సాహిత్యపరిషత్తులొదవి వివిధ
విద్యలను బహుధా నభివృద్ధిపఱుచు, నాంధ్రవిశ్వవిద్యాలయంబరుగుదెంచె;
యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు నరుగుదెంచె, మా విశాఖపురమునకు భావివృద్ధి
కలుగఁ గలదనుటకు సూచకమ్ములయ్యు, దాగమన మట్టిమీకెల్ల స్వాగతంబు!
ఆంధ్రభాషాపరిశ్రమయందు వెనుకఁ, బడిన జిల్లా యిదను నభిప్రాయము గల
యట్టివారలయ్యువ్యయప్రయాసములకు, జంకక రుదెంచితిరి మా విశాఖపురికిఁ
గవులు, పండితుల్విద్వదగ్రణులు గ్రంథకర్తలు విమర్శకులు, పత్రికాపతులున
నేకశాస్త్రవేత్తలగు మీరిట్టిదొడ్డ, యతిథులకు మీకిదే మాదు స్వాగతంబు!
మా పురమునకు మిమ్ము నామంత్రణంబు, చేసినట్టివారీపురవాసులందు
వాసి గని యాణిముత్తెపుం బూస భంగిఁ, గా వెలుంగు శ్రీవిక్రమదేవవర్మ
గారు; జయపుర రాజ్యరమారమణి స్వయంవరవధువు కాఁగలదాయనకిఁక;
మిగులఁ గ శుభప్రదంబయ్యె మీదు రాక, యాకతంబున మీకు మా స్వాగతంబు
ఆంధ్రపుస్తకాలయసభ యయ్యెఁ గాక, యుక్తసంవత్సరమున మా యూరమున్ను
విజయనగరాధినేతయై వెలసినట్టి, శ్రీమదానందగజపతిక్షితిపమౌళి
లేక పోయెనంచును జింతిలితిమి నాఁడు, నాంధ్రభోజుఁడా రాజు లేఁడన్నకొఱఁత
యాంధ్రవిక్రమార్కాభిధకష్ఠుఁడగు సుధీవరుఁడు శ్రీవిక్రమదేవవర్మ
భూవరుండు వాపెనుదత్ప్రభుని యతిథుల-రైన మీకందులకుఁ దగు స్వాగతంబు!
ఆ మహారాజు హృదయంబునట్టగాధ, మైతనర్చెడి యంబుధియందుఁ గలత
రంగముల జనించి, తదంతరంగమట్టు, లార్ద్రమై మృదువై చల్లనైన యుచటి
తెమ్మెరలు మంచి యగ్నికతెరలలోన, నేగుదెంచిన మీకిచ్చు స్వాగతంబు!
అంతె కాని మా దృశులు మీ యట్టివారి, కర్హమగు స్వాగతమ్మునీయంగఁ గలమె
లోటుపాటులెన్నియొ యుండు లోపములను, గడుపుకొని మేము జరుపని గౌరవంబు
లెల్ల జరిగిన యట్లుగానె తలంచి, సాదరమునఁ గైకొన్నుఁడు మా స్వాగతంబు.

గ్రంథస్వీకారము.

కళింగదేశచరిత్రము.

ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధకమండలివారిచేఁ బ్రకటితము—సంపాదకులు శ్రీయుత రాళ్లబండి సుబ్బారావుగారు, ఎం. ఏ., యల్. టి., రాజమహేంద్రవరము 705+110 పుటలు- వెల 7-8-0.

ఈమండలివారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన రాజనరేంద్రపట్టాభిషేకసంచిక పాఠకలోక మెఱిఁగినదియే. 1926సంవత్సరముననే కళింగవర్ధంతి జరుపుట కేర్పఱుపఁ బడినను, కొన్నికారణములచే 1927 సంవత్సరమున జూను నెలలో ముఖలింగమున జరిగినది. అందుపన్యసించిన పండితులయొక్క వ్యాసములను, మఱికొన్ని వ్యాసములను గూర్చి సంపాదకు లీగ్రంథమును ముద్రించిరి. కళింగదేశశిల్ప నాగరికతాదుల సూచించు ఛాయాపటము లిందుఁ జేర్పఁబడినవి. గ్రంథానుబంధమునఁ గళింగశాసనములు కొన్ని యాంధ్రానువాదముతోఁ బ్రకటింపఁబడినవి. ఈగ్రంథమును నేటికయినను బాఠకలోకమున కందఁ జేసిన మండలివారికిని, ముఖ్యముగ సంపాదకులకు మనము కృతజ్ఞులమై యుండవలయును. సంపాదకులచే నూటయిరువది పుటలలో నుత్కళదేశచరితము వ్రాయఁబడినది. డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు, పండిత నీలకంఠదాసు, గొడవర్తి రామదాసుగారు, మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మగారు, కుందూరి ఈశ్వరదత్తుగారు, బుఱ్ఱా శేషగిరిరావుగారు మున్నగు చరిత్రవేత్తలవ్యాసము లిందుఁ గలవు. కేవలము చరిత్రాత్మకమయినవే గాక ఆంధ్రవాఙ్మయచరితమున కుపకరించు కళింగాంధ్రకవులు, కళింగదేశ శతక వాఙ్మయము, కళింగశాసనములందలి తెలుఁగుభాష మున్నగువ్యాసములును, ముఖలింగక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును, సవరలు, కోదులు, కళింగవైశ్యులు, ఓఢ్రులు, మున్నగు మానవచరిత్రాత్మకవ్యాసములును గలవు. కళింగదేశచరిత్ర మింకను సమగ్రముగ నెవ్వరును రచించియుండలేదు. ఇటీవల బెనర్జీగారి యుత్కళచరితమునఁ బ్రథమభాగము ప్రకటింపఁబడినది. పెక్కుశాసనము లింకను బ్రకటింపఁబడుచున్నవి. వానియొక్కయు నిందలివ్యాసములయొక్కయు సహాయమున విపులముగ నాంధ్రమునఁ గళింగదేశచరితమును రచింపవలనుపడును. ఈగ్రంథమునఁ గల వ్యాసములలోఁ గొన్నియొక్క విషయమునే విశదీకరించినను, వ్యాసకర్తల వివిధోద్దేశములచే సహృదయరంజకములు గాకమానవు. ఆంధ్రపరిశోధకమండలివా రిట్టిగ్రంథముల నింకను బ్రకటించి కృతకృత్యు లగుదురుగాక యని తలంచుచున్నాము.

శ్రీశూన్యలింగశతకము.

ఇది కాకినాడ లోకల్ ఫండ్ సబ్ డివిజన్ కార్యాలయములో నుద్యోగి యగు మ. ఓలేటి సుబ్బరాయఁడుగారు రచించినది, శ్రీసీతారామాంజనేయ సంవాద సార సంగ్రహరూపము. ఇందు తారకయోగమున ౧౬ పద్యములును సాంఖ్యయోగమున ౪౮ పద్యములును, అమనస్కయోగమున ౩౫ పద్యములు నుగలవు. ఆటవెలఁదిగీతములు. వెల రు 0-1-0.

1 దినము దినమునందు తేజరిల్లు సుషుప్తి, జన్మజన్మమధ్య చావు వెలయు
సుప్తిమృతులయందు శోధింపబ్రహ్మంబె, సుభగపుష్పభృంగ శూన్యలింగ.
2 ఘటముగన్నవాఁడుఘటసాక్షియనియగ్రహ,ఘటముతానుకొకటిగాదుదలప
దేహసాక్షియన్న దేహంబు తానానె,సుభగపుష్పభృంగశూన్యలింగ.

పతివ్రతాశతకము.

నూజివీడులో శ్రీ మీర్జాపురం ఎస్టేటుగవర్నెసు (రాజభవనము)గా రగు శ్రీ. సౌ. చేబ్రోలు సరస్వతీదేవిగారిచేఁ బూర్వకవిశిఖామణుల గ్రంథముల నుండి సంగ్రహింపఁబడిన పద్యముల సంపుటి. ఇందు, కవిత్రయము, ప్రౌఢకవి మల్లనార్యుఁడు, శ్రీనాథుఁడు, భాస్కరుఁడు, మారన, నంది మల్లయ్య, ఘంట సింగయ్య, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రకవి, గోపినాథము వేంకటకవి, మాదయగారి మల్లన్న, పింగళి సూరనామాత్యుఁడు, ననువారిగ్రంథములలోని పద్యములు గలవు. 8 పుటలు టిప్పణి గలదు. పతివ్రతలు చదువందగినది. వెల రు 0-4-0. మ. శ్రీ చేబ్రోలు రాజగోపాలరావుగారియొద్ద 6/443 కొత్తపేట, నూజివీడు వ్రాసినదొరకును.

కవికల్పలత.

శ్రీమాళవేశ్వరప్రధానామాత్య దేవేశ్వరమహాకవి ప్రణీతసంస్కృత మూలమును, బ్ర. శ్రీ. కల్లూరి సుబ్రహ్మణ్య దీక్షితులవారి యాంధ్రవివరణ మును గలది. ఇది కవికల్పలతయే. ఇది శబ్దస్తబకము, శ్లేషస్తబకము, కథాస్తబకము, అర్థస్తబకము నని 4 భాగములుగా విభజింపఁబడినది. ప్రతి స్తబకము నను నంతర్భాగములు పెక్కులుగలవు. కవిత్వావశ్యకములగు పదసంఘటనము, భావకల్పనము, రససామగ్రి, వర్ణనావిధానము, శ్లేషాదివివిధాలంకార రచనాభ్యాసము, సాదృశ్యవస్తునిరూపణము, గద్యరచన, చిత్రకవిత్వపద్ధతి, సమస్యా

పూరణము మొదలగు ననేకలక్షణము లిందుఁ జెప్పఁబడినవి. బ్ర॥ శ్రీ గరిమెళ్ళ సోమయాజిశర్మగారు కోటిపల్లిలో నీకవికల్పలతను గొంతభాగము సంపాదించి యాంధ్రీకరింప మొదలిడి స్వర్గతులు కాఁగాఁ దదసంపూర్ణగ్రంథమును దీసికొని పూర్ణమాతృకను సంపాదించి పైదీక్షితులుగారు పూర్తిచేసి లోకోపకార మొనర్చి రఁట. ఇందుఁ గవి నేర్చికొనవలసిన యనేకవిషయములుగలవు. మచ్చుచూడుఁడు.

స్థిరములు—శ్లో. స్థిరాణ్యాజౌ భట స్సాధ్వీ ధర్మాధర్మౌ సతాం మనః

అస్థిరములు—అస్థిరా ణ్యబలా దోలా పాంగ సాలావనచంచలాః

స్వామిప్రసా దేభకర్ణ స్వప్న మత్స్య కపిశ్రియః.

మందగాములు—మందగాని శనిఙ్ఞాని వృషహంసగజస్త్రియః

శ్లో. రూఢయోగికమిశ్రాఖ్యా స్త్రిధాశబ్దాః ప్రకీర్తితాః

వ్యుత్పత్తివర్జితా రూఢా శ్శబ్దాఆఖండలాదయః.

యోగో గుణేన క్రియయా సంబంధేన కృతోన్వయా

గుణస్స్య న్నీలపీతాదిర్నీలకంఠాదయస్తతః

సంఖ్యాఅపి గుణాఏవ వై శేషికమతే తతః

పంచేషుషణ్ముఖదశగ్రీవైకదశనాదయః

కవిరూఢిచ్యుతా శ్శుభ్రవపు ష్షట్పంధరాదయః.

శ్లేషస్తబకము- రూఢాదికుసుమము.

ఇట్టివానికన్నిఁటికి దీక్షితులుగారు వివరణమును, నవసరమగుతావులఁ బ్రతిపదార్థమును రచించిరి. 336 పుటలు. డెమ్మీ. దీనివెల రు 2-8-0. గోదావరి మండలములోని పోలవరములో ప్రకాశకు లగుబ్ర॥ కల్లూరి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య దీక్షితులుగారియొద్ద దొరకును.

ఆశ్చర్యచూడామణి.

శక్తిభద్రకవివిరచితసంస్కృతనాటకమునకు, విజయనగరము, నాట్యభారతీగ్రంథమాలికసంపాదకులగు బ్ర॥ మల్లాది విశ్వనాథకవిరాజుగారి తెనుఁగు-పదంకములు రామాయణకథ.ఇందలియితివృత్తముసీతాపహరణము మొదలుసీతాస్వీకృతిపర్యంతమును- శక్తిభద్రుఁడు 1100 సంవత్సరముల క్రిందటిదాక్షిణాత్యుఁడును శ్రీశంకరాచార్యశిష్యుఁడు నఁట. ఉన్మాదవాసవదత్తమను కావ్యమును గూడరచించినవాఁడఁట. ఈసంస్కృతనాటకముఁగళాశాలలలోఁబాఠ్యగ్రంథము

గానిర్ణయింపఁబడియున్నది. బాలమనోరమా సంపాదకులు దీనిని సంపాదించిరి. ఆంధ్రీకరించిన యీవిశ్వనాథకవిగారు ప్రకృతమున నాంధ్రలోకమునఁ బ్రసిద్ధులై యుండి నాట్యభారతీ గ్రంథమాలికను నెలకొల్పినవారు. కావున వారింగూర్చి విస్తరించి వ్రాయ నక్కఱ లేదు. ఉభయభాషా ప్రవీణులు, వీ రుచితగతి నాంధ్రీకరించియున్నారనుట చాలును. ఈనాటకముపై విపుల మగువిమర్శనమును విశ్వనాథశర్మగారు ముందుఁ బ్రకటించెద మని తెల్పుచున్నారు. "ఇందలిగుణ మెల్ల శక్తిభద్రకవిది దోషములపాల్యము పూర్తిగ నాదే" యని తమయనౌద్ధత్యమును బ్రకటించుకొనిరి. వీ రిట్టిసంస్కృతనాటకములం బెక్కింటిం దెనిఁగించి యున్నారని వినుచున్నారము. అవి యన్నియుఁ గ్రమముగ నాట్యభారతీ గ్రంథమాలికలో నాంధ్రలోకము చూడఁగలుగు నుపాయము నాంధ్రభాషాభిమానులొనర్తురుగాక. శైలికై రెండుపద్యములు:—

శ్లో. ఏ తేస్వర్గవిభూషణం విటపినో మన్దాకినీరోధసో
　తీరం పశ్యతి దేవభర్తరి మహీం నేతుం మయోన్మూలితాః
　ఏషాచ్యుత్పతి రాజహంసమిథునం హేమామ్బుజాన్యేకతో
　దృష్ట్వా పల్లవ మేకతః సకలికం మాద్య న్తి పుంస్కోకిలాః.　　　　5-24

ఉ. నాకవిభూషణంబు లివి నందనవృక్షము లింద్రుఁడుండ మం
　దాకినియొడ్డునుండి భుజదర్పమునం బెకలించి తెచ్చితిన్
　ఈకడ నంచజంట మొగి హేమసరోజమురంద మానుఁ బుం
　స్కోకిలముల్ చివుళ్లు నవకోరకము ల్గొని చొక్కు నియ్యెడన్.

శ్లో. నయతి నయనే సావజ్ఞం మాం కరోతి కరావృతాం
　శ్రుతి మసహనా శ్రోత్రానన్దం వచో మయి జల్పతి
　విలపతి పురో రామం బద్ధాంజలౌ మయి తిష్ఠతి
　ప్రతిదిన మహం జానే నాస్యాః ప్రసాదనసాధనమ్.　　　　5-26

ఉ. నేఁ గన న న్నవజ్ఞఁ గను; నే శ్రుతిపేయముగా వచించినన్
　దాఁ గరపల్లవంబులను దార్చును వీనుల; నమ్రమూర్తినై
　నేఁ గనుదోయి కట్టెదుట నిల్చినఁ దాఁ బలవించు రామునిన్
　జాగు దినంబు లిట్లెటుఁగఁ జానప్రసాదనసాధనం బెదో.

అచ్చు చక్కగాను గ్రొత్తమార్గముగా నుండవలయు ననియుఁ బ్రయత్నించిరి గాని పుటలయడుగున నంకె లుండుట మీఁద నంకములు గాని

గ్రంథనామము గాని తెలియకుండ విడుచుట విలక్షణముగాఁ గనఁబడుచున్నది.
దీని వెల రు 1—0—0.

శ్రీనాథకవి.

ఇది శ్రీనాథమహాకవి జీవితము-మ॥ శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు రచించినది. రాజమహేంద్రవరము ఆర్యపుస్తకాలయమువారు ప్రకటించినది. ౯ డధ్యాయములు- వీరభద్రరావుగారు శ్రీనాథమహాకవిజీవితము ను, జరిత్రమును బహుపరిశ్రమ చేసి యిందుఁ జేర్చిరి. తగినంత ప్రమాణము లేనిదే యేవిషయమును వ్రాయలేదు. ఇతరులయప్రమాణవాక్యములకుఁ దగురీతిని యుక్తుల చూపియున్నారు. వీరు శ్రీనాథకవి నెట్టివానినిగా నెంచిరో యేవిధముగా నమ్మహాకవిచరిత్రమును వ్రాసిరో యీక్రింది పీఠికలోనివాక్యములను జదివినఁ దెలియఁగల దని వానింగొన్నింటి నిటఁ జూపుచున్నారము.

"వీరేశలింగముగారు ఏవిధమైన ఋజువుభారమును వహింపక గాలికబుర్లను పోగుచేసి యేనూఱు సంవత్సరములకుఁ బూర్వమున నున్నవానివర్తనము తాము ప్రత్యక్షమునఁ దమకన్నులతోఁ జూచినట్లుగా 'స్త్రీలోలుఁడై వయఃకాలమున విచ్చలవిడిగాఁ దిరిగి కాయమును ధననికాయమును జెడఁగొట్టుకొన్న మహాపాపి యని నిందించుటయే గాక యాతనికాలమునాటి యాంధ్రహిందూసంఘము జారత్వమును ప్రతిష్ఠావహమైనదిగను, శ్లాఘ్యమైనది గాను భావించునంతటిదౌర్భాగ్యస్థితియం దుండెనే యని యేమో దూషించి నిర్హేతుకముగా ద్వేషబుద్ధిని బూని దురభిమానపూరితములైన యుక్తిరహితదూషణములచేఁ దమ యాంధ్రకవులచరిత్రము శ్రీనాథకవిజీవితమునంతయు గళంకపఱిచియున్నారు—ఇది యెంత సంతాపకరమైనవిషయము. ఆశాపరుఁడై ... తిరిగి దేహమును ధనమును జెడగొట్టుకొని ... వృద్ధదశను ... దిక్కులేక చచ్చినట్లుగా దేల్చినట్టి వారి వ్రాఁతవైఖరిని జూచినప్పుడు నాకుం గలిగిన పరితాపమునకు మేరలేకుండెను." అని-

ఇట్లు వ్రాసినవీరు శ్రీనాథమహాకవిచరిత్రము నెంతవఱకుఁ బరిశుద్ధముగా వ్రాసియున్నారో యొకరు చెప్పకుండఁ బ్రతిమనుజునకును దెలియవచ్చుటలేదా, అభిప్రాయభేదము లందందుండినంత దానలోపమేమి? చారిత్రికులు దీనినాదరబుద్ధితో గ్రహించి విద్యాధికులు కలాశాలాదులలోఁ బఠనీయముగ నేర్పఱిచి శ్రీనాథునికిఁ గల యపవాదములను బోఁగొట్టి సాధారణులలో శ్రీనాథునిపైఁ

నమోదు సం॥ ...

గల పుక్కిటిపురాణముల యవిశ్వాసమును బోఁద్రోలుదురుగాక ! ఇందు 282 పుటలు గలవు- డెమ్మీపుస్తకము. రాజమహేంద్రవరము ఆర్యపుస్తకాలయములో దొరకును.

శశిరేఖ.

డిటెక్టివునవల-ఆంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాల 20 వ పుష్పము. బ్ర॥ శ్రీ నందిహాడ కామేశ్వరరావుగారు రచించినది. మూఁడుఖండములు 186 పుటలు. ఇది స్వకపోలకల్పిత మగు నిరూపకనవల- ఆంధ్రప్రచారిణీ గ్రంథనిలయము, పిఠాపురములో దొరకును. వెల రు 1-8-0.

నానారాజసందర్శనము.

బహురాజసంస్థానములకుఁ దాము చనినప్పుడు సందర్భానుసారముగ శతావధానులు తిరుపతి వేంకటేశ్వరకవులు రచించినది. రెండవముద్రణము. ఇందు, పూర్వార్థమున 14 విషయములు నుత్తరార్థమున 104 విషయములు గలవు. 226 పుటలు, 1187 పద్యములు. "ఇప్పటి ముద్రణమున మునుపటికన్న రెట్టింపుగ్రంథము పెరిఁగినది. కాని యిప్పుడేని యాయా ప్రస్తావములయందలి పద్యములన్నియు సేకరింపఁబడినవని యనుకొనరాదు. మామా శ్రద్ధాలోపము వలన నెన్నియోపద్యము లంతరించిన" వని బ్ర॥ శ్రీ వేంకటశాస్త్రిగారు పీఠికలోన వ్రాసియున్నారు. వెల పోస్టేజీసహా రు 2-0-0-ఈస్టుగోదావరిజిల్లా కడియములో బ్రహ్మశ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారియొద్దఁ గాని, కాకినాడ, దిగుమర్తివారి వీథిలో తిరుపతిశాస్త్రిగారికుమారులు దివాకర్ల వేంకటావధాని గారియొద్దఁగాని దొరకును. రెండుపద్యములు-

ఉ. కాలపుబల్మిచే నిగమగాథలు పూజ్యములయ్యెఁ బూజ్యమై
మూలనడంగె నాకలలు పూనిపఠించినవారిఁ బట్టి వా
సాలఁ గలట్టినాగరకసంఘము గేలియొనర్పఁ జొచ్చె నీ
గాలియు వానయుం బోలియుఁగాక భవత్కృపఁ గృష్ణసత్కవీ. 332

ఉ. నన్నయతిక్కనాదులు సనాతనులుం దదనంతరంబు పె
ద్దన్నయు ముక్కుతిమ్మనయు నాపయి గొందఱు గన్నమాన్యతల్
విన్నవికావె వీరలు స్వవేషము భాషయు నేరికేనియుః
మన్నన దెచ్చునం చెఱిఁగి మానకుఁ డాంధ్రమునందు భక్తియుః. 349

యుద్ధకాండము.

శ్రీస్కాందమహాపురాణంబున శంకరసంహితయందలి శివరహస్యఖండంబునందు ద్వితీయభాగము. తృతీయచతుర్థాశ్వాసములు. కోడూరి వేంకటాచలకవిప్రణీతము. వరంగలుశైవప్రచారిణీగ్రంథమాలలో ౨౫వ పుష్పము. సంపాదకులు శ్రీకొడిమేల రాజలింగారాధ్యులుగారు. దీని ప్రథమభాగమును గుఱించి పరిషత్పత్త్రిక యీసంవత్సరము రెండవసంచికలోఁ దెలుపఁబడినది. ఈయుద్ధకాండములో రాక్షసవీరాగ్రగణ్యు లయి బ్రహ్మాండముల నేలి దివిజబృందము నంతయు నాపోశనముఁ బట్టిన శూరపద్మసింహవక్త్రతారకాసురుల వృత్తాంతము గలదు. ఈద్వితీయభాగముతో యుద్ధకాండము సంపూర్ణమైనది.

దీని వెల రు 1—4—0.

ఉ. పాయనిమోహబుద్ధి ననపాయనిశాతశిలీముఖోగ్రచా
పాయనివార్యధైర్య నగపాయనిమేషవిభంగ సుప్రతా
పాయనిశాత్రితస్థితకృపాయనిలోపమవేగ భానుకో
పాయని యెద్దు ఖేదహృదుపాయనిరూఢినిఁ బొందలేక గొంగిఁ.

మ. భువనవ్రాత మితం డజాండసహితంబుగ వేగభక్షింపనో
పువిలాసంబున నొక్కనాఁడితఁడు విస్ఫూర్జద్ద్విం ద్రక్ష్వమే
రువాగిన్ దండముగాఁగఁ గేలఁగొని యాంహోఘిం దదాస్ఫాలనం
బువడిం జేయ ససారమైన నునిచెం బూర్వప్రకారంబునన్. 3 ఆ. 180

ఓమ్.

శ్రీవ్యాసేశ్వరాయనమః.

ద్రౌపదీస్వయంవరము.

శ్రీమదాంధ్రవ్యాసభారతనవనీతమునుండి సంగృహీతము.

(కీ. శే. ఆకుండి వ్యాసమూర్తిశాస్త్రిగారు)

శా. పాంచాలిం గనఁగోరికం జనుచు నా పాండుక్షమాభృత్సుతు
ల్ప్రాంచత్తైతుకు లాస్వయంవరమునం బక్వాన్నము ల్భిక్షిణా
ల్మించం గైకొనసేగు విప్రులు నతుల్ శ్రేష్ఠీవన ల్సేసి సా
ధించు ల్నీసహజుండు ద్రోవది నొకహారో దివ్యాకృతుల్ శ్రీ రనన్. ౧

క. చని పాంచాలములం గని, రనఘుఁ బరాశరతనూజు నభ్యాగతు వం
దనము లొనర్చి కథాంత, మ్మున ననుమతిఁ జనిరి ద్రుపదభూవిభుపురముల్.

మ. కనుచుం జక్కనితోఁటలు న్ఘనతటాకమ్ము ల్పురిం గుంభకా
రనిశాంతమ్మున వృత్తివేషముల విప్రశ్రేష్ఠుల న్బోలుచుం
డ నరుల్గానర యేరు వీరల యుదంతంబు న్మహీభర్తయుం
దనయం బార్థున కీయఁ గోర్కి యెపుడుం దాల్చుం దదర్థం బిటుల్. 3

చ. వెర వొనరించె నీపగిది విల్లొకఁ డెక్కిడరాని దొండ్లకు
న్వరములు మింట యంత్రమును సాయకము ల్వరగించి దానియం
తరమున నేయులక్ష్యము నొనర్చి ధరాపతులార ! యీధను
ర్వర మిడి యెక్కు లక్ష్యవినిపాతి మదీయసుతావరుం డగున్. ౪

మ. అని చాటించినఁ బార్థివు ల్వ్వని వివాహాపేక్ష నేతెంచినం
గన నాయుత్సవ మేగుదెంచిరి మును కర్ణుండు దుర్యోధనుం
డును దుశ్శాసనుఁడు న్వికర్ణుఁడు సహుండు న్ధార్తరాష్ట్రు ల్బలుం
డును గృష్ణుండును సైంధవుండు విరటుండు న్వచ్చి రుత్కంఠితుల్. ౫

క. దొరలేని ద్రుపదభూపతి, సిరి గాంచుచుఁ బాండుసుతులు క్షితిసురులందుం
డిరి ద్రౌపది రంగంబున, కరుదెంచె సమస్తభూషణాలంకృత యై. ౬

గీ. రోహితాశ్వుని దనిపెఁ బురోహితుండు
పరఁగ ధరణీసురుల స్వస్తివాచనములు

నిఖిలమంగళవాదిత్రనిస్వనంబు
నిలిపి గంభీరముగఁ బల్కె నృపసుతుండు. ౭

మ. వినుఁడో భూపతులార! నాప్రతిన యీవి ల్లీశరమ్ముల్ నభ
మ్మున లక్ష్యమ్మిది యేయ శీలము కులమ్ము న్రూపము న్గల్గి గ
ల్గిన భూపాలసుతుండు నాచెలియలిం గెల్వట్టు సత్యమ్మున
న్ననుజాధీశకుమారు లెల్లరును గృష్ణ న్గోరుచు న్వేడుకన్. ౮

గీ. వేగవచ్చి కోరి విల్లు సజ్యముసేయఁ, గడఁగి చాల డస్సి కనిరి లజ్జ
నివురుఁగప్పియున్న నిప్పుల పోలిక, నెఱుఁగరానివారి నెఱిఁగెఁ జక్రి. ౯

మ. తెలిపె న్రామునకు న్యుధిష్ఠిరుని వారి న్సన్న మాద్ర్యాత్మజ
న్ముల రాముం డలరె న్ననుంగొనుచుఁ గన్నుం జెత్తివి ల్సజ్యముం
జలిపె న్సల్లులు గూర్చెఁ బాండవులు లక్ష్యమ్ము న్శరావ్రాతముం
దలఁప న్ద్రౌపది సూతుఁ గోర నసిన న్గన్నంత గాంచె న్నవిన్. ౧౦

— అర్జునుఁడు మత్స్యయంత్రముఁ గొట్టుట —

సీ. విప్రమధ్యమునుండి విజయుఁ డుత్థితుఁ డయ్యె నింద్రధ్వజసమానుని తనిఁ గాంచి
కొందఱు మోదము కొందఱు ఖేదము గని రొండొరులతోడ ననిరి యిట్లు
జనపతుల్ మ్రోపెట్టఁజాలని యీవిల్లు జన్నిగట్టెక్కిడఁజాలునెట్టు
లపహాసపాత్రుల మవుదుము రాజుల కొండెన వారింత ముడుఁగమేలు
యత్న, మనఁ గొంద ఱసిరి రాజాపహాస్య
లమును ద్వేష్యలమునుగాము; హిమవదచల
ధీరు డితఁడు కరికరాకార బాహుఁ
డోపు నీపని కబలుఁ డె ట్లుత్సహించు. ౧౧

మధ్యాక్కర:- ఇతఁడు మహోత్సాహయుతుఁడు పృథివీసురుల కశక్యంబు
క్షితి లేదు వాయుభక్షులును స్థిరనియములు బలాధికులు
జితులైరి నృపులు భార్గవునిచేనకి; ద్విజుఁడు త్రావెఁ గడలి
హేతు లిదు నందఱు గూడి యితఁ డెక్కువెట్టు విల్లనుడు. ౧౨

చ. అన నగుఁగాక యట్లని ద్విలామరముఖ్యులు వారిపల్కుల
న్వినుచు ధనుస్సమీపమున వృత్రవిరోధిసుతుండు నిల్చె న
ద్రి ననుకరించుచు న్వరదు దేవు హరు న్మదినిల్పి కృష్ణుని
న్మనమున నిల్పి యప్పు డసమానుఁడు సజ్యముచేసె వ్రేల్మిడిన్. ౧౩

గీ. ఏను బాణములుం దొడిగి యేయఁబడియె, ధరణిలక్ష్యము యంత్రమధ్యమ్మునుండి
మ్రోసె భేరులు దివి భువిఁ బూలు గురిసె, వైరిజయి పార్థునౌఁదల వాసవుండు.

మ. కని వాని ద్రుపదుండు సంతసమునం గావింప సాహాయ్యము
న్ననలం గూడి తలంచెఁ గృష్ణ విజయుం బుంసింహు వీక్షించి ప్రీ
తిని గొంచుం దెల్లపూలదండ నడుచు న్దేవేరిగాఁ జేరెఁ, జే
కొని కాంత న్భుజవీర్యనిర్జితఁ జనెం గుంతీసుతుం డింటికిన్. ౧౭

— రాజులు ద్రుపదుపైఁ గోపించుట —

మ. అపు డా రాజు తనూజ బ్రాహ్మణున కీయం గోరుచుండ న్ద్రుప
న్నృపతు ల్వ్యగ్రిరి యొండొరుం గని నృపానీకంబు రావించి, మా
న్యపదం బిచ్చి తృణీకరించి మనల న్బ్రాహ్మణుం బిల్చి క
న్నె నొసర్పం దలఁచె న్గలం బిడుతటి న్జెండె న్నృపుష్టాగమున్. ౧౮

క. మనల నధిక్షేపించిన, జనపతి దుష్టాంతరంగుఁ జంపెదము వెసం
దనయునితోఁ దగఁ డీతఁడు, మనచే గౌరవముఁ జెంద మహీపతులారా!

సీ. పృథివీశుఁ డీతండు; పిలిచి రాజుల నెల్ల నాదరమున మృష్టమన్న మొసఁగి
మనలఁ దలంపఁ డమర్త్యులఁబోలు నీ ధరణీవల్లభులలోఁ దగిన వానిఁ
గనఁ డాయె నొక్కొ యీ జనపతి యొక్కని, వరణపాత్రులుగారు ధరణిసురులు
వసుధేశులకు స్వయంవరము వైధము కన్నె, యిది యే నృపుని వరియింపకున్న
నగ్గి కెరఁ జేసి పోవుద మాత్మరాష్ట్రములకు విప్రుఁడు చాపలమున నొనర్చె
నేని యప్రియ మిది వధియింపఁ దగఁడు, బ్రాహ్మణార్థమె మనసిరి ప్రాణములును.

సీ. ఈగతి గాకుండ నితరస్వయంవరముల కవజ్ఞాత్రాస మునసటంచుఁ
దాఁకిరి ద్రుపదవధముఁ గోరి యాయుధపాణులై ద్రుపదుఁడు వారిఁ గాంచి
సాధ్వసమున విప్రశరణార్థియయ్యె రోషవశులై మదసామజములమాడ్కిఁ
దోరవచ్చు వారి నెదుర్కొని యర్జునభీమసేనులు వజ్రవిగ్రహుండు
భీముఁ డొకచెట్టు చేతులఁ బెల్లగించి, దళవిరహితముగావించి దండిదండ
మువలెఁగొని దరినుండ న్నృబుద్ధిమించు, నన్నపని గని, కని యద్భుతాభయముల.

— శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవుల నానవాలుపట్టి బలరామునకుఁ దెలుపుట —

చ. విలుఁగొనియుండ నర్జునుఁడు వీరుఁడు కృష్ణుఁడు వారి గాంచుచు
న్బలికె బలు న్మృగేంద్రవృషభప్రతిమానవిలాసగామి వి

ల్బలిమిని బూనఁ దాలమితిఁ బార్థుఁ డితం డగుఁ జెట్టు లాగి రా
జుల నడఁపం గడంగు బలశోభి మరుత్తనయాన్యుఁ డొం డగున్. ౨౦

చ. ఇతఁడు యుధిష్ఠిరుండు గమలేక్షణుఁ డశ్వితనూభవు ల్గదా
ప్రతిములు, వీర, లెంతు నిటు, పాండవు లక్కయుజాతుపాలయ
ప్రతిభయదాహముక్తు లనువార్త వినంబడె నన్న, నన్నయుం
బితృభగినిం దనూజుల నపిప్పుకుల న్వని కాంచె మోదమున్. ౨౧

— బ్రాహ్మణులు యుద్ధసన్నద్ధు లగుట —

గీ. బ్రాహ్మణోత్తము లపుడు సాధ్వసపడకుఁడు
మేము గెలిచెద మరుల సమిన్నిపుణుల
మని కమండలువులును గృష్ణాజినములు
విసర నర్జునుఁ డనె హాసమెసఁగ నిట్లు. ౨౨

ఉ. భూసురులార ప్రక్క నిలువుండు కనుంగొను డీసు శత్రుల
న్వేసర కేన యాఁగెదను వేలకొలంది శరమ్ముల, న్బ్రభా
వాసమమంత్రరాజి ననిలాశులఁ బోలె నటంచు నుజ్జ్వలా
శాసనమూది నిల్చె మరుదాత్మజుతో గిరిరాజుపోలికన్. ౨౩

క. కని కర్ణాదులఁ బార్థివు,లను సమరోన్ముఖుల గజములను బ్రతిగజరీ
తిని బెదరక డీకొని ర,ర్జునుఁడు న్భీముండు భూభుజులు న్గ్రిరిటుల్. ౨౪

గీ. పరుసములుపోరఁగోరెడువారలకును, వధముపాపముగాదనివాసవసుతుఁ
దరణితనుజుఁడు భీము మద్రపతి శల్యుఁ,డవని సురలను మర్యోధనాదులెల్ల.

చ. ఎదిరిరి తీక్ష్ణబాణముల నేసెఁ గర్ణుని ఫల్గునుండు బ
ల్పదరములఁ న్వడిం బట్టి సల్పినఁ జొచ్చు చెల్లింగెఁ దద్భుజా
మద మెనలేసి దంచు నరుమార్గణము ల్దరలించి యాచ్చినం
జమురు ప్రశంససేసె రది సైనికు లెల్లరు కర్ణుఁ డిట్లనెన్. ౨౬

చ. అలరితి మేదినీసురవరా! భవదీయభుజాబలంబుచే
నలయమి నస్త్రశస్త్రజయమ్మున మూర్తిమదస్త్రవేదమో
బలరిపుఁడో జనార్దనుఁడో భార్గవరాముఁడో సవ్యసాచియో
తలఁతు మహీసురాకృతిని దాలిచి నన్నెదిరించెఁ బోరునన్. ౨౭

— భీమార్జునులు శల్యకర్ణుల నోడించుట —

మ. అనినం బార్థుఁడు సెప్పె నుత్తరము కర్ణా కానునేఁ బార్థుఁడన్
ధనురామ్నాయము రాముఁడు న్హరి ననంతా దేవుఁడ న్శస్త్రవే

దనిరాఘాటబలుండ నిగ్గెలువ బద్ధశ్రద్ధుఁడ, స్థానమూ
నిన నేవీరుఁడ నంచు నిందు నిలుమా నీవింతసేపేసియున్. ౨౯

గీ. అనిన బ్రాహ్మణు తేజజయ్యాస్మె యని తలంచి పోవువారలు గెలుపుబంబు మించు
శల్యభీములు మత్తకుంజరములవలెఁ, బోడిచి గొండొరు జానులఁ బిశికి ళలను.

క. వెరుకరు నెదుటికిఁ బ్రక్కల, కురు నొండొరు లాగి రాలఁగొట్టిన పగిది
ఘ్నన ఘోషముడరెఁ దలముల, ననిలసుతుం డపుడు శల్యుహ స్తయుగమునన్.

గీ. పట్టి యెగిచి నేలఁ బడ వేయు నగిరి భూ, మిసురు లచ్చెరువడి రుసుము గొనమి
నవనిపాలు రెల్ల నడఁగి వృకోదరుఁ, జుట్టుకొనిరి పలికి రిట్లు కూడి. ౩౧

తరువోజ. మేలు వీరెవ్వరో మేదినీసురుల మేటులు తెలియుంగ మేలగునుదకు
నాలమునం గృష్ణ నర్జునుకంటె నన్యుఁ డెవం డోపునారయఁ గెలువఁ
గూలనేయు నెవండు క్షోణిసు ద్రపతిఁ గుంతి రెండవకొడుకు నకితరుండు
చాలింపఁ దగు విప్రసంభృతి మూఁడి జన్నిగట్టుల నెప్పు సాఁక నేవలయు.

క. వసుదేవసుతుఁడు మారుతి, యసమపరాక్రమము గాంచి యరసి నిజపితృ
ష్వసకుఁ దనూజుల వారి, న్వెస నాఁ పెన్నృపుల ధర్మవిజితసతి యనెన్. ౩౩

క. విని కృష్ణుని ప్రియవాక్యము, చని రచ్చెరువడి నృపతులు స్వభవనములకు
న్జనె రంగము బ్రహ్మోత్తర, మెనసిరి పాంచాలి విప్రు లిట్లు నుడువుచున్.

క. రుసుకృత్తిధరులు ధరణీ, సురు లలమికొనంగ భీముసుత్రామసుతు
ల్సురనాథనందనాసహ, చరులై వచ్చిరి కులాలసదనస్థానకున్. ౩౪

— వేళకుఁ గొడుకులు రామిఁ గుంతి చింతించుట —

సీ. అంతకు రాకున్న నాత్మజు ల్గడచిపో భైక్షము సమయము వారితల్లి
బహువిధానర్థము భావించి వగఁజెందె, హతులైరొ ధృతరాష్ట్ర సుతులచేత
విజ్ఞాతులై దృఢవిద్వేషు లసురులు ఘోరకర్ములుఁ మాయఁ గూల్చిరొక్కొ
యామహాత్ముఁడు వ్యాసునాకూతమును విపరీతమయ్యెనటంచు జాతమోహ
పృథ వగచుచుండ నపరాహ్ణవేళ జలధ
రావృతుండవు రవిభాతి నవనిదేవ
పరివృతుఁడు కుంభకారభవనముఁ జొచ్చె
నర్జునుఁడు వాయుసుతుఁడు తో నరుగుదేర. ౩౬

గీ. ఆమహానుభావు లమితహర్షమ్మున, నమ్మ! భిక్ష యనిరి యాజ్ఞసేని
నింటనుండి చూడ కీ రందఱుభుజింపుఁ, డని యెఁగుంతిపిదపఁగని వధూటి. ౩౭

గీ. కృష్ణఁ గష్టము నాపలు కెట్టులో యని, ధర్మశంకిత చేకొని ద్రౌపది శుభ
బుద్ధిమతిఁ బల్కె ధర్మజుఁ బుత్త్రి నీయ, నజులభిక్షను ద్రుపదతనుజఁ దెలిపిన. ౩౮

గీ. ఏను నుచితముగాఁ గూడి యెల్లరు భుజి
యింపుఁడంటిఁ బరాకున నెట్లు నేఁడు
గాదు నాపలు కనృతము కౌరవాగ్ర్య
చెపుము ధర్మము పాంచాలిఁ జెనకదెట్లు. ౩౯

తరువోజ. అని తల్లియడిగిన; నవనిపుఁడింత, యారసియామెను హర్షముఁ జేయ
ననియె ధనంజయు, నగ్జున నీ వుపార్జించితివి, ద్రుపదాధీశపుత్త్రి
ననలుఁ బ్రజ్వలితుని నాచరింపు జల, జాక్షి పాణి గ్రహింపు మరితిమిరార్క
యన నర్జునుం డనె నవనీశ! నన్ను, నన్యాయ్యధర్మనుం డనిపింప కన్న. ౪౦

మానినీవృత్తము. కాదిది ధర్మము కౌరవనందన కావలె నాదిని గేస్తుఁడ వీ
వాధృతి మారుతి యాపయి నేను యనూహ్యత యంతట యెల్లరము
న్నీదయఁ గోరెద మేయది ధర్మము నిశ్చితముం బొనరింపుము క
న్యాదునకు న్హితమూరయ నెయ్యది యానతియి మ్మఖిలార్థనిధీ! ౪౧

క. విని యర్జునుసస్నేహవచన మెల్లరు ద్రుపదపుత్త్రి సప్రణయకటా
క్షనిరీక్షణ విశదీకృత, మనసిజపాండిత్యఁ గనిరి మన్మథునాజ్ఞన్. ౪౨

గీ. బ్రహ్మ నిర్మించెఁ బంచాలరాజసుహితఁ, గష్టదృష్టి హరాసమకాంతిరూప
ధర్మసుతుఁడు తదింగితధర్మవేది, తలఁచె ద్వైపాయనోక్త మంతయు మనీషి

క. మన కందఱ కాలపు నీ, మనుజాధిపదుహిత యనియె మాన్యుఁడు భేద
మ్మునకు భయమ్మున సోదరు,లను ధర్మజుఁ డతనిపలుకుల న్విని తమ్ముల్. ౪౪

గీ. అన్నమాట లరసి యాయర్థమె తలంప, నింపుఁ జెందుచుండఁ గృష్ణుఁ డేగు
దెంచె రాముతోడఁ గాంచె ఘనునజాత, శత్త్రుఁ జుట్టు నున్న జ్వలననిభుల.

గీ. ఎదురు సని ధర్మజాంఘ్రులఁ గెరఁగి యేచుఁ
గృష్ణుఁడ ననె బలుండు ను నిట్లు సేసె
హర్షమున వారిఁ బాండవు లాదరించి
రత్త యదుగులకును మ్రొక్కి రాయదువులు. ౪౬

గీ. అడిగి కుశలముఁ గృష్ణుఁ బాండవాత్మజాగ్ర
జుండు వాక్రుచ్చె, వాసుదేవుండ యిందు

నెఱిఁగితివి గూఢుల స్థము నెల్ల నెట్లు
లనిన నగి వసుదేవజుఁ డతనిఁ బల్కె. ౪౭

గీ. మృగమదము పెట్టెఁ బెట్టిన నెఱుఁగరాదె
కలరు నరు లెవ్వ రీపరాక్రమముసేయఁ
బాండవులుగాక మీ కగ్నిభయము తలఁగ
నెలమి దొర మంత్రియు నభీష్టహీను లైరి. ౪౮

గీ. మీ కగును మేలు గూఢము మీ రెసంగుఁ
డెరియువహ్నులపోలిక నెఱుఁగకుండు
రవని పాలురు మిమ్ము మేమరిగెద మని
సెలవుగొని చనె నవ్యయశ్రీబలుఁడును. ౪౯

క. వెనుక ధృష్టద్యుమ్నుఁడు, చని భీమార్జునులు చనెడుసమయమ్మున నె
వ్వనికిం గనరాక గులా, లనికేతనమందు దాఁగె దగ్గఱచోటన్. ౫౦

క. సంజ న్భీమార్జునయమ, లాంజనస్యమునం జరించి యన్నము భైక్షం
బాజలి ఘటించి యన్నకు, నంజలి నివేదించునదనున ద్రుపదసుతన్. ౫౧

మ. పలికె న్గుంతి యొసంగు మన్నము బలి న్భిక్షుంబు విప్రాళి క
న్యల కన్నార్తుల కున్నయన్నమున సామోభద్ర పెట్టందగు
న్బలవస్త్రాళి వృథాంగుఁ డీతనికి సాఁబా ల్సలువ్వ రే నీవు త
న్వలర నైక్యఁదగు న్నతాంగి యిడుమన్నా! యన్న మోదమ్మునన్. ౫౨

క. ఆరాజపుత్రి మే లగు, నారామసుభాషితమ్ము లాలించి విశం
కారహితమై యొసంగఁగ, నారీతి నైసవి రంద తాయన్నమ్మున్. ౫౩

గీ. పృథివిఁ బఱచెఁగుశల మాద్రిపిన్న కొమరుఁ, డత్తమిల్లిరి పఱచినిజాజినములు
దక్షిణాభిముఖంబుగ దలలు కుంతి, యెదుట వారికిఁ గాళుల నొదిఁగెకృష్ణ.

క. పన్నుండెఁ బాండవులతోఁ,డ న్నెలఁ బదోపధానిడంబునఁ గుశలం
బెన్నదు మదినే నలమట, నన్నరపుంగవులఁ గాంచ దవమానమునన్. ౫౫

సీ. ఆబిరుదులు పల్కి రందు దడమ్ముల యద్భుతకథలు, దివ్యాస్త్రములయు
రథకరిఖడ్గపరశ్వథములవార్త లవి యన్ని విని ద్రుపదాత్మజుండు
నరపతి కెఱిఁగింప నరిగెను ద్వర రాజు వగచెఁ బాండవులుగ వారివగవఁ
జాలక యడిగె ధృష్టద్యుమ్నునిమహాత్ముఁ డెం దేగె నాకన్నె నెవఁడుగొనియె

హీనకులు వైశ్య శూద్రునే నెనయదు గద
యుండె నే నెత్తినడుసుకా లోలికి దండ
పడదె ; కానెనే నృపతి యగ్రవర్ణుఁడేని
యలఁతి యెడమకా లిడఁడె నాఁతలతనూజ ! ౫౬

— దృష్టద్యుమ్నుఁడు జేతలవృత్తాంత మెఱిఁగివచ్చి తండ్రికిఁ దెలుపుట —

క. నరవృషుఁ డప్రాప్తునిచేఁ, బణీణీత న్నుతను గాంచి పరితుష్టుఁడనై
పరితాప మందకుందునె, కురువృషభులు పాండుసుతులకు స్నేమంబే. ౫౭

క. అని యి ట్లడిగిన తండ్రికి, జననాథాత్మజుఁడు ప్రశ్రై సంతోసమున
స్తనువెక్కు వెట్టి గుఱిగొ, ట్టినతరుణుఁడు విప్రసుతుఁడు శివిం జనియెణ్. ౫౮

సీ. ఆతనియుత్తరీయముకృష్ణమృగకృత్తి గైకొని వెన్నానెఁ గరిని గరిణి
వలెఁ గృష్ణ పెనుఁజెట్టుఁబట్టి రాజులఁ గొట్టినాతఁడు నతఁడు చంద్రాస్తులట్లు
వెలుఁగుచు నగరము వెలికులాలగృహంబుఁ జెందిరి కూర్చుండె శిఖిశిఖవలె
నందు వారల తల్లి యనుకొందు నట్టెరె దరిని గూర్చున్నముగ్గురు ప్రవీరు
లా యిరువురుమ్రొక్కి రామెపాదములకుఁ, గృష్ణ మ్రొక్కుమనిరి కెలననుండె
యున్నకన్నెఁ దెలిపి సన్నుతు లెచ్చిన,భిక్ష యందఱకును బెట్టెఁ గృష్ణ.

క. తినియెం దానును దర్భా,జినరత్నాస్తృతధరిత్రిఁ జెంది పరుండం
గను వారికాళ్లకడ నుం, డెను కృష్ణ సమయుపయోదనినదులు వారల్.

గీ. అజవిఁలెమాట లాడిరి ద్విజులకు, నర్యశూద్రులకును నలవడనివి
నిశ్చితంబు వారు నృపవరేణ్యులు మన, యాసపండెఁ బార్థులభయులంద్రు.

గీ. సజ్యమొనరించె విల్లు లక్ష్య మ్మ్మ్ఁదెసె, నాతఁ డన్యోన్యభాషణమట్టి దరయ
వారు గూఢవిహారులుపాండుసుతులు, నిక్కువమ్మనఁబొంగియానృపతిమాళి.

— ద్రుపదుపురోహితుఁడు వరు కులము దెలియవచ్చుట —

చ. అనిపెఁ బురోధ మిమ్ముఁ దెలియన్వలెఁ బాండుతనూజు లొదురో
యనుచుఁ బురోహితుండు గొనియాడి యనె న్ద్రుపదుఁడు లక్ష్యభే
దనుఁ గని చెందె మోద మమితమ్ము కులక్రమ మానతిండు శ
త్రునిచయమస్తమౌఁ బదవిధూతము తన్పుఁడు నన్ను మానృపుఁ. ౬౩

గీ. పాండురాజు ద్రుపదపార్థివునకుఁ బ్రియ, సఖుఁడు తత్సుతుండు సవ్యసాచి
తనకునల్లుఁడగన దలఁచుమూ దొరయన,ననుజపూజితుద్విజునసియెరాజు.

సీ. తావులు వెదచల్లు పూవు లన్నియుఁ బుచ్చి కచముల జడముడిగా నొనర్చి
కట్టిన వెలిపట్టుపుట్టంబు సడలించి కర మొప్పు ప్రాఁతచెంగావి గట్టి
చందనమృగనాభిచర్చలు వోఁజేసి మృదులనిర్మలభూతి మేన నలఁది
ధవళముక్తామయతాటంకములు వుచ్చి ప్రవిమలస్ఫటికము ల్చెవులఁ బూని
తొడవు లూడిచి రుద్రాక్షతొడవు వెట్టి, వరతపస్వినిరమ్యభావంబుతోడ
నితరు లెవ్వరుఁ దా నని యెఱుఁగకుండ, నంబుజానన యన్నగరంబు వెడలి.

వ. వేత్రవతీతీరంబున నత్యంతవిస్తారోదారం బగు కమలాకరస్కంధావారంబు దరియం జొచ్చి పేరోలగంబున సింహాసనాసీనుండును సేవాగతానేకభూవల్లభకిరీటరత్నదీపికావిరాజితపదారవిందుండును జామరగ్రాహిణీకరచామీకరచామరసంచలనచలితకుంతలుండును నైయొప్పారు నమ్మహీవల్లభు నల్లనఁ జేరం జని. ౮౯

క. అగణితవిభాసుఁ డగునా, జగతీపతిపూర్వ మానసంబును జూపుం
దగులఁగ ననంతరాజ్యం, బగుఁగాక యటంచు భూతి యల్లన నొసఁగెన్.

గీ. భూతి యిచ్చునపుడు భూపాలనందను, కరసరోరుహమునఁ గరము గదియ
నెఱకు లాడ నేసె మెఱుఁగుబాణంబులు, గొత్తబత్తురాలిఁ గుసుమశరుఁడు.

క. చెలువ యిటు పుష్పసాయక, దళితహృదయ యయ్యెఁ దనవిదగ్ధతకతనం
బులకలుఁ జెమరుం గంపము, వెలయంగ నీదయ్యె నపుడు పెంపెసలారన్.

వ. అవ్విభుం డాభూతిఁబుచ్చుకొని సముచితాసీనంగావించి యెచ్చటినుండివచ్చితని యడిగిన నది కమ్మఱ దీవించి. ౯౦

క. ఏను బహుదేశచారిణి, నీనిఖలవుఁ దెలియ నాకు నిష్టం బగుటన్
శ్రీనిధి నిను దర్శింపం, గా నరుదెంచితి ననినను గౌతుక మెసఁగన్. ౯౧

క. అనవుడు నాదరమున నా, జననాయకచంద్రుఁ డుచితసత్కారము లిం
పొనర నిడి వీడుకొల్పిన, మనసిజదందహ్యమానమానస యగుచున్. ౯౨

వ. చనుదెంచునప్పుడు దనయంతరంగంబున. ౯౩

ఉ. ఈసరసోక్తు లీమహిమ యీయవికారత యీవిలాస మీ
రాసిరి యీయుదారత ధరావరు లెవ్వరియందుఁ గల్గునే
యేసుకృతంబు చేసినమృగేక్షణ కబ్బునొ భూతలంబుపై
నీసొబగుండు నాథుఁడుగ నింపులఁ దేలెడు నిత్యధన్యతల్. ౯౪

వ. అని యభినందించి యొక్కకపటోపాయంబుఁ జింతించి హంసావళీకన్యకు నతనిమీఁద నరుచిపుట్టునట్లుగాఁ బలికి మాయోపాయంబున నివ్విభుని నేన

వరియించెద రాత్రి లగ్నం బగుట నా కభీష్టంబు సిద్ధించు నని నిశ్చయించి
యబ్బాలికపాలికిం జని యేకతంబున ని ట్లనియె. ౮౫

క. కమలాక్షి భవన్మానస, కమలాకరమిత్రుఁ డైన కమలాకరభూ
రమణుండు గాఁడు దన్నా, మమువాఁ డీతండు రాజమర్కట మరయన్. ౮౬

గీ. వికృతవేషి మఱియు వృద్ధు క్రూరాత్ముండు, పాపకర్ముఁ డధికచాపలుండు
కుఱుచ తెవులుగొంటుపటికగడ్డమువాఁడు, గదలఁ డేమి చెప్పఁ గమలవదన.

క. కడవతల గొగ్గిపండ్లును, మిడిగుడ్లులుఁ బల్లపల్లమీసంబులు దే
గడచెవులు గూనిమూఁపులు, బడఁగ బహుగు వానిఁ జెప్పఁ బనిలేదు చెలీ.

శా. చెల్లంబో నిను వీని కీఁ దలఁచె లక్ష్మీహాని కోర్వంగ లే
కుల్లం బన్నరనాథచంద్రునకు రామో కాక నీ యట్టియు
త్ఫుల్లాంభోరుహనేత్రకు న్మగఁడె యీదుర్భావుఁ డేమందునో
తల్లీ యాతనిఁ జూచి గుండె వగిలెన్ దయ్యంబొ యన్భీతిచేన్. ౮౯

క. తగుమగనికి నీనుచితము, దగుఁ దగఁ దనుమాత్రమైనఁ దగు నొసఁగంగా
మగక్రోఁతి యైనఁ దొడవగుఁ, దగునే తగుకన్య నొసఁగ ధరణీశునకున్.

క. గారా మైనతనూభవ, నూరక యాచెడుగుముదుక కొసఁగెడు నని యీ
యూరెల్లను వెతఁ బొందెడు, నీరాజున కేల బుద్ధి యిటు లయ్యెనొకో.

గీ. ఏమి చేయుదాన నెక్కడఁ జొత్తు నే, నితనిఁ బొందునిన్ను నెట్టు చూతు
ననుచు మాయజంత యశ్రులు నించిన, నమ్మి సొమ్మువోయె నళినవదన. ౯౨

వ. ఇట్లు మూర్ఛ మునింగి హంసావళి యజ్జరఠి తన్నుఁ దెలుపఁ దెలిసి యి
ట్లనియె. ౯౩

ఉ. కామిని యట్టిరూపుఁ బొడగాంచినఁ బ్రాణము విడ్తు నపు నా
కా మగఁ డేల యట్టి వికృతాకృతి కిచ్చెదు తండ్రి యేల నీ
వేమెయినైన రాత్రి నను నిచ్చటు వాపి మదీయవేషమున్
శ్రీమెయిఁ దాల్చి యాతని వరింపఁగదే యని యర్థి వేఁడినన్. ౯౪

క. తనతలఁచినట్ల యగుటకు, ననుమోదముఁ బొంది ప్రమద మానసపద్మం
బునఁ దోఁపఁగ నేటికి నిట్టు, నను వేఁడఁగ నీదుపను పొనర్చెదఁ జెలియా.

క. కూరిమిచెలికిం దానొక, పోరామికిఁ గానిబోటి బోటియె నిను నీ
వారికిఁ దప్పించి తగ, న్నీరూపముఁ దాల్చి యాతని వరింతు ధృతిన్. ౯౬

క. అనుటయును మాయ దెలియక, యనుకూలతగాఁ దలంచి హంసావళి చ
య్యనఁ దనచీరలుఁ దొడవులుఁ,దన నెలవును దాని కిచ్చి తద్దయు భీతిన్.

వ. నన్ను నెక్కడ దాఁచె దనుటయు సంధ్యాసమయానంతరంబ యంధకారం బున నయ్యుత్పలగంధిం బురంబువెలికిం గొని చని యొక్క పూఁదోఁటలోఁ పల నత్యంతవిస్తారంబై తనరు బూరువృక్షానికోటరంబున నునిచి వేగుజా మునప్పు డాకమలాకరు వచ్చించి నీపాలికిం జనుదెంచెద వెఱవకుండు మని యూఱడించె. ౯౮

సీ. ....యక్షుణాలంకృతం బైన సముదీర్ణభద్రగజంబు నెక్కి
కుంజరాందోళికాఘోటకారూఢులై ప్రాణమిత్రులు తమ్ము బలసి కొలువఁ
బాఠకనికురుంబపఠనరవంబులు గర్ణామృతంబు లై కరము మెఱయ
ముందట నెలకొన్న నందడిఁ దూలఁగించు నురువేత్రహస్తులయుఱిది చెలఁగఁ
జారుతరదీపికాసహస్రములు వెలుఁగఁ
బెండ్లిశృంగారమునఁ జాలఁ బెంపు నొంది
యఖిలకమలాకరుఁడు కమలాకరుండు
రమణ మీఱంగ విదిశాపురంబు సొచ్చె. ౯౯

వ. అయ్యవసరంబున. ౧౦౦

క. మదగజఘోటకములతోఁ, మృదుపాఠకరవము చెలఁగ మే నలరంగా
నెదురుకొనియెఁ దనయల్లుని, విదిశాపురనాయకుండు విభవం బెసఁగన్.

వ. ఇ ట్లెదురుకొని తోడ్కొని చని రైవయోగంబున హంసావళీభావంబు గలిగి కా దని యెఱుఁగరాని కమలమంజరిని మహావైభవంబున వివాహంబు గావించుటయు నాఁడ విశేషశుభదినం బగుట నశోకకళికతోడ నయ్యెం దువదనం దోడ్కొని కరదీపికాసహస్రంబులు ప్రజ్వరిల్లం గమలాకరుండు శిబిరంబున కరుగునప్పుడు కుంజరంబుమీఁద నన్నరేంద్రకుంజరు వెనుక నున్న కృతకహంసావళి తానురాజనందన నునిచివచ్చిన శాల్మలీపాదపంబుఁ గనుంగొని యుత్తరుణి తా నత్తరువు దహించునుపాయం బూహించి యొడలికి వడంకు దెచ్చుకొని పతిం గౌఁగిలించిన. ౧౦౧

క. మలఁగి కనుంగొని ధరణీ,తలవిభుఁ డిది యేమి యనినఁ దాఁ బలుకక క
న్నులుమోడ్చియుండెఁ బలుమఱుఁ, దెలుపఁగ నొకకొంతవడికిఁ దెలిసినభంగిన్

వ. కన్ను లొకించుక దెఱచి యా రెలుంగున నతనికి వినవచ్చునట్లుగా నిట్లనియె.

మ. అలభూజంబుననుండి దైత్యపతి యత్యాభీలభంగిన్ దృగం
చలముల్ నిప్పులవెల్లి గొల్ప ననుఁ దా జంకించినన్ భీతిమై

నులుకం గన్నులు మోడ్చి భ్రాంతమతి నై యున్నంత నామ్రోల ను
జ్జ్వలవిప్రాకృతిఁ దోఁచి యి ట్లనియె వాత్సల్యంబు దీపింపఁగన్. ౧౦౫

ఉ. ఇక్షుజ మగ్నిదేవునకు నిప్పుడ యాహుతిచేయఁ ద్రుంగు నీ
ర్చక్షైసఁ బ్రుంపకున్న విది రాసుతుతో మననీను నిన్ను నీ
వెక్కసుభీతి మైఁ గలఁగ నేటికి నీపతితోడ నింతయున్
స్ఫుక్కక చెప్పు మం చరిగె సోఁకును బాయఁ దొడంగె నంతటన్. ౧౦౬

క. నావుడు నే నవ్విధమును, వేవే చేయింతు నీవు వెఱవకు మని దం
తావళము నిలుపఁబంచి మ, హీంద్రభుఁ డయ్యెంతి మ్రోల నిడుకొని కడకన్.

క. భటకోటిఁ జూచి మీ రీ, విటపిని దహియింపుఁ డనిన వెసఁ గాష్ఠము లో
త్కట మొదల నొంటి యుంచు, త్కటముగ నలుదెసల నగ్గి దరికొల్పి రొగిన్.

సీ. అంతకముంద యత్యుగ్రకోటరంబున నురగభయంబుచే నుండ నోడి
హంసావళి తొలంగి యక్కోఁట యం [illegible] నాక సోదరింటిలోన నుండి
యమ్మహీజము గాల నడరు పెన్మంటలఁ బగలింటిగతి దీప్తి పరఁగుటయును
బహుశతకరదీపపంక్తులు వెలుఁగొంద భద్రగజంబుపైఁ బ్రజ్వరిల్లఁ
గమలమంజరి మ్రోల డగ్గఱి వసింప, నతిమనోహరమూర్తిఁ జెంపందియున్న
చెలువుఁ గమలాకరునిఁ గన్నులలరఁ జూచి, యచ్చెరువు రాఁగ శోకములాత్మఁ దనర.

క. రాచిలుక మున్ను వ్రాసిన, యాచిత్రము గజము మీఁది కరుదెంచిన య
ట్లే చూపులపండువ యగు, నాచెలువుని చెలువ మాత్మ నలరింపంగన్.

శా. ఈరా జాశుకరాజు చెప్పినతఁడౌ నీచెల్వు చెల్వంబుఁ గ
న్నారం గన్గొని కామబారిఁ బడి మాయ ల్వన్ని నన్నాపి నే
ర్పారంగా వరియించె నన్నిఁక నీ నాహారంబు గావించెఁ బెం
పార న్నాకొఱకై కుజంబు నిటు సేయం బంచెఁ బాపాత్ముఁ డై. ౧౧౧

సీ. ఈవరు మదిఁగోరి యిచటి కేతెంచిన నెదలోన ననుమాన మేల పుట్టె
వరుని యున్నెడకు జవ్వనిఁ బంపఁ దగ దన కేల పంపితి దీని నితనికడకు
నితని నిందించిన నిట్టివాఁడు నృపాలుఁడే యనుబుద్ధి నా కేల పుట్టె
హీనభావునకు నన్నీఁడని యెఱిఁగియు నాతండ్రి మది నేల నమ్మనైతి
నిట్టిపాతకిఁ జెలిఁ జేసినట్టి బ్రహ్మ
యిన్నివిధములఁ దెలియంగ నేలయిచ్చు
నిన్నియును నేల యతఁడు ప్రాణేశ్వరుఁడుగ
నోము నే నోమఁగాక తొల్బామునందు. ౧౧౨

సప్తమాశ్వాసము.

క. ఈయింతి తలఁచినట్లుగ, నీయగ్నిం గాలనైతి నీభూజముతోఁ
గాయజువహ్నుల నిచ్చలు, నేయనువునఁ గాలుదాన నింకిటవిధియా. ౧౧౩
వ. అనుచుఁ గన్నీరు వెల్లిగొన నన్నీరజనయన బహుప్రకారంబులం బలవించుచుండె నంత నమ్మహామహీరుహంబు హుతాశనుని కశనంబు చేసినదాన సంతుష్టహృదయ యైన యయ్యింతితో శిబిరంబున కరిగియున్నంత. ౧౧౪
క. కమలాకరుమై దైవకృ, తమునం బ్రబలజ్వరంబు దనుకొందుటఁ గృ
త్రిమహంసావళి తనచి, త్తమునం జింతింపఁ దొడఁగెఁ దద్దయు భీతిన్ ౧౧౫
గీ. శిరమునందుహంసావళి కరముపెట్ట,జ్వర మతిత్వరగతి మాను జనుల కనుచు
విన్నవాఁడిప్డునన్నునివ్విధముచేయఁ,బనిచిబొంకైననను మానవడువిభుండు.
క. నాచెలి యశోకకలికయు, నాచేసినచేఁత తెలుఁగు నరపతి యడుగన్
వే చెప్పనేని నక్కట, యేచంద మొనర్చుదాన నేనిటమీఁదన్. ౧౧౭
వ. అని చింతించి యనంతరంబ యొక్కతెఱఁగు గాంచి శూన్యలింగంబున భాగరక్తాభిషేకంబును దన్మాంసపూజనంబును నరబలియు నొనర్చిన జ్వరశాంతి యగునంట మున్నొకజోగిశిచే వింటి నని యశోకకళికతో నరబలిప్రకారంబు చెప్పక తక్కినవిధంబు చెప్పి శివలింగస్థానంబునకుం దోకొని చని యేమఱించి వధియించి యీయాపద నిర్వహించెద నని నిశ్చయించి యప్పొలంతితోడం జెప్పవలయువార్తలు చెప్పి ప్రతీహారపాలాధ్యక్షుం డగు వృద్ధు రావించి. ౧౧౮
సీ. వసుమతీశ్వరునకు జ్వరము మానంగ రహోవిధికృత్యముల్ సలుపవలయు
నర్ధరాత్రమునప్పుడాఁకువా రెవ్వరు వెడలివచ్చిన నడ్డపడకుఁ డనుచుఁ
జెప్పి పోవఁగఁబంచి చెలియును దానును భాగపూజాద్రవ్యచయముగొనుచు
నసిహస్త యై శూన్యహరగృహంబున కేగి యజస్రక్తమజ్జనం బాచరించి
యయ్యతివ శంభుపూజసేయంగఁబంచి,తత్పరతఁబూజ మొనరించుదానిఁ జేరి
తద్గళము వ్రేయుటయు హేతిధారదప్పి, దైవవశమున నష్టంబు దాఁకుటయును.
వ. అశోకకళికయు బెగ్గిలి యగ్గలంపు హాహారవంబు లెసంగ గుడివెడలి పఱవం దొడంగిన. ౧౨౦
క. తలయును జీరయు వీడఁగ, బలుబూతము పోలె వెంటఁ బడి చనుదేరం
దలఁకుచు నశోకకళికయు, నెలుఁ గెత్తి విషాద మడర ని ట్లనిపలికెన్. ౧౨౧
గీ. పాడుగుడిలోనిభూతము గూడముట్టి, వెన్నడింపఁగఁ దొడఁగె నోయన్నలార
కంటిరేయని మొఱపెట్టఁగాఁదొడంగ, నయ్యెలుఁగు విని తలవరు లడ్డగించి.

వ. వస్త్రాపవరణయు నాలంబకేశభారయు నాభీలకరవాలహస్త యు నైదాని వెంటం బఱతేర వారలు గనుంగొని భూతం బనుచుం బొడివి పలుతునియ లు గావించిన. ౧౨౩

గీ. అయ్యశోకకళిక యాత్మనిర్ముక్తయై, యంతిపురము సొచ్చి నంతలోన
శంభుపూజకతన జ్వరముక్తుఁడై యున్న, మనుజవిభునిఁ జేరి వినత యగుచు.

వ. కమలమంజరి చేసిన కపటకృత్యం బెఱింగించిన నరసి వెఱఁగుపడి హంసా వళివలని బలవంతం బైన వలవంత నొందుచు నాక్షణంబున మంత్రుల రా వించిన నందఱుం జింతాక్రాంతు లై యున్నసమయంబున భీమభటుండు జ్యోతిశ్శాస్త్రపారగుం డైన వసంతకు నాలోకించి ప్రశ్నం బడిగిన. ౧౨౪

గీ. అనలనిహతిఁ బడదు హంసావళీకన్య, సేమమున నరేంద్రుఁ జేరు ననిన
మదిఁ దలంకు మాలి మాళవాధిపునకు, వార్తఁ జెప్పఁదగినవారిఁ బనిచి.

వ. భీమభటుండు దిగ్గన లేచి మననేర్చువిధంబున మాళవేంద్రకన్య నరయిం తము రం డని చెలులం దోడుకొని యత్యంతసంభ్రమంబునం జని. ౧౨౫

మ. సరసానందనసత్కళాగమహరిత్కూలంకషకందార భా
స్వరనానారసభావనిర్మథన భోజక్ష్మాప విద్యానిరం
తరగోష్ఠీజగదేకమల్ల బహుశాస్త్రగ్రంథసిద్ధాంతవి
స్తరవిజ్ఞానకవిత్వతత్త్వకలనా సర్వజ్ఞసోమేశ్వరా. ౧౨౬

క. వీణావాదనచలదలి, వేణీవేణీప్రసూనవిహాసగ్ధుప
శ్రేణీగానాకర్ణన, ఘూర్ణీకృతనేత్ర హారితగోత్రపవిత్రా. ౧౨౭

లయగ్రాహి.

చంద్రరుచిరాననమహేంద్రబహుభోగభుజగేంద్ర మృదుభాషణదినేంద్రసమతే జాసాంద్రశుభలక్షణధనేంద్రధన నైభవమృగేంద్రపటువిక్రమగిరీంద్రనిభధైర్యా మంద్రజయఘోషణఖగేంద్రజవవాహన శిబీంద్రఘనదానమనుజేంద్రహితకృ త్యా,రుంద్రమతిజృంభణరతీంద్రలలితాంగకగజేంద్రబలబంధురకవీంద్రనుతకీర్తి

గద్యము—ఇది శ్రీమద్వెన్నలకంటి సూరనామాత్యపుత్త్ర హారితసగోత్ర పవి త్త్ర సుకవిజన మైత్రీవిధేయ అన్నయనామధేయప్రణీతంబైన షోడశకుమార చరిత్రంబునందు సప్తమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

షోడశకుమారచరిత్రము.

— అష్టమాశ్వాసము —

క. శ్రీభాసమాననానా, వైభవ జయలాభ ... ...ననితాంత
స్వాభా ...తసౌరభ, శోభితపాండిత్య యన్నసూరామాత్యా. ౧

వ... ... ...మంబులు గడపి విరహతాపోపశమనార్థంబు మహీతలనాథుండు శీతలచ్ఛాయ నొక్కరుండును నాసీనుం డై యుండి యశోకకలిక నచ్చటికిం బిలువంబంచి సమీపంబున నునిచికొని హంసావళి యేమయ్యె... ౨

క. భూనాథ కమలమంజరి, తో నాఁడటు నేను నరిగి తుదముట్టంగా
మానుగ నవ్విధ మంతయు, నే నెఱుఁగుదు విన్నవింతు నేర్పడ నేకున్. 3

వ. సకలలోకాభిరామం బగునారామారత్నం బొక్కనాఁడు స్వర్ణనాగారంబున కరిగి తదీయమణికుడ్యభాగంబునందు- ౪

చ. నరవరముఖ్య నీదయిన నవ్యమనోహరమైనరూపు చి
త్తరువున వ్రాసి యున్నఁ గని తద్దయు వేడ్కలు నివ్వటిల్లఁగా
నరులున జెప్పవెట్టక చలాకృతిగుం... ... ...నేపుదానుజి
త్తరువునఁబోలె నుండి వనితామణి రాగపయోధిమగ్న యై. ౫

వ. అప్పుడు— ౬

సీ. సుదతి యారూపంబు చూచినయట్లైన లీలమై జెప్పలు వ్రాలనైచు
భామ యారూపంబు పలికినయట్లైన వేడుక మాటలు వినఁగఁగోరు
నింతి యారూపు దన్నేలయించినట్లైన నర్థిఁ జేరఁగఁ జన నప్పళించుఁ
గాంత యారూపంబు గదిసినయట్లైన నాలింగనముసేయ నాససేయు
నివ్విధమునఁ జిత్తమెంతయుఁ దగిలినఁ, దన్ను మఱచియుండె ధవళనయన
లలితచిత్రమగుటఁ దెలిసియుఁ దెలియక, మరుఁడుదన్ను మిగులమరులుకొలుప.

వ. ఇట్లత్యంతసుందరం బగు నచ్చిత్రరూపంబుఁ జూచి యుచ్చట నీరూపం బెవ్వరు వ్రాసి రని యడిగిన సకలవిద్యావిశారదత్వంబు... ... ... ౭

చ ... ...
నొప్పెసలారరక్తచం
దనమున వ్రాసి యింతి మఱునాఁడు ప్రమోదము నివ్వటిల్లఁగన్. ౯

క. చిలుకఁ బిలిపించి రసవ, త్ఫలములు పసదనము నిచ్చి తథ్యసువర్ణో
జ్జ్వలచేల మొసఁగి సద్గుణ, కలితా పురుషార్థనిధివి గమ్మని పలికెన్. ౧౦

క. ఆర్యానుతిపాత్ర మగున, య్యార్యఁ జదివిచూచిమెచ్చి యాశుకమును రూ
పార్య వగునీకు శిక్షించం, బ్రార్యమనయవసము నన్మహాత్మునిఁ దెత్తున్. ౧౧

వ. అని పలికి సముచితప్రకారంబున వీడుకొని రాజశుకంబు చనుటయు నది యవశ్యంబు నిన్నుఁ దెచ్చు ననునాస నూఱడి యనేకదివసంబు లెదురుచూచి రాకతడసిన నొక్కనాఁ డమ్మంజువాణి కమలమంజరి దెసఁ గనుంగొని.

క. ఆచిత్రాకృతి పతి దృ, గ్గోచరుఁ డగుటయును గలదొకో యొకనాఁ డా
రాచూలిని నిట్లన వల, రాచయురులఁ బెట్టునొక్కొ రాచిలుక చెలీ. ౧౩

క. మెచ్చునొకొ యార్య యిచ్చకు, వచ్చునొకో రాజశుకము వాక్యములతనిం
దెచ్చునొకొ చిలుక యెంతకుఁ, దెచ్చునొకో మరుఁడు నన్నుఁ బతిఁ దేకున్నన్.

వ. అనినఁ గమలమంజరి యిట్లనియె. ౧౫

క. నీచెలువము రసికాగ్రణి, యాచిలుక నుతింప మిగులనరయకయుండన్
నీచిత్తమువాఁడే పతి, యోచెలి యిటు లేల చింతనొందఁగ నీకున్. ౧౬

వ. అనిన నమ్మాటకు నెమ్మనమున నమ్మిక జనింపకున్న నచ్చెలువ నెచ్చెలి నాలోకించి. ౧౭

ఉ. ఓజలజాక్షి నీవు నను నూఱడఁ బల్కెదు గాక వచ్చునే
రాజశుకంబు, పేడ్వడలి రమ్మనిన న్నను మేల, యమ్మహా
రాజున కిచ్చ గూర్చి యిటు రా మనమెక్కడ నాతఁడెక్కడే
యోజఘటించుఁగార్యము శుకోక్తుల నిట్టడియాస వెట్టనో. ౧౮

క. అని పలుమఱుఁ దలపోయఁగ, దినదినమున కంగజుండు ధృతిదూలింపన్
మనమునఁ గలఁగుచుఁ దేఱుచు,ఘనపరితాపంబుచేతఁ గ్రాఁగఁ దొడంగెన్.

మ. ప్రిదిలెం జేతులకంకణంబులు సఖీబృందంబుపై మచ్చికల్
వదలె న్మత్తమధుప్రతారవముల న్వాసంతికావహ్నిచే
వదలెన్ ధైర్యము చిత్తసంభవశరవ్యంబై మనోజ్ఞంబు గ్ర
క్కదలెన్ మైఁ బరితాపవహ్ని పొదలెం గంజాతపత్రాక్షికిన్. ౨౦

వ. అవ్విధంబు గనుంగొని కమలమంజరి చిత్తంబునఁ జలింప నెచ్చెలి నవలోకించి. ౨౧

గీ. చిలుకవెంటన వలరాచచిచ్చు దగిలి, యకట పన్నీరు చల్లిన నాఱిపోదు
పుష్పధూళి పైఁబోసినఁబొనుఁగుపడదు,కొమ్మ నేక్రియ నోముదు నమ్మలార.

గీ. ఇందులోన నెవ్వారికి నెఱుక లేద,యకట పూఁబాన్పు చేసెదమనుచుఁదెచ్చి
భావసంభవునమ్ములపాన్పుమీఁద, ముదితఁ బెట్టినవారలు మోసపోయి.

ద్రుతప్రకృతిమీఁదను గూడ, తే=ఆపరుషములు, సరళ స్థిరసన్ని=సరళ స్థిరములే నై యుండును. అంబనుగాలిచెద, శుభముచుబడసెదో.

గసడదవా స్స్యుః ప్రథమాంమాత్రా దాత్మాస్వదో ర్వినైవైతే
నవికృతిశబ్దా త్పరత స్సాంస్కృతికానాం భవన్ని గసడదవాః. ౨

ఇది రెండు సూత్రములు. ఆత్మా స్వదోః=ఆత్మ, అస్మచ్ఛబ్దములు, వినైవ=వినాగాను, ప్రథమామాత్రాత్=ప్రథమావిభక్తిమీఁద నున్న, ఏతే ఏవ=ఈ పరుషములే, గసడదవాః స్యుః=గసడదవ లగును. సిరిగలవాఁడు, దిక్కుగలవాఁడు, దానముసేయును, ధీరుఁడు డొక్కులఁబోవును, (ఇల్లు దామరతం పర) నిజమువల్కును. ప్రథమామాత్రాత్ అన్నాఁడు గనుక ప్రథమాసమాసముమీఁదను వచ్చును. అప్పుడు గనిపించె, ఇప్పుడు దానచ్చె- ఆత్మాస్వదర్థములకు లేవు. తాఁజెప్పె, నేఁజదివితి. వికృతిశబ్దాత్=తెలుఁగుమాటకంటె, పరతః=పరమైయుండెడి, సాంస్కృతికానాం=సంస్కృతశబ్దములకు, గసడదవాః=గసడదవలు, న=లేవు. దొర కరుణించె, సిరి చంచలము, మాయయ్యటంకాయుధుఁడు, మీవేల్పు తోయాధిపతి, వీఁడు పావనుఁడు.

లు గ్వా ద్రుతప్రకృతికా త్పరత స్సరళే స్థిరే చ నస్య స్యాత్
అలుకి చ సంశ్లేష స్స్యా ద్విత్వం ప్రవదన్తి తం క్వచి త్కేచిత్. ౩

ఇది మూఁడు సూత్రములు. ద్రుతప్రకృతికాత్=ద్రుతప్రకృతిమీఁదను, పరతః=పరమైన, సరళే=గజడదబ లయినను, స్థిరే=యాద్యక్షరము లయినను నుండినమొదల, నస్య=నకారమునకు, లుక్ వా స్యాత్=లోపము వికల్పమున వచ్చును. కొలుతుగ్ గదాధరు, కొలుతు గదాధరు. పల్కెదుగ్ సత్యము, పల్కెదు సత్యము-ఇత్యాది. అలుకి=లోపము లేనప్పుడు, సంశ్లేషశ్చ=పైయక్షరముతో సంయోగమును, స్యాత్=అవును. చకార ప్రయోగమువలన, స్వభావమున నున్నను నుండు ననుట. విడుతుగ్ దురితము, విడుతును దురితము. తం=ఆనకారము ను, క్వచిత్=సరళస్థిరములు పరమైనప్పుడు కొన్నిచోటుల, కేచిత్=కొందఱు పెద్దలు, ద్విత్వం ప్రవదన్తి=ద్విత్వముగాఁ జెప్పుదురు. *మెచ్చెం మాధవుఁడు, నాకుం జనకుఁడు. ఈమతము కేచిత్పక్షము గనుక ప్రయోగమూలము.

---

* మెచ్చెమ్మాధవుఁడు, మెచెన్మాధవుఁడు,

సర్వ త్రాజ్వ త్కార్యం జ్ఞేయం యస్య ద్రుత ప్రకృతి కేభ్యః
లుకస్సంశ్లేషో నా చి ద్రుతస్య సర్వ త్ర లు క్సమాసేషు. ౯

ఇది మూఁడుసూత్రములు. ద్రుత ప్రకృతి కేభ్యః=ద్రుత ప్రకృతుల మీఁద నుండెను, యస్య=యకారమునకు, సర్వ త్ర=అంతటను, అజ్వత్=అచ్చునకు వలెను, కార్యం=వచ్చెడికార్యము, జ్ఞేయం= తెలియఁదగినది. లుకస్సంశ్లేషములు లేవనుట. కలిగె నెన్మో, సిరికి నెద కలిగె న్యెన్మో యనుసంశ్లేషము గాని కలిగె యెన్మో యనులోపము గాని లే దాయెను. ఆద్యక్ష యకారము గనుక యెత్వము వచ్చినది. ఓయీ యెత్వము రాఁ జెప్ప నేల, అజ్వత్కార్యము వచ్చు నన నేల? ఆదియందు యకారము లేదు, అచ్చే కాని యనినఁ జాలదా యంటేఁ, జాలదు. ప్రయోజనాంతరము* లేకున్నను నుచ్చారణవిరోధ మగుచున్నది, గనుక, యకార మెకారము గానేరదు. లుకస్సంశ్లేషో=నకారలోపమును, దత్సంశ్లేషమును, అచి=అచ్చు పర మైనపుడు, న=లేవు. భజియింతు నంబను, త్యజియింతు నఘములు. ద్రుతస్య=ద్రుతమునకు, సమాసేషు=సమాసములయందు, సర్వ త్ర=అంతటను, లుక్=లోప మగును. విరికల్వ† తెల్లదమ్మి.

ను మ్చోతః పరుషాణాం గసడదవా స్స్యుః పదాద్ద్వన్ద్వే
సామానాధికరణ్యే ష్వాదన్తానాం టుగాగమో౽చి స్యాత్. ౧౦

ఇది మూఁడుసూత్రములు. నుమ్ చ ఉతః-ఉతః=ఉకారమునకు, నుమ్=సమాసమందు నుమ్ అనునది వచ్చును. శబ్దసూత్రప్రాప్తిని ఉకారమకారములు లోప మగును. అలరుఁ జొంపము, చిగురుఁగైదువు. పదాత్=శబ్దముమీఁద నుండెడి, పరుషాణాం=కచటతపలకు, ద్వన్ద్వే=ద్వన్ద్వ సమాసమందు, గసడదవాః=గసడదవలు, స్యుః=అవును. అరిగోరులు, కాలుసేతులు, తల్లిదండ్రులు, ఊరువల్లెలు. సామానాధికరణ్యేషు=కర్మధారయసమాసములయందు, అచి=అచ్చు పరమై యుండిన, ఉదన్తానాం=ఉకారాన్తపదములకు, టుగాగమః=టుక్ అనునాగమము, స్యాత్=అగును. "శత్రువ దాదేశః, మిత్రవ దాగమః" అను న్యాయమున నుండెడివి యాదేశాగమములు. టుక్కులో, ఉకారకకారములు శబ్దసూత్రప్రాప్తిని లోప మైన నంత్యమందుఁ బొల్లుటకారము నిల్చును. అలరుటాకులు, కఱకుటమ్ములు, గిలుకుటందెలు, ఇత్యాది.

---

*ప్రయోజనోత్తరము పా. †సోమముచందురుఁడుఁ-మూ.

దారార్థేత ఉదపి రో మోస్తు విభక్త్యేకవచనకే పుంపూ
ప్రథమలు గపి ద్విను ల్వో రిచ్చ విభక్త్యన్తిమస్య జే రలిచ. ౧౧

ఇది యైదు సూత్రములు. దారార్థే=పత్నీవాచక పదము పరమయిన, అతః=అకారాంతపదముల యొక్క యకారమునకు, ఉత్=ఉకారమును వచ్చును, అపి రః=దానిమీఁద రవర్ణమును వచ్చును. సామానాధికరణ్యమె యను వర్తించునది. ధీరురాలు, శూరురాలు. విభక్త్యేకవచనకే=ప్రథమైకవచనమందలి, మోః=ముకారమునకు, పుంపూ=పు అనునది యు, బిందుపూర్వకమైన *ంపు అనునదియు నగును. సరసపుఁబలుకులు, సరసంపుఁబలుకులు. ద్వినుల్వోః-ద్వి=ద్విత్వముగల, నుల్వోః=ను, లు, అనువానికి, ప్రథమలు గపి=ద్విత్వముల లో మొదటిదానికి లోపము నగును. కనుదమ్మి, ములుగంప. విభక్త్యన్తిమస్య=విభక్తులయొక్క తుది అకారమునకు, ఇచ్చ=ఇకారమును నచ్చును. నీచేతిప్రోపు, నాతోడివారు, తనవలనిబిరుము. జేః=సప్తమికి, అలిచ=అలి యనునాగమము ను వచ్చును. నీయందలికరుణ.

ఔపవిభక్తికసంజ్ఞావర్ణా ష్టింట్యాదయో భవన్తిహ
రుల్వాదే ర్నామ్నాం స్యు స్తేహి విభక్తౌ సమాసే చ. ౧౨

ఇది యేకసూత్రము. ఇహ=ఈతెనుఁగు వ్యాకరణమందు, ఔపవిభక్తిక సంజ్ఞాః=ఔపవిభక్తికము లను పేరుగల, వర్ణాః=వర్ణములు, టింట్యాదయః=టి, ంటి మొదలైనవి. భవన్తి=అగుచున్నవి. ఆదిశబ్దముచేత- తి, ౯, మొదలైన వానికి గ్రహణము. తే=అవి, నామ్నాం=శబ్దములయొక్క, రు ల్వాదేః=రు,లు, ఇత్యాదులకు, విభక్తౌ=విభక్తిపరమైనపుడును, సమాసేచ=సమాసమందును, స్యుః=అవును. కొన్నిచోట్ల సమాసవిభక్తుల రెంటియందును గూడ వచ్చును. ఏటికి, విభక్తి; ఏటికాల్వ, సమాసము. వింటిచేత, వింటినారి. త్రాడునందు, విభక్తియందు లేదు; త్రాటిచెట్టు, సమాసమునకుఁ గలదు. ఈలాగే తెలియునది. కూటికుండ, అంబటినీళ్ళు, నేతిముంత, మిర్తిచేను, కర్తిమొన. కంటికి, గొడ్డంటి చిప్ప, పామునకు, పాఁపతేఁడు, వేమునకు, వేఁపచెట్టు, ఇత్యాది. ఔపవిభక్తికములు బహుప్రకారములు. విభక్తిసమాసములయందు యథాయోగ్యముగాఁ దెలియునది. రుల్వాదులకే కొన్నింటికి రావు. పైరుజొంపము, కల్లుకుండ, ఎన్నుగంట-ఇత్యాది. ఔపవిభక్తికవర్ణములు గలవెల్ల నౌపవిభక్తికములు.

---

* బిందుయుక్తమైన-

వా త్త్వాస్తదో ర్ద్రుతస్య స్యా ల్లు గ్వాక్యా న్తగతపదానాంచ
నలడాదే రన్తరుత శ్చాన్యేషాం చ ప్రయోగమహితానామ్. ౧౩

ఇది నాలుగు సూత్రములు. ఆత్త్వా న్తదోః=ఆత్త్వా న్త శబ్దములయొక్క, ద్రుతస్య=నకారమునకు, లుక్=లోపము, వా స్యాత్=వికల్పమున వచ్చును. తాఘనుఁడు, తానుఘనుఁడు. నేవింటి, నేనువింటి. వాక్యా న్తగతపదానాం చ- వాక్య=సీసపద్యాదుల చరణములు వాక్యములు, వానియొక్క, అ న్తగతపదానాంచ=అంత్యశబ్దములయొక్క నకారమునకును లోపము గలదు. అలరె నెత్తావి కేళీవనా గ్రసీమ (నగా గ్రసీమ)- నలడాదేః=న ల డ మొదలైన వర్ణములయొక్క, అ న్తః=నడిమి, ఉతః=ఉకారమునకు, లోపమౌను. కిన్క, చిల్క, గాడ్పు. ఆది శబ్దముచేత రేఫాదులకు నౌను. కార్ప్రెతు, గోర్పులి. ప్రయోగమహితానాం= ప్రయోగపూజ్యములైన, అన్యేషాం=మఱికొన్నింటికిని, ఉకారలోప మగును. నలడాదుల మఱికొన్నియచ్చులకు ననుట- మాన్చి, కల్చి, ఈడ్చి, కప్రము, అబ్రము. ప్రయోగమహితము లన్నందుచేత నుత్వములకును బ్రయోగసిద్ధమై ననే కాని లే దనుట. ఏనుఁగు, అడుఁగు.

శా. క్లీంకారాక్షరరూపిణీ నతజనక్లేశౌఘపంకావళీ
పంకేజాతసుహృద్ఘనాతపసదృక్పాదాబ్జ శశ్వన్నిరా
తంకాతూర్జిత భోగమోక్షజనకోదంచన్మహామాయకా
హ్రీంకారాక్షర హేమసౌధచర బ్రహ్మేంద్రాది దేవార్చితా.

గద్యము. ఇది శ్రీసకలభాషావాగనుశాసన నన్నయభట్టవిరచితాంధ్రశబ్దచింతామణియందు సకలకవితాస్వతంత్రభట్టారక యెలకూచి బాలసరస్వతి కవి మహోపాధ్యాయ ప్రణీతంబైన యాంధ్రశబ్దచింతామణిటీకా గ్రంథమునందు ద్వితీయము సంధిపరిచ్ఛేదము.

అజన్తపరిచ్ఛేదము.

డుమువులవః ప్రథమా స్యా త్కూర్చిలనునయో భవేద్ద్వితీయా తు
తో చేతతోడచేచ తృతీయాయాః కొఱకు కై *చతుర్థ్యాః స్తః. ౧
పట్టివలనకంటె ఇతి పఞ్చ మ్యథ లోపలకికుయొక్కాః షష్ఠీ
అందిఁనునాస్తు సప్త మ్యోయీ త్యామన్త్రణం చ వికృతౌ స్యాత్. ౨

ఈసూర్యాయుగళ మేకసూత్రము. కొందఱనిది దందురు. డుమువులవః=డు, ము, వు, లు, అనునవి, ప్రథమా=ప్రథమావిభక్తి, స్యాత్=అగును. కూర్చిలనునయః=కూర్చి, ల, ను, ని, అనునవి, ద్వితీయాతు=ద్వితీయావిభక్తికి, భవేత్=అగును. తో చేత తోడ చే చ=తో, చేత, తోడ, చే, అనునవి, తృతీయాయాః=తృతీయావిభక్తికి, స్యాత్=అగును. కొఱకు కై=కొఱకు, కై, అనునవి, చతుర్థ్యాః=చతుర్థీవిభక్తికి, స్తః=అగును. పట్టివలనకంటె ఇతి=పట్టి, వలన, కంటె, అనునవి, పఞ్చమీ=పంచమీవిభక్తి, అథ=ఆవెనుక, లోపలకికుయొక్కాః=లోపల, కి, కు, యొక్క, అనునవి, షష్ఠీ=షష్ఠీవిభక్తి. అందిఁనునాః=అందు, ఇంను, న, అనునవి, సప్తమీతు=సప్తమీవిభక్తి. వికృతౌ=తెనుఁగునందు, ఓయి ఇతి=ఓయి యనునది, ఆమన్త్రణం=సంబుద్ధి-స్యాత్=అగును.

క. డులుమువులు ప్రథమ. నినుకూ, ర్చిలలు ద్వితీయ-మఱి తోడ చేచేతపదం
బులుదాఁదృతీయ-కైకొఱ,కులుదలఁపఁజతుర్థియునునగును దెనుఁగునకున్.
గీ. పట్టివలనకంటెయనఁగఁబంచమీవి,భక్తి-యగుఁ గికుయొక్కలోపలలుషష్ఠి
జగతిలోనిందునందునసప్తమియగు,నోయియనఁగసంబుద్ధియాంధ్రోక్తులందు.

స్త్రీపశుజడా న్వినా న్యే మహదాఖ్యా స్తద్విశేషణా శ్చాపి
మహతోఽత ఉద్విభక్తౌ మహతస్సో ర్డు జనితో భవే త్పుంసి. 3

ఇది మూఁడుసూత్రములు. స్త్రీ పశు జడా౯ వినా=స్త్రీవాచకములు, పశువాచకములు, జడవాచకములును వినాగాను, అన్యే=తక్కినవియు, తద్విశేషణాశ్చాపి=వాని విశేషణములును, మహదాఖ్యాః=మహత్తు లనుసంజ్ఞగలవి. మహతః=మహత్సంజ్ఞగలదానికి, విభక్తౌ=విభక్తి పరమైనపుడు, అతః=అకారాంతమునకు, ఉత్=ఉకారమును వచ్చును. అనితః=ఇకారాంతవ్యతిరిక్తమైన, మహతః=మహత్తుయొక్క, సోః=ప్రథమైకవచనమునకు, పుంసి=పుంలింగమందు,

*కొందఱు కై అని, కొందఱు కయి అని పాడిరి.

డుజ్=డుజ్ అనునాదేశము, భవేత్=అగును. సు, ఔ, అమ్ మొదలైనవి శబ్ద శాస్త్రవ్యవహారమునఁ బ్రథమా ద్వితీయాది విభక్తులకు సంజ్ఞలుగాఁ జెప్పఁచున్నాఁడు, గాని, యిందు లేవు. అది యెట్లంటేని- అర్థవదధాతు రప్రత్యయః ప్రాతిపదికం-ధాతుప్రత్యయవర్జ్య మర్థవచ్ఛబ్దరూపం ప్రాతిపదిక సంజ్ఞం స్యాత్; ధాతుప్రత్యయవర్జ్యము, అర్థవచ్ఛబ్దరూపము, ప్రాతిపదిక సంజ్ఞగలది యగును. భూసత్తాయామ్, డుకృఞ్ కరణే, మొదలైన ధాతువులును, తక్, తఞ్, మొదలైన ప్రత్యయములును గాక, అర్థవంతము లైన శబ్దరూపము లెల్లను బ్రాతిపదికము లనఁబడును. జ్యాప్ప్రాతిపదికాత్-జ్యంతాదాబంతాత్ ప్రాతిపదికాచ్చ పరతః స్వాదిప్రత్యయాః స్యుః- పార్వతీ, గౌరీ మొదలైన జీప్రత్యయాంతములమీఁదను, చండికా, అంబికా మొదలైన ఆప్ప్రత్యయాంతములమీఁదను, రామ, కృష్ణ, మొదలయిన ప్రాతిపదికలమీఁదను, సు మొదలయిన యేడు విభక్తుల ప్రత్యయములును వచ్చును. అవి యెవంటేని- స్వౌజసమౌట్ ఛష్టాభ్యామ్భిస్ జేభ్యామ్భ్యస్ జసిభ్యామ్భ్యస్ జసోసామ్ జ్యోస్సుప్.

ఏకవచనము.	ద్వివచనము.	బహువచనము.	విభక్తి.
సు	ఔ	జస్	ఇది ప్రథమావిభక్తి.
అమ్	ఔట్	శస్	ఇది ద్వితీయావిభక్తి.
టా	భ్యామ్	భిస్	ఇది తృతీయావిభక్తి.
ఙే	భ్యామ్	భ్యస్	ఇది చతుర్థీవిభక్తి.
ఙసి	భ్యామ్	భ్యస్	ఇది పంచమీవిభక్తి.
ఙస్	ఓస్	ఆమ్	ఇది షష్ఠీవిభక్తి.
ఙి	ఓస్	సుప్	ఇది సప్తమీవిభక్తి.

ఈయేడింటికిని నేకవచన బహువచన ద్వివచనము లైన యీమూఁడేసిప్రత్యయములును నైన వని తెలియునది. ఇందులోఁ దెనుఁగునకు ద్వివచనము లేదు గనుక మొదలిది యేకవచనమును, మూఁడవది బహువచనము నని తెలిసికొనఁ దగినది. విభక్తులకు మేము చెప్పిన కందగీతులలోని సంకేతములు తెలిసికొనునది. ఇందుకు శబ్దనిష్పత్తి చేసికొనులక్షణము. మొదట రామశబ్దము చెప్పెదము:-

సంస్కృతము, ఆద్యప్రకృతి గనుక తన్న్యాయముననే ప్రాతిపదికసంజ్ఞను స్వాద్యుత్పత్తికిని బుట్టించునది. రామ సు అని యుండెను. అది యాంధ్రశబ్ద

ముగా వివక్షించునప్పుడు రామశబ్దము మహత్తు గనుక, "మహత స్సౌర్డుజ్" అనుసూత్రమున సు అను ప్రత్యయమును గొట్టి డుజ్ అనునాదేశము వచ్చును. "అనుక్త మన్యవత్" అనున్యాయము చెప్పితిమి గనుక, హలన్త్యమ్, ఉపదేశే న్త్యం హలిత్స్యాత్, అనుశబ్దసూత్రముచేత డుజ్‌లోని జకార మిత్తయ్యెను. "సానునాసికోచ్చారణాంజిత్" అను ప్రాకృతసూత్రముచేత దాపల నర్థబిందుయుక్తమాను. "మహతోతడుస్వ్వభక్తౌ" అని యకారమున కుకారము వచ్చును. "రాముఁడు" అని యర్థానుస్వారముతో నిలిచియుండిన "అనునాసికాభావపక్షే అనుస్వార స్స్యాత్" అని పూర్ణ బిందువాయెను. కనుక "రాముండు" అని కలను. హ్రస్వపరము గనుక "రాముఁడు". సర్వత్ర శబ్దనిష్పత్తు లిట్లులే తెలిసికొనునది. స్త్రీపశుజడాదులపట్ల నైన డుజాదులు లేవు. రంభ, వ్యాఘ్రము, వృక్షము. పశుశబ్దము తిర్యగ్జాతుల కెల్ల నుపలక్షణము. అటు గనుక గృధ్రము, కాకము, అనునవియును నమహత్తులు. మహత్తు లైనను జడాదులుగా వివక్షించినఁ గొన్ని యమహత్తు లగును. సముద్రము, మేఘము అజడములుగా వివక్షించితేని సముద్రుఁడు, మేఘుఁడు. తద్విశేషణములును మహత్తులే గనుక, ఘనుఁడైన రాముఁడు. అమహద్విశేషణము లైన నమహత్తులే; ఘన మైనవ్యాఘ్రము. "అనిత్యః" అన్నాఁడు గనుక, రఘుపతి, యదుపతి, యనుచోటుల డుజాదులు లేవు. "పుంసి అన్నాడు గనుక దశరథాపత్యము, బ్రహ్మము, అనుచోటుల లేవు.

అమన్త్రిణసుజసోః స్తః క్రమేణ చా దారదాగమౌ వన్తే
లుజసో లశసో లాన్తా ల్లాన్తాత్తు రురౌ తయోః క్రమేణ స్తః. ౪

ఇది మూఁడుసూత్రములు. అమన్త్రిణసుజసోః=సంబుద్ధ్యేకవచన బహువచనములకు, అన్తే=అంతమందు, క్రమేణ=క్రమముచేత, అదారదాగమౌ=అత్, ఆరత్, అనునాగమములు, స్తః=అగును. ఏకవచనమునకు, అత్ వచ్చినఁ దకారము పోయెను. సంబుద్ధిప్రత్యయమునకు డుజ్ వచ్చి "రాముఁడు" అని యుండఁగా, అకార మాత్రమందు నిలిచి "రాముఁడ" అని యుండెను. బహువచనమునకు "ఆరత్" వచ్చి తకారము పోయి "రాములు" అనురూపముమీఁద రాములార యని నిల్చెను. అలాన్తాత్=తుద లకారము లేని శబ్దముమీఁద, జసః=ప్రథమా బహువచనమునకు, లు=లు, అనునది, శసః=ద్వితీయాబహువచనమునకు, ల=ల, అనునది యు నగును. రాములు, రాముల,

లాన్తాత్ = తుద లకారము గల శబ్దములమీఁద, తయోస్తు = ప్రథమాబహువచన ద్వితీయాబహువచనములకు, క్రమేణ = వరుసచేత, రురౌ = రు, ర, అనునవి, స్తః = అవును. బాలురు, బాలుర; లాన్తాత్ అన్నాఁడు గనుక, ల, అనునది (లకారము) తుదనుండినసే గాని లి, లు, అనునవి తుద నుండిన రురలు లేవు. బుద్ధిశాలులు, దీర్ఘతాలులు.

నిరమో మహతాం లుక్చ స్యాచ్ఛాస్త్ర ప్రవచనీయకే కూర్చిః
మహతో నిలౌ విభక్తౌ టాఙా వచనద్వయే క్రమేణ స్తః. ౫

ఇది నాలుగు సూత్రములు. మహతాం = మహత్తులయొక్క, అమః = ద్వితీయైకవచనమునకు, నిః = ని అనునది వచ్చును. అమహత్తులమీఁద నైనఁ బరిశిష్టమైన ను అనునది వచ్చు నని తెలిసికొనునది. రాముని, సింహమును. లుక్చ = నినులకు లోపమును వచ్చును. రాము, సింహము, కర్మప్రవచనీయకే = శబ్దశాస్త్రములోఁ జెప్పఁబడిన కర్మప్రవచనీయ మను ద్వితీయాప్రదేశమందు, కూర్చి = కూర్చి యనునది, స్యాత్ = అగును. భక్తింగూర్చి జ్ఞానము దొరకెను. ద్వితీయాబహువచనము, రాముల. మహతః = మహత్తునకు, టాఙా = తృతీయ మొదలైన, విభక్తౌ = విభక్తి పరమైనపుడు, వచనద్వయే = ఏకవచనబహువచనములయందు, క్రమేణ = వరుసను, నిలౌ = ని, ల, అనునాగమములు, స్తః = అగును.

టాదివిభక్తౌ నిర్నేత్యేకే నామన్త్రణే డుకి త్యన్యే
టాసశ్చేతో జేపః కైకొ అకూ జసిస ఉచ్యతే వలనః. ౬

ఇది యైదుసూత్రములు. టాదివిభక్తౌ = తృతీయాదివిభక్తులు పరమై యుండిన, నిః = న్యాగమము, న = లేదు, ఇతి = ఇట్లని, ఏకే = కొందఱు పెద్దలనిరి. రాముచేత, రాముకొఱకు, రామువలన, రాముకు, రామునందు. ఆమన్త్రణే = సంబుద్ధియందు, డుక్ = డు కాదేశము, న = లేదు, ఇతి = అని, అన్యే = మఱికొంద ఱందురు. ఓరామ. అదాగమము సంబుద్ధిగూడినది. టాసః = తృతీయావిభక్తికి, చేతః = చేతాదేశము వచ్చును. మహతో నిలౌ విభక్తౌ టాఙా, అని నిలలు వచ్చిన, రామునిచేత, రాములచేత. తృతీయాఙా, అనక, టాఙా అని యేకవచన ప్రధానముగా నిర్దేశించినాఁడు గనుక యీకార్య మేకవచనములకే యవశ్యము. బహువచనములకును, అమహత్తులకును లాగమము వచ్చు నని జ్ఞాపకము. సింహములచేత, సింహములకొఱకు. నిలలు వైవక్షితవిభక్తులందును వచ్చును. అటుగనుక సమాసముల విభక్తులకు లోపములైన నవును.

మ. కుడిక న్నంబుజబాంధవుం డెడమక న్గోకాహితుం డగ్గిని
న్నడుమ న్నిక్కిలికన్ను నం దొకట కెంట న్మోట ముచ్చెయ్యెలిం
పడర న్నిగ్రహమం దనుగ్రహమునం దైక్యంబు సంధింతు చే
ద్పడు వేళం బెడనాభిధానశివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౨౪

మ. కడువేగ౯ గుడిస్రింగువాని కట లింగం బ్లోక టద్దానె ని
వ్వడి లోఁగొన్నమహానుభావునకుఁ గైవల్యంబు ముందెప్ప డం
చడుగంగాఁ బనియేమి తక్షణమ వశ్యం బొటయే గాక చొ
ప్పడకున్నే పెడనాభిధానశివపూర్వ- ౨౫

మ. చనుచో నల్లక పట్టితెచ్చి మధురాజ్యక్షీరము ల్పోసి పెం
చినసర్పంబు విషంబు మానని క్రియ౯ శీలంబు లెన్నెన్ని చె
ప్పిన మూఢుండు (నిజంబు) గన్గొనఁడు తద్వృత్తంబు లానైజక
ర్మనిరూఢిం బెడనాభిధానశివ- ౨౬

శా. ధీరోదారగభీరవాజ్ఝుర ... ...
... ...గానోపుకా
వేరీవారి మునింగియున్నశిల పృథ్విన్మెత్తనౌనే కృపా
పారీణా పెడనాభిధానశివ- ౨౭

శా. అర్వాచీనవటద్రుమూలఫలవిద్యామూర్తి భాస్వన్నిజా
శీర్వాదస్థిరవర్ధమానమునిరాజీజ్ఞానదీపాంకురా
ఖర్వస్ఫూర్తి సమస్తలోకహితభక్తవ్రాతహృద్వర్తిదృ
క్పర్వా శ్రీపెడనాభిధానశివ- ౨౮

మ. తనువెన్నంటఁ గడంగివచ్చు యముపంతం బంత దూలించి ని
న్ననుఁగుంగౌఁగిలి లోఁగొనం గనిన నిత్యానందుని న్మానినం
దనునిం గాచి పదాహతిం గెడపి తౌ దండాయుధు న్సాధుమా
ర్గనిరోధుం బెడనాభిధాన- ౨౯

మ. కడలిం బుట్టి దివంబు ముట్టి కడిమి న్గన్పట్టి జేజేల ని
ల్లడలెల్ల న్విడఁగొట్టి మిట్టిపడు నా కాకోలముంబట్టి నే
రెడుఁబండుం బలెనొత్తి పట్టి విగతార్తిం గ్రోలి తింత్రైన వె
ల్వడనీకం బెడనాభిధానశివ- ౩౦

మ. మదమాతంగబలాంతకారి చటులోన్మాదంబున న్మన్న ద

న్నెదురుం గానక నీదుకయ్యమునకై యేతేరఁ బోకార్చి నే
ర్పొదవందాల్చి తదాజినంబు కృతకృత్యుం జేసితో వానిఁ జే
వదలిర్పం బెడనాభిధానశివ- ౮౧

శా. ఔరా తారకుఁ డల్గి సర్వ మెడసేయం గల్గి పెంజివ్వ కిం
పార న్నిన్ను మగంటిమి న్నెగడి నిప్పై వెల్గి చల్లాఱెఁ దా
నాఱంబోయిన దీపమోన భవదీయంబైన కౌమారశం
పాశోచిం బెడనాభిధాన- ౮౨

మ. సురసంఘాత విఘాతన ప్రతతపటిష్ఠుండైన యయ్యంధకా
సురు విధ్వంస మొనర్చి (యంత) దిగనీశు ల్పూర్వసామ్రాజ్యసం
భరణు ల్గా నభయప్రదాత వగుచు న్భాసిల్లితో లోక భా
స్వరలీలం బెడనాభిధాన- ౮౩

మ. రథరథ్యద్విరథాంగసారథిధనుర్బాణేషుధిజ్యాళియా
పృథివీనేదరవీందువాక్పతిసురాద్రిశ్రీవధూనాథవా
ర్నిధిభోగీంద్రులుగాఁ బురత్రితయము న్నిర్జించు నీచర్య లు
గ్రధురంబుల్ పెడనాభిధానశివ- ౮౪

శా. గాంగేయాచలచాప నీకొడలు నై గంగన్నఁ గన్పట్టు నీ
లింగాంగిం గనుచో మొఱంగెదరు పాళిం గొంద అజ్ఞాను లే
నుంగుం గన్గొను కుక్కలుం బలెను మన్ను న్మిన్ను నీవెన్నఁగా
వంగానేఁ బెడనాభిధాన- ౮౫

మ. శివనిందాపరులైనవారికిది భాసిల్లంగ దృష్టంబటం
చవలీల న్మఖదీక్షితుం డఘుపురాధ్యక్షుండు దక్షుండు ము
న్నవలాలాయుత మైన గొఱ్ఱెతలతోడం గుండఁగా నున్న మా
న్యవశంబే పెడనాభిధాన- ౮౬

మ. సుమనస్కుం డొకవేళ నార్వితమనస్తోకంబుగా ముట్టిన
న్విమలజ్ఞానము గోలుపోయి నినుగా వేఱెందుచేపట్టునే
నుమనస్సింధువు నైజ మొందదె విషార్భుల్ గ్రమ్మఱం బుట్టి తం
త్రమఖేశా పెడనాభిధానశివపూ- ౮౭

మ. మలదేహు ల్పదివేలు గూడినను సామ్యం బొందురే నిత్యని
ర్మలచిత్తుం డగు న్నొక్కభక్తునికి సామాన్యంబు పో దున్న ము

న్నలరాయించ కనంగుపుల్గులు సమం బౌనయ్య వేఁజోఁడనా
వలదింకం బెడనాభిధానశివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౮౮
శా. నీలగ్రీవ మహానుభావ త్రిజగన్నిర్మాణపారీణ కా
కోలాహార భుజంగహార నగరాట్కోదండ సంపోషితా
భీలాంభోజభవాండభాండ సదరీభృద్వల్లభస్నేహకృ
త్పౌలస్త్యా పెడనాభిధాన- ౮౯
మ. బగుతుం డెంతయు నాజపంజన సుఖభ్రాంతిం దగుల్కొన్న నీ
జిగి యజ్ఞానముగాదు వాని యెడ కౌచిత్యంబు గాదేని పై
నిగుడుల్ గప్పిన నిప్పునందు సెకలేనేలేదె నాసామి నీ
వగపేలా పెడనాభిధానశివ- ౯౦
శా. ప్రాదుర్భావవివేకమర్కటకిశోరన్యాయ మింపొంద మీ
పాదాబ్జంబులనంటి జంటగనుతేవన్నామనఃపుష్ప మా
మోదం బైనది యందుఁ బొందుగఁ జిదాభోగంబు నీకెందు కీ
వాదంబో పెడనాభిధానశివ- ౯౧
శా. పూనన్లేద బిడాల మార్జశిశువుం బొందానె నాపిల్లలై
తేనేతీఱునఁ ద్రిప్పినం దిరుగు నింతేకాని నావల్ల నే
మౌనయ్యా ననుఁ గన్నతండ్రి విలఁ జోద్యంబె మదిన్నీ కుమా
ప్రాణేశా పెడనాభిధానశివపూ. ౯౨
మ. పలుమాఱుం బలుకం బనేమిపుడు నా భాగ్యంబహో దేవ భూ
తల నిత్యోత్సవ నీవు నేననెడి భేదంబూడ్చి నిన్నాటపా
టల ముప్పూటలు గొల్చెదన్ భ్రమరకీటన్యాయసంసిద్ధి తా
వలమయ్యెం బెడనాభిధానశివ- ౯౩
మ. ఘటజన్మార్చితపాదపద్మ నిజభక్తిస్వాంతరాజీవ వి
స్ఫుటలీలామణిసద్మ సంహృతజనస్తోమాతిదుర్దాంతహృ
జ్జటిలచ్ఛద్మసమస్తయోగి సుమనస్సంవేద్య విద్యుజ్జటా
పటలీభృత్పెడనాభిధానశివపూ. ౯౪
మ. శ్రవణానందముగా భవన్మహిమ లశ్రాంతంబు నే వింటి నీ
నవహేలాకృతి లోచనోత్సవ ముదీర్ణం బైతిగం గంటి మ
ద్భవబంధంబు విడంగఁ గొంటి నిను నీ భక్తుండనై మంటి గా

రవ మజ్బ్యెం బెడనాభిధానశివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౯౫

మ. మొదటం దెల్పిని గొంత ముందెలియ కేమో కొంత భూషించితి
న్నది దూషించితి నిన్ను నేమయినను న్నన్నంచు టర్థాంబు మ్రో
క్కైద నే దాసరితప్పు దండమున నా కీడెంచి మేలెంచ సం
పదగల్గుం బెడనాభిధానశివ. ౯౬

మ. నతపంతాన భవత్ప్రసాదమునఁ జూర్ణప్రాయమై మత్పురా
కృతదుష్టర్షవితాన మంతయుఁ దొలఁగె న్నిత్యలింగార్చనా
రతి సాఫల్యముఁ జెందె నామతిఁ బునర్జన్మం బలభ్యంబు సు
వ్రతి నైతిం బెడనాభిధానశివ. ౯౭

శా. నావృత్తాంతము విన్నవించితి సకృత్సన్నంబంత యాలించి తీ
వావంతైనఁ గొఱంత లేదు కడుమే లయ్యె న్నరేకాక నీ
సేవ న్సుస్థిర మైన ముక్తి నను డాసె న్నీవు నుం దోడుగా
రావచ్చుం బెడనాభిధానశివ. ౯౮

శా. ప్రారంభంబున ని న్గ్రౄతిశ్వరునిగా భావించి నేఁ జెప్ప నో
ప్పారం బూనిన నీసుభక్తిశతకం బయ్యెం బ్రపూర్ణంబు చే
తోరాఢిఁ మఱి చిత్తగించి ముదితాత్మం జేకువే సద్ఘృణా
పారీణా! పెడనాభిధానశివపూ. ౯౯

శా. ఎన్న న్వాక్కుల సన్నుతింతు నను టెంతే కాని తత్త్రైశలం
బెన్న న్నీస్తుతి గాదె కాన మఱి నీకే చెల్లు నిందెట్టి త
ప్పున్నన్నన్ను క్షమించి కాచుకొనునుద్యోగంబు దూరీకృతా
పన్నార్తా పెడనాభిధానశివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౧౦౦

శా. భావింపఁ జనులెల్ల నీభువి భవద్భవ్యాభిధానాంకితం
బై వాక్చాతురి మీఱి సుస్తుతిహితం బాచంద్రతారార్కముఁ
... ... ౧౦౧

శా. శ్రీమంతు ల్మతిమంతు లుజ్జ్వలయశశ్శ్రీనాథసీమంతినీ
సామంతుల్ ఘనుకౌఁదురీనగరసంస్థాను ల్సదావృత్తినీ
నామోచ్చారణనిష్ఠఁ జేసి మఱి దీనత్రాణపారీణతా
ప్రాముఖ్యు ల్పెడనాభిధానశివ. ౧౦౨

శా. శ్రీయుం జేయును బాపు నాపదల నుర్వీన్నీమహాప్రార్థనం

శాయుర్వృద్ధి యశస్సమృద్ధి హితవిద్యాబుద్ధిసంశుద్ధి ని
శ్శ్రేయస్సిద్ధి యొసంగుఁగాత నిరతశ్రీరస్తు మత్సంగత
ప్రాయస్తే పెడనాభిధానశివ. ౧౦౩

శా. చిల్లీలాకృతి మల్లికార్జునఇతిశ్రీపండితారాధ్యహృ
త్ఫుల్లాంభోజవిహార భూరివిలసత్ప్రప్పంధయస్వామివై
మల్లంపల్లి వసించియున్న త్రిజగన్మాన్యుండ వీవంత్రు సం
పల్లీనా పెడనాభిధానశివపూర్వ. ౧౦౪

శా. గంగాభోగవతీభుజంగ భుజగగ్రైవేయకోత్తుంగ సా
రంగాస్వప్నవిపక్షభంగ కరసంప్రాప్తైకసారంగ సా
రంగాంక ప్రథితోత్తమాంగ మృదుసారంగీదృగార్యాపరి
ష్వంగాంగా పెడనాభిధానశివపూర్వస్త్యాద్యగస్త్యేశ్వరా. ౧౦౫

మల్లంపల్లి మల్లికార్జునపండితారాధ్యవిరచితము.

సంపూర్ణము.

ఈశతకము

జగ్గయ్యపేఁటనివాసులు బ్ర॥ ములుగు వీరభద్రశాస్త్రిగారిచ్చినది.

శ్రీరస్తు.

3. మన్నారుకృష్ణశతకము.

పైఁడిపాటి వేంకటనృసింహకవి.

సీసపద్యములు.

(1) స్తుతిదశకము

శ్రీరుక్మిణీరమాక్రీడాకళాసత్య సత్యభామామనోజలజమిత్ర
మిత్రవిందాధరామృతపానచాతుర్య తుర్యకాళిందీనదీప్రసంగ
సంగమసిపుణలక్షణలక్షణాధీన ధీనయునాగ్నజితీప్రసాద
సాదరసల్లాపజాంబవతీలోల లోలదృగ్భద్రాముదాలవాల
వాలఖిల్యాదిమునిసంస్తవప్రభావ, భావమున నెంతు నిను విష్ణుప్రచారుఁ
జారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౧

పద్మావతీమనఃపంకజసారంగ రంగదంభోధిపర్యంకమోద
మోదకభుక్తాతసాదరసాంగత్య గత్యంతరాభావఖచరరక్ష
రక్షశ్చమూమహారణ్యపావకకీల కీలాలభృత్తుల్యనీలవర్ణ
వర్ణమాలాజవోదీర్ణమంత్రాధార ధారణాయోగమేధావివరద
వరదయామతికుజవధూర్వహామునఁడువ, నడువ వేమందకని వేఁడుపుడమి నెంతుఁ
జారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౨

ప్రకృతికార్యేతరప్రబలనిత్యానంద నందనీకృతశతానందకామ
కామాదివర్గగతమోమహితాదిత్య దిత్యపత్యసహోవదీననాగ
నాగలోకవిభుత్వభోగభోగిశయాన యానవేగఖగాధిపానిశాశ్వ
శాశ్వతవసుగుణైశ్వర్యదనామాంక మాంకస్థలలితోత్తమాంగదేవ
దేవకీకుక్షి వెడలి పీతెత్తుపరిగె, పరిగెనని వేఁడురుద్రాదిసురల నెంతుఁ, జారు.

నిఖలవేదాంతోపనిషదర్థసంభావ్య భావ్యతీతశుభాశుభద్వయజ్ఞ
యజ్ఞపర్యవసానహవ్యవపాహార హారకుండలభూషితాంగబృంద
బృందారకాష్టదిగీశరక్షణదక్ష దక్షాధ్వరాహిత దైవమాన్య
మాన్యత్రిభువనసామ్రాజ్యసంపద్భోగ భోగసంభృతపరిస్ఫుటమహీన
హీనమతివత్సబాలుర నెత్తిదాఁచి, దాచియుత్కైతినని వేఁడుధాత నెంతుఁ, జారు.

విశ్వసృష్టిస్థితివిలయకార్యనిదాన దానకృజ్జనకల్పతరుసమాన
మానసపూజావిధానహృష్టస్వాంత స్వాంతరింద్రియజిదార్యప్రణామ
నామజపావృత్తినీమవచోవాస వాసనాత్రితయనివారచతుర

చతురంతజాతిసంస్కారపరిష్కార కారణాచార్యయోగ ప్రసిద్ధ
సిద్ధవందితచాలవర్ణించిమరల,మరలఁ దెలిసితినని వేఁడుమఘువుఁ దలఁతుఁ,జారు.
గంగానదీజన్మకారణపదపద్మ పద్మామనోహారావచితిధిషణ
ధిషణమంత్రేతరదితిజభంగవిచిత్ర చిత్రాంశు తేజోవిశేషబీజ
బీజవత్పుషితనానాజీవపరివార వారణేంద్రఘన స్తవప్రియాత్మ
యాత్మకళాలోకనాక్యతుర్యాసన్న సన్నహానాసురసైన్యహారణ
హారనరేంద్రార్చితశ్రీపదారవింద,వింద వైతివియని వేఁడువిమరు నెంతుఁ,జారు.
ఉభయపార్శ్వవిభాస్వదుదధికన్యాగోత్ర గోత్రజేశస్తుతఘోరకర్మ
కర్మత్రయీబద్ధకవిమానసాసాధ్య సాధ్యచారణసమర్చ్యా ప్రసన్న
సన్నద్ధమధుదైత్యసముపేతసంగ్రామ గ్రామణిగుణశార్ఙ్గ నామధర్మ
ధర్మాదిపూరుషార్థప్రదతాత్పర్య పర్యంకికృచ్ఛేషఫణికులేశ
లేశమునునిన్నువివరింపలేకనాఁడు,నాఁడునవ్వుదునని వేఁడువరుని నెంతుఁ,జారు.
సనకాదిమునిమనశ్చరదంఘ్రిరాజీవ జీవతనుత్రయస్థిరనిశాంత
శాంతమానసజనైకాంతదృక్సుముదిత ముదితానుసంధానమునివితాన
తానగానచణత్రిదశమానియోగార్హ్యగార్హ్యపత్యాద్యగ్నిగతవపాద
పాదసంక్రాంతదిక్పతికిరీటస్తోమ సోమసూర్యగ్రహాసురుచిరాక్ష
రాక్షసాంతకదివ్యవిగ్రహాఖసూచి, సూచినక్లెంతుననినభీష్మునినుతింతుఁ,జారు.
ప్రతిదినాకాంక్షితపద్మాస్వయంగ్రాహ గ్రాహపీడితగజకష్టశమన
శమననందనరిపుక్షయదిగ్విజయమూల మూలప్రకృతికార్యజాలఖేల
ఖేలాంతరాళస్థలీలాచిదాభాస భాసమానసువర్ణభావుకపట
కపటనాటకకృతోద్గత జగద్వ్యతిరిక్త రిక్తసాధువిపత్సరిత్సుతరణి
తరణినిభనీహితోక్తులవిరిసెఁదమను,తమముఖముఁగంటిననినయుద్ధవుఁగణింతుఁ,
జారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౯
శ్రీయాదవాన్వయశ్రేయస్సరోహంస హంసశీతాంశుదివ్యావలోక
లోకేశలీలావివేకకార్యవికల్ప కల్పద్రుసురధేనుకల్పదాన
దానవగణమహీధరమహోగ్రశతార తారాభదధికణాకారకలిత
కలితమస్వాంతముష్కరదర్శనాభావ భావజముఖతనూభవనికాయ
కాయపరిదిగ్ధదుగ్ధప్రకాశమాన,మానసీసేవనిల్వునామానసమునఁ,
జారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౧౦

మన్నారుకృష్ణశతకము.

(౨) దాససంగతిదశకము.

వర దేవకీగర్భవారిధిద్విజరాజ ద్విజరాజగమనావతీర్ణభువన
వసుదేవకంససేవాతమఃపద్మాప్త పద్మాప్తచేటీశపస్సపర్య
కృతయశోదాకుచక్షీరపానాదర నాదరహాస్యానుమోదచిత్త
వర్ధితనందగోవత్సనానాభీర నాభీరణస్థూలిహీణప్రసంగ
యాపదుద్ధారననుఁ బ్రోవుసాపరాధి, రాధికాగోపనృపవధూరత్నజార, చారు
సాఁగి మ్రొక్కియుదు భీష్మకనందనాలోల నాలోలవృత్తి నెన్నంగఁబోకు
గణుతింతు నినుఁ బాతకస్పర్శనాహీన నాహీనకృత్య మెన్నంగఁబోకు
కీర్తింతు రక్షితకృష్ణార్జునాక్రూర నాక్రూరచేష్ట లెన్నంగఁబోకు
సేవింతుఁ గరధృతగోవర్ధనాచల నాచలచిత్త మెన్నంగఁ బోకు
మిట్టి వ్రాత్యుఁడ నాభాగ్య మేమొకాని, కాని నీసేవ నేఁటికి గలిగె నాకుఁ
జారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౧౨
హాయిగాఁ గనవశంబే యుష్మదాస్యంబు దాస్యంబు సేయని తామసులకుఁ
దెలియశక్యమె భవదీయప్రభావంబు భావంబుచలియించు పామరులకు
వినుతింపఁ దరమౌనె వేణుభృద్వేషంబు ద్వేషంబుమదినొప్పు ద్రిమ్మరులకుఁ
బ్రాపింపనేర్చునే భవదవలోకంబు లోకంబునడకల ప్రాకృతులకు
ననఘు యీదుర్గుణములచే నలరు జడునిఁ, జెడు నిరర్థకు నను దరిజేర్చుటెట్లు
చారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౧౩
కృతిచెప్పు మని ప్రల్లరింపనేచాలవా చాలవాచాలకశక్తి గలిగి
నావిన్నపముఁ గూర్మిమై వినఁగోరవా గోరవాకర్ణనకుతుక మెఱఁగి
యనఘుఁ జేసితి నని యభయ మీఁజేరవా జారవామాక్షులసఖ్య మెఱఁగి
ననుఁగొల్చి కడతేరినాఁ డని వాడవా వాడవాడల మ్రుచ్చు జాడ లెఱఁగి
యిట్టిచాతుర్యతుర్యము లెఱఁగియున్న, యున్నతస్థాననాదైన్యముడుపఁగదవె
చారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౧౪
సకళత్రపుత్రవంచకుఁడ మన్మేలుకో మేలుకోయని దయామృదులహృదయ
గతజన్మకర్మపీడితుఁడ నన్నాదుకో నాదుకోరికలిచ్చి నలిననాభ
కన్నతండ్రివిధంబు నన్నుఁ జేపట్టుకో పట్టుకోకలు మొలఁగట్టుశౌరి
పూతచిత్తునిఁజేసి పుణ్యంబు గట్టుకో గట్టుకోమలపాణిఁ గట్టినహరి
సేవకుఁడనంచుఁబలుమాఱుఁ జెప్పుకుందు, కుందునాయదిదైన్యంబునొంద నీకు
చారుతరమందహాస పోలూరివాస, వారితామితతృష్ణ మన్నారుకృష్ణ. ౧౫

ఏ లూ రు.

గోపాల్ ఆయుర్వేదావారి లోకప్రసిద్ధిగాంచిన
కమలాకర కస్తూరి మాత్రలు.

చంటిబిడ్డలు గర్భిణిస్త్రీలుగల ప్రతియింట ముఖ్యముగా నుండతగినవి.

ఇందు రస, విష గంధకాదులు చేరలేదు. వెలగల వనమూలికలచే తయారు చేయబడినవి. ఏజంట్లుగా నుండగోరువారు వివరములకు వ్రాయుడు.

100 మాత్రల ప్యాకెట్టు రు 0—4—0.

డజను ప్యాకెట్లు రు 2—8—0 లు.

☛ ఆర్డరుతో కూడ సొమ్ము పంపిన, రిజిస్ట్రీ పార్శిలు ద్వారా పంపబడును. వి. పి. గా పంపబడవు. (పోస్టేజి ప్రత్యేకము.)

గర్భిణీ స్త్రీలు ప్రతిదినము రెండుమాత్రలు తాంబూలముతో సేవించుచుండిన యే వ్యాధిని చేరనివ్వక పోవుటయే గాక బిడ్డలకు శరీరకాంతి నిచ్చి బలవంతులను జేయును. చంటిబిడ్డలకువచ్చు జన్నిరోగములకు, జలుబులకు, దగ్గులకు, విరేచనములవుటకు, కట్టుటకు, జిగట విరేచనములు కట్టుటకు, అజీర్ణములకు, వాంతులకు, కడుపుబ్బులకు, బలుహారము భుజించి ఆయాసపడువారలకు, బాల, వృద్ధ, యౌవనులకు గూడ యీ పైవ్యాధులున్న యెడల యీ మాత్రలు అనుపాన పత్రిక ప్రకారము నుపయోగించిన సదరు వ్యాధులను పోగొట్టును. (అనుపాన పత్రిక ప్యాకెట్టునందు గలదు.)

వలయువారు:—**గోపాల్ ఆయుర్వేద, ఏలూరు.**

(పశ్చిమ గోదావరిజిల్లా.)

కాకినాడ పరిషత్కార్యాలయమున వెలకు దొరకు

గ్రంథములు.

1	విప్రనారాయణచరిత్రము-చదలువాడ మల్లయకవి	రు 0	8	0
2	కవిజనాశ్రయము-వేములవాడ భీమకవి	0	10	0
3	చంపూరామాయణము-ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి	1	0	0
4	నీతిసీసపద్యశతకము-తాళ్ళపాక పెదతిరుమలార్యుఁడు	0	2	0
5	జ్యోతిశ్శాస్త్రసారము- శ్రీమాన్ కపిస్థలం కృష్ణమాచార్యులుగారు	0	8	0
6	జ్ఞానప్రసూనాంబికాశతకము-శిష్టు సర్వశాస్త్రికవి	0	2	0
7	సర్వేశ్వరశతకము-యథావాక్కుల అన్నమయ్యగారు	0	8	0
8	యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శిలాశాసనము- జ. రామయ్యపంతులుంగారు,	0	8	0
9	కావ్యాలంకారచూడామణి- విన్నకోట పెద్దయకవి	0	8	0
10	చంద్రభానుచరిత్రము-తరిగొప్పుల మల్లనకవి	1	0	0
11	అకారాద్యముద్రిత గ్రంథసూచిక	0	8	0
12	ప్రాకృతభాషోత్పత్తి-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0	12	0
13	శివతత్త్వసారము-మల్లికార్జున పండితారాధ్యులు	0	12	0
14	Defence of Literary Telugu జయంతి రామయ్యపంతులుంగారు	0	8	0
15	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము-శ్రీనాథమహాకవి	0	12	0
16	ఆర్యభాషావిభాగము-శ్రీమాన్ మేడేపల్లి వేంకటరమణాచార్యులుగారు	0	8	0
17	Dravidian Lexicography జయంతి రామయ్యపంతులుగారు	0	4	0
18	ప్రాస్వరంగములు-కొత్తపల్లి సూర్యరావుగారు	0	8	0
19	నారసింహపురాణము—ఉత్తరభాగము-హరిభట్టు	1	0	0
20	మన్నారుదాస విలాసనాటకము—రంగాజమ్మ	0	8	0
21	జైమినిభారతము-వచనము-వేంకటకృష్ణప్పనాయఁకుఁడు	0	12	0
22	కాళిందీకన్యాపరిణయము (మొదటిభాగము) అహోబలపతి	1	0	0
23	రెడ్డినాఁటి రెండుశాసనములు	0	4	0
24	ఆంధ్రధాతుమాల	0	12	0
25	కాళిందీకన్యాపరిణయము (ద్వితీయభాగము) అహోబలపతి.	0	8	0
26	శాసనపద్యమంజరి	0	12	0
27	శతకసముచ్చయము (ప్రథమభాగము)	0	12	0
28	పరిషత్పుస్తకభాండాగారము. (ద్వితీయభాగము)	0	8	0
29	సూత్రాంధ్రవ్యాకరణములు—చిన్నయ్యసూరి	0	8	0
30	రసాభరణము—అనంతకవి.	0	8	0
31	కాళిందీకన్యాపరిణయము (రెండుభాగములు)	1	4	0
32	చాటుధారాచమత్కారసారః- (సంస్కృతము)	0	8	0

కార్యదర్శులు-ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు, కాకినాడ.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing works, Cocanada